



Koroški koledar

1974



Koroški
koledar

Koroški koledar
1974

Koroški koledar

1974

Izdala in založila:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Tisk:
Založniška in tiskarska družba
z o. j. Drava, Celovec - Borovlje

LETO 1974

je navadno leto in ima 365 dni oziroma 52 tednov in 1 dan

Letni vladar je Mars

Začetki letnih časov

Pomlad se začne 21. marca ob 1. uri in 7 minut

Poletje se začne 21. junija ob 19. uri in 38 minut

Jesen se začne 23. septembra ob 10. uri in 59 minut

Zima se začne 22. decembra ob 6. uri in 57 minut

Mrki v letu 1974

V letu 1974 bo sonce mrknilo dvakrat in luna dvakrat. Pri nas bosta vidna le lunina mrka.

Spominski dnevi koroških Slovencev

Vseslovenski kulturni praznik 8. februar

Obletnica nasilne izselitve slovenskih koroških družin
14. in 15. aprila

Obletnica obglavljenja 13. selskih žrtev na Dunaju
29. aprila

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja

Sveti trije kralji 6. januarja

Velika noč 14. in 15. aprila

Praznik dela 1. maja

Vnebohod 23. maja

Binkošti 2. in 3. junija

Rešnje telo 13. junija

Velika gospojnica 15. avgusta

Državni praznik 26. oktobra

Vsi sveti 1. novembra DZ 05 KOROŠKI

Brezmadežno spočetje 8. decembra

Božič 25. in 26. decembra



N 63.573/
1973

Kakšno bo vreme

Se do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če je jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

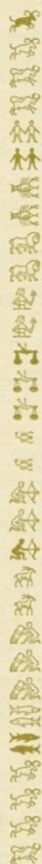
Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.



JANUAR

1	TOREK	☽	NOVO LETO
2	SREDA		MAKARIJ
3	ČETRTEK		GENOVEVA
4	PETEK		ANGELA
5	SOBOTA		EMIL
6	NEDELJA		SVETI TRIJE KRALJI
7	PONEDELJEK		VALENTIN
8	TOREK	☼	SEVERIN
9	SREDA		JULIJANA
10	ČETRTEK		PAVEL
11	PETEK		HIGIN
12	SOBOTA		ERNEST
13	NEDELJA		VERONIKA
14	PONEDELJEK		HILARIJ
15	TOREK	☾	PAVEL
16	SREDA		MARCEL
17	ČETRTEK		ANTON
18	PETEK		PRISKA
19	SOBOTA		MARIJ IN TOV.
20	NEDELJA		FABIJAN IN SEBAST.
21	PONEDELJEK		NEŽA
22	TOREK		VINCENCIJ
23	SREDA	☉	ZAROKA M. D.
24	ČETRTEK		TIMOTEJ
25	PETEK		SPREOB. PAVLA
26	SOBOTA		POLIKARP
27	NEDELJA		JANEZ
28	PONEDELJEK		PETER
29	TOREK		FRANČIŠEK SAL.
30	SREDA		MARTINA
31	ČETRTEK	☽	PETER



SPOMINSKI DNEVI

23. 1. 1909 umrl v Glo-basnici Franc Leder-Le-sičjak, ljudski pesnik in pevec

6. 1. 1946 začetek slo-venskih oddaj po celov-škem radiu

7. 1. 1893 umrl na Du-naju slov. fizik in znan-stvenik Josip Štefan

15. 1. 1914 umrl v Brez-nici pri Št. Jakobu ljud-ski pesnik Janez Kajž-nik - Mlinarčev Hanjža-

16. 1. 1888 umrl v Ce-lovcu Andrej Einspieler

19. 1. 1911 umrl v Ce-lovcu zgodovinar Josip Apih

23. 1. 1878 rojen pesnik Oton Župančič

25. 1. 1890 rojen v Ma-loščah Ciril Kandut, pu-blicist

25. 1. 1348 velik potres v slovenskih krajih

Če na sv. Pavla (10.) sonce sije, trikrat žito dobro dozori, gornik dosti vina v sode vlije in po volji kmetu se godi. — Sv. Makarij jasen ali meglen naznanja enako jesen. — Ka-kršno je vreme na sv. Petra stola dan, tako bo potem mesec dan.

- ☽ 1. ob 19.06 uri
- ☼ 8. ob 13.36 uri
- ☾ 15. ob 8.04 uri
- ☉ 23. ob 12.02 uri
- ☽ 31. ob 8.39 uri





FEBRUAR

1	PETEK	IGNACIJ
2	SOBOTA	SVEČNICA
3	NEDELJA	BLAŽ
4	PONEDELJEK	ANDREJ
5	TOREK	AGATA
6	SREDA	DOROTEJA
7	ČETRTEK	ROMUALD
8	PETEK	JANEZ
9	SOBOTA	APOLONIJA
10	NEDELJA	LURŠKA MATI B.
11	PONEDELJEK	SHOLASTIKA
12	TOREK	EVLAJIJA
13	SREDA	GREGORIJ
14	ČETRTEK	VALENTIN
15	PETEK	JULIJANA
16	SOBOTA	JORDAN
17	NEDELJA	FRANČIŠEK KAL.
18	PONEDELJEK	SIMEON
19	TOREK	KONRAD
20	SREDA	SADOT
21	ČETRTEK	PETER D.
22	PETEK	PETER S.
23	SOBOTA	OTON
24	NEDELJA	MATIJA
25	PONEDELJEK	VALBURGA
26	TOREK	PUST
27	SREDA	PEPELNICA
28	ČETRTEK	ROMAN

SPOMINSKI DNEVI

1. 2. 1944 padel pri Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž

7. 2. 1809 rojen v Goricah v Ziljski dolini Matija Majar Ziljski

8. 2. 1849 umrl pesnik France Prešeren

8. 2. 1959 umrl v Celovcu Josef Friedrich Perkonig

14. 2. 1867 rojen pri Sv. Neži gospodarski organizator kor. Slov. Valentin Podgorc

18. 2. 1950 umrl Lovro Kuhar — Prežihov Voranc

27. 2. 1929 umrl v Rožku ak. slikar Peter Markovič

28. 2. 1921 ustanovitev Zveze slovenskih zadrug v Celovcu



Ce na Svečnico prej kapne od strehe kakor od sveče, bo dobro leto. — Sv. Matija led razbija, če ga ni, pa ga naredi. — Če konec meseca veter razsaja, dobra letina prihaja.



M. Majar Ziljski



M. Verdnik-Tomaž

☉ 7. ob 0.24 uri

☾ 14. ob 1,04 uri

☿ 22. ob 6.34 uri



MAREC

1	PETEK	☽	ALBIN
2	SOBOTA		KAREL
3	NEDELJA		KUNIGUNDA
4	PONEDELJEK		KAZIMIR
5	TOREK		EVZEBIJ
6	SREDA		PERPETUA IN FEL.
7	ČETRTEK		TOMAŽ AKVINSKI
8	PETEK	☼	JANEZ OD BOGA
9	SOBOTA		FRANČIŠKA R.
10	NEDELJA		40 MUČENCEV
11	PONEDELJEK		TEREZIJA
12	TOREK		GREGORIJ VEL.
13	SREDA		TEODORA
14	ČETRTEK		MATILDA
15	PETEK	☾	KLEMEN M.
16	SOBOTA		HILARIJ IN TAC.
17	NEDELJA		JEDET
18	PONEDELJEK		CIRIL JER.
19	TOREK		JOŽEF
20	SREDA		FELIKS
21	ČETRTEK		BENEDIKT
22	PETEK		LEA, KATARINA
23	SOBOTA	☉	OTON, FELIKS
24	NEDELJA		KATARINA
25	PONEDELJEK		MARIJINO OZN.
26	TOREK		EMANUEL
27	SREDA		RUPERT
28	ČETRTEK		JANEZ K.
29	PETEK		CIRIL
30	SOBOTA		JANEZ KL.
31	NEDELJA	☽	MODEST

SPOMINSKI DNEVI

3. 3. 1855 rojen v Stari vasi pri Št. Lipšu koroški slovenski politik, zdravnik dr. Franc Petek

4. 3. 1844 rojen na Muļjavi pisatelj Josip Jurčič

12. 3. 1912 rojen v Lobniku narodni heroj Franče Pasternk - Lenart

17. 3. 1954 rojen na Cestah pri Rogatcu slovničar Josip Lendovšek

18. 3. 1414 zadnje ustoličenje koroških vojvod na Gosposvetskem polju v slovenskem jeziku

24. 3. 1835 rojen v Št. Petru pri Celovcu fizik in znanstvenik Josip Štefan

29. 3. 1918 umrl v Celovcu kipar Alojzij Progar

30. 3. 1871 umrl v Celovcu slikar Marko Pernhart (Pernat)



Če na 40 mučnikov dan ni lep, tudi štirideset dni potem ne bo. — Sv. Gabriela (24.) če zmrzuje, potlej slana nič več ne škoduje. — Če v sv. Rupertu (27.) lepi dni, se seno lepo luši.

☽ 1. ob 19.03 uri
☾ 15. ob 20.15 uri

☼ 8. ob 11.03 uri
☉ 23. ob 22.24 uri

☽ 31. ob 2.44 uri



Josip Štefan



Josip Jurčič

SPOMINNI BRVI

1. 1. 1941 god. 1. maj
2. 1. 1941 god. 1. maj
3. 1. 1941 god. 1. maj
4. 1. 1941 god. 1. maj
5. 1. 1941 god. 1. maj
6. 1. 1941 god. 1. maj
7. 1. 1941 god. 1. maj
8. 1. 1941 god. 1. maj
9. 1. 1941 god. 1. maj
10. 1. 1941 god. 1. maj
11. 1. 1941 god. 1. maj
12. 1. 1941 god. 1. maj
13. 1. 1941 god. 1. maj
14. 1. 1941 god. 1. maj
15. 1. 1941 god. 1. maj
16. 1. 1941 god. 1. maj
17. 1. 1941 god. 1. maj
18. 1. 1941 god. 1. maj
19. 1. 1941 god. 1. maj
20. 1. 1941 god. 1. maj
21. 1. 1941 god. 1. maj
22. 1. 1941 god. 1. maj
23. 1. 1941 god. 1. maj
24. 1. 1941 god. 1. maj
25. 1. 1941 god. 1. maj
26. 1. 1941 god. 1. maj
27. 1. 1941 god. 1. maj
28. 1. 1941 god. 1. maj
29. 1. 1941 god. 1. maj
30. 1. 1941 god. 1. maj

APRIL

1. 1. 1941 god. 1. maj
2. 1. 1941 god. 1. maj
3. 1. 1941 god. 1. maj
4. 1. 1941 god. 1. maj
5. 1. 1941 god. 1. maj
6. 1. 1941 god. 1. maj
7. 1. 1941 god. 1. maj
8. 1. 1941 god. 1. maj
9. 1. 1941 god. 1. maj
10. 1. 1941 god. 1. maj
11. 1. 1941 god. 1. maj
12. 1. 1941 god. 1. maj
13. 1. 1941 god. 1. maj
14. 1. 1941 god. 1. maj
15. 1. 1941 god. 1. maj
16. 1. 1941 god. 1. maj
17. 1. 1941 god. 1. maj
18. 1. 1941 god. 1. maj
19. 1. 1941 god. 1. maj
20. 1. 1941 god. 1. maj
21. 1. 1941 god. 1. maj
22. 1. 1941 god. 1. maj
23. 1. 1941 god. 1. maj
24. 1. 1941 god. 1. maj
25. 1. 1941 god. 1. maj
26. 1. 1941 god. 1. maj
27. 1. 1941 god. 1. maj
28. 1. 1941 god. 1. maj
29. 1. 1941 god. 1. maj
30. 1. 1941 god. 1. maj

Ca je prvi delovni dan na pošto - 1. maj 1941

Prvi dan na pošto

1. 1. 1941 god. 1. maj
2. 1. 1941 god. 1. maj

1. 1. 1941 god. 1. maj
2. 1. 1941 god. 1. maj



APRIL

SPOMINSKI DNEVI

1	PONEDELJEK	HUGO
2	TOREK	FRANČIŠEK P.
3	SREDA	RIHARD
4	ČETRTEK	IZIDOR
5	PETEK	VINCENCIJ
6	SOBOTA	SIKST P.
7	NEDELJA	CVETNA NEDELJA
8	PONEDELJEK	ALBERT
9	TOREK	HUGO
10	SREDA	METILDA
11	ČETRTEK	VELIKI ČETRTEK
12	PETEK	VELIKI PETEK
13	SOBOTA	VELIKA SOBOTA
14	NEDELJA	VELIKA NOČ
15	PONEDELJEK	VELIKI PONEDELJEK
16	TOREK	BENEDIKT
17	SREDA	RUDOLF
18	ČETRTEK	APOLONIJ
19	PETEK	LEON IX.
20	SOBOTA	NEŽA MONTEP.
21	NEDELJA	ANZELM
22	PONEDELJEK	SOTER IN GAJ
23	TOREK	VOJTEH
24	SREDA	JURIJ
25	ČETRTEK	MARKO
26	PETEK	KLET IN MARCEL
27	SOBOTA	CITA
28	NEDELJA	PAVEL OD KRIŽA
29	PONEDELJEK	PETER
30	TOREK	KATARINA



4. 4. 1943 padel pri Mežici narodni heroj France Pasterk - Lenart

4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon

5. 4. 1894 rojen v Dolah obč. Brdo narodopisec in politik Vinko Möderndorfer

11. 4. 1912 umrl v Celovcu pisec Miklove Zale, dr. Jakob Sket

14. in 15. 4. 1942 nasilna selitev slovenskih družin s Koroške v rajh

24. 4. 1961 umrl v Prevaljah publicist dr. Josip Šašel

27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda

29. 4. 1943 obglavljenih 13 na smrt obsojenih kor. Slovencev, žrtev fašističnega terorja

Ce je april deževen, kmet ne bo reven. — Malega travna
če grmi, slane se več bati ni. — Sv. Jurija moča in sv.
Petra suša, to da kruha.



f. Pasterk-Lenart

⊙ 6. ob 22.00 uri
⊙ 22. ob 11.17 uri

⊙ 14. ob 15.57 uri
⊙ 29. ob 8.39 uri



l. Županc Johan

1914-1915

1914-1915

1. 1. 1914	1. 1. 1914	1. 1. 1914
2. 1. 1914	2. 1. 1914	2. 1. 1914
3. 1. 1914	3. 1. 1914	3. 1. 1914
4. 1. 1914	4. 1. 1914	4. 1. 1914
5. 1. 1914	5. 1. 1914	5. 1. 1914

6. 1. 1914	6. 1. 1914	6. 1. 1914
7. 1. 1914	7. 1. 1914	7. 1. 1914
8. 1. 1914	8. 1. 1914	8. 1. 1914
9. 1. 1914	9. 1. 1914	9. 1. 1914
10. 1. 1914	10. 1. 1914	10. 1. 1914
11. 1. 1914	11. 1. 1914	11. 1. 1914
12. 1. 1914	12. 1. 1914	12. 1. 1914
13. 1. 1914	13. 1. 1914	13. 1. 1914
14. 1. 1914	14. 1. 1914	14. 1. 1914
15. 1. 1914	15. 1. 1914	15. 1. 1914
16. 1. 1914	16. 1. 1914	16. 1. 1914
17. 1. 1914	17. 1. 1914	17. 1. 1914
18. 1. 1914	18. 1. 1914	18. 1. 1914
19. 1. 1914	19. 1. 1914	19. 1. 1914
20. 1. 1914	20. 1. 1914	20. 1. 1914

21. 1. 1914	21. 1. 1914	21. 1. 1914
22. 1. 1914	22. 1. 1914	22. 1. 1914
23. 1. 1914	23. 1. 1914	23. 1. 1914
24. 1. 1914	24. 1. 1914	24. 1. 1914
25. 1. 1914	25. 1. 1914	25. 1. 1914
26. 1. 1914	26. 1. 1914	26. 1. 1914
27. 1. 1914	27. 1. 1914	27. 1. 1914
28. 1. 1914	28. 1. 1914	28. 1. 1914
29. 1. 1914	29. 1. 1914	29. 1. 1914
30. 1. 1914	30. 1. 1914	30. 1. 1914
31. 1. 1914	31. 1. 1914	31. 1. 1914
32. 1. 1914	32. 1. 1914	32. 1. 1914
33. 1. 1914	33. 1. 1914	33. 1. 1914
34. 1. 1914	34. 1. 1914	34. 1. 1914
35. 1. 1914	35. 1. 1914	35. 1. 1914
36. 1. 1914	36. 1. 1914	36. 1. 1914
37. 1. 1914	37. 1. 1914	37. 1. 1914
38. 1. 1914	38. 1. 1914	38. 1. 1914
39. 1. 1914	39. 1. 1914	39. 1. 1914
40. 1. 1914	40. 1. 1914	40. 1. 1914

41. 1. 1914	41. 1. 1914	41. 1. 1914
42. 1. 1914	42. 1. 1914	42. 1. 1914
43. 1. 1914	43. 1. 1914	43. 1. 1914
44. 1. 1914	44. 1. 1914	44. 1. 1914
45. 1. 1914	45. 1. 1914	45. 1. 1914
46. 1. 1914	46. 1. 1914	46. 1. 1914
47. 1. 1914	47. 1. 1914	47. 1. 1914
48. 1. 1914	48. 1. 1914	48. 1. 1914
49. 1. 1914	49. 1. 1914	49. 1. 1914
50. 1. 1914	50. 1. 1914	50. 1. 1914



MAJ

1	SREDA	DELAVSKI PRAZNIK	
2	ČETRTEK	ATANAZIJ	
3	PETEK	NAJDENJE KRIŽA	
4	SOBOTA	FLORIJAN	
5	NEDELJA	IRENIJ	
6	PONEDELJEK ☉	JANEZ	
7	TOREK	STANISLAV	
8	SREDA	MIHAEL	
9	ČETRTEK,	GREGOR NAG.	
10	PETEK	ANTON	
11	SOBOTA	FILIP IN JAKOB	
12	NEDELJA	PANKRACIJ	
13	PONEDELJEK	SERVACIJ	
14	TOREK ☾	BONIFACIJ	
15	SREDA	ZOFIJA	
16	ČETRTEK	JANEZ NEP.	
17	PETEK	BRUNO	
18	SOBOTA	ERIK	
19	NEDELJA	PETER CEL.	
20	PONEDELJEK	BERNARDIN	
21	TOREK ☽	FELIKS	
22	SREDA	EMIL	
23	ČETRTEK	VNEBOHOD	
24	PETEK	JOHANA	
25	SOBOTA	URBAN	
26	NEDELJA	FILIP NERI	
27	PONEDELJEK	BEDA	
28	TOREK ☿	AVGUŠTIN	
29	SREDA	MARIJA MAGD.	
30	ČETRTEK	IVANA	
31	PETEK	ANGELA	

SPOMINSKI DNEVI

1. 5. mednarodni praznik dela
1. 5. 1827 umrl v Celovcu pesnik Franc Grundtner
2. 5. 1852 rojen v Mestlinju pisatelj povesti „Miklova Zala“ dr. Jakob Sket
8. 5. 1945 kapitulacija Hitlerjeve Nemčije
10. 5. 1876 rojen na Vrhniki pisatelj Ivan Cankar
11. 5. 1784 rojen na Potoce v Ziljski dolini pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
14. 5. 1953 ustanovljena slovenska kmetijska šola v Podravljah
15. 5. 1955 podpisana na Dunaju avstrijska državna pogodba
27. 5. 1821 umrl na Bistrici pri Št. Jakobu v R. ljudski pesnik in tkalec Miha Andreaš

Če je majnika lepo, je dobro za kruh in meso. — Če sušec suši, aprila deži in majnik hladi, kašte, omare in sode polni. — Velikega travna če pogostoma grmi, kmet se dobre letine veseli.



Ivan Cankar

- ☉ 6. ob 9.55 uri
- ☽ 21. ob 21.34 uri

- ☾ 14. ob 10.29 uri
- ☿ 28. ob 14.03 uri



dr. Jakob Sket

SPOMINKI DNEVI

1. 1. 1911. - 1. 1. 1912.

2. 1. 1912. - 2. 1. 1913.

3. 1. 1913. - 3. 1. 1914.

4. 1. 1914. - 4. 1. 1915.

5. 1. 1915. - 5. 1. 1916.

6. 1. 1916. - 6. 1. 1917.

7. 1. 1917. - 7. 1. 1918.

8. 1. 1918. - 8. 1. 1919.

9. 1. 1919. - 9. 1. 1920.

10. 1. 1920. - 10. 1. 1921.

11. 1. 1921. - 11. 1. 1922.

12. 1. 1922. - 12. 1. 1923.

13. 1. 1923. - 13. 1. 1924.

14. 1. 1924. - 14. 1. 1925.

15. 1. 1925. - 15. 1. 1926.

16. 1. 1926. - 16. 1. 1927.

17. 1. 1927. - 17. 1. 1928.

18. 1. 1928. - 18. 1. 1929.

19. 1. 1929. - 19. 1. 1930.

20. 1. 1930. - 20. 1. 1931.

21. 1. 1931. - 21. 1. 1932.

22. 1. 1932. - 22. 1. 1933.

23. 1. 1933. - 23. 1. 1934.

24. 1. 1934. - 24. 1. 1935.

25. 1. 1935. - 25. 1. 1936.

26. 1. 1936. - 26. 1. 1937.

27. 1. 1937. - 27. 1. 1938.

28. 1. 1938. - 28. 1. 1939.

29. 1. 1939. - 29. 1. 1940.

30. 1. 1940. - 30. 1. 1941.

31. 1. 1941. - 31. 1. 1942.

32. 1. 1942. - 32. 1. 1943.

33. 1. 1943. - 33. 1. 1944.

34. 1. 1944. - 34. 1. 1945.

35. 1. 1945. - 35. 1. 1946.

36. 1. 1946. - 36. 1. 1947.

37. 1. 1947. - 37. 1. 1948.

38. 1. 1948. - 38. 1. 1949.

39. 1. 1949. - 39. 1. 1950.

40. 1. 1950. - 40. 1. 1951.



JUNIJ

1	SOBOTA	FELIKS
2	NEDELJA	BINKOŠTI
3	PONEDELJEK	BINKOŠTNI PONED.
4	TOREK	FRANČIŠEK CER.
5	SREDA	BONIFACIJ
6	ČETRTEK	NORBERT
7	PETEK	ROBERT
8	SOBOTA	MEDARD
9	NEDELJA	PRIMUS IN FEL.
10	PONEDELJEK	MARGARETA
11	TOREK	BARNABA
12	SREDA	JANEZ
13	ČETRTEK	REŠNJE TELO
14	PETEK	BAZILIJ
15	SOBOTA	VID
16	NEDELJA	FRANČIŠEK R.
17	PONEDELJEK	GREGOR
18	TOREK	EFREM
19	SREDA	JULIJANA
20	ČETRTEK	SILVERIJ
21	PETEK	ALOJZIJ
22	SOBOTA	AHACIJ
23	NEDELJA	AGRIPIN
24	PONEDELJEK	JANEZ KRSTNIK
25	TOREK	VILJEM
26	SREDA	JANEZ IN PAVEL
27	ČETRTEK	HEMA
28	PETEK	IRENIJ
29	SOBOTA	PETER IN PAVEL
30	NEDELJA	EMILIJAN

SPOMINSKI DNEVI

8. 6. 1503 rojen Primož Trubar

11. 6. 1844 umrl v Blatogradu pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik

11. 6. 1926 rojena v Lobniku Oraže Amalija - Tatjana

19. 6. 1949 umrl v Ljubljani pesnik Oton Župančič

21. 6. 1891 rojen v Ljubljani glasbenik in harmonizator kor. nar. pesmi France Marolt

23. 6. 1859 rojen v Šmihelu na Dolenjskem organizator planinstva na Koroškem Alojzij Knafelc

28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir

30. 6. 1858 umrl v Celovcu šolski pedagoški pisatelj Simon Rudmaš



Če na sv. Medarda dan (8.) dežuje, štirideset dni dež še naletuje. — Če sta Peter in Pavel jasna, bo letina krasna. — Urbanovo sonce in Vidov dež, prav dobrega leta upati smeš.



Primož Trubar

⊙ 4. ob 23.10 uri
⊙ 20. ob 5.56 uri

⊙ 13. ob 2.45 uri
⊙ 26. ob 20.20 uri



France Marolt

ZAPISKI

PROJEKTOWA

1911

1. 1. 1911	1. 1. 1911	1. 1. 1911	1. 1. 1911
2. 1. 1911	2. 1. 1911	2. 1. 1911	2. 1. 1911
3. 1. 1911	3. 1. 1911	3. 1. 1911	3. 1. 1911
4. 1. 1911	4. 1. 1911	4. 1. 1911	4. 1. 1911
5. 1. 1911	5. 1. 1911	5. 1. 1911	5. 1. 1911
6. 1. 1911	6. 1. 1911	6. 1. 1911	6. 1. 1911
7. 1. 1911	7. 1. 1911	7. 1. 1911	7. 1. 1911
8. 1. 1911	8. 1. 1911	8. 1. 1911	8. 1. 1911
9. 1. 1911	9. 1. 1911	9. 1. 1911	9. 1. 1911
10. 1. 1911	10. 1. 1911	10. 1. 1911	10. 1. 1911
11. 1. 1911	11. 1. 1911	11. 1. 1911	11. 1. 1911
12. 1. 1911	12. 1. 1911	12. 1. 1911	12. 1. 1911
13. 1. 1911	13. 1. 1911	13. 1. 1911	13. 1. 1911
14. 1. 1911	14. 1. 1911	14. 1. 1911	14. 1. 1911
15. 1. 1911	15. 1. 1911	15. 1. 1911	15. 1. 1911
16. 1. 1911	16. 1. 1911	16. 1. 1911	16. 1. 1911
17. 1. 1911	17. 1. 1911	17. 1. 1911	17. 1. 1911
18. 1. 1911	18. 1. 1911	18. 1. 1911	18. 1. 1911
19. 1. 1911	19. 1. 1911	19. 1. 1911	19. 1. 1911
20. 1. 1911	20. 1. 1911	20. 1. 1911	20. 1. 1911
21. 1. 1911	21. 1. 1911	21. 1. 1911	21. 1. 1911
22. 1. 1911	22. 1. 1911	22. 1. 1911	22. 1. 1911
23. 1. 1911	23. 1. 1911	23. 1. 1911	23. 1. 1911
24. 1. 1911	24. 1. 1911	24. 1. 1911	24. 1. 1911
25. 1. 1911	25. 1. 1911	25. 1. 1911	25. 1. 1911
26. 1. 1911	26. 1. 1911	26. 1. 1911	26. 1. 1911
27. 1. 1911	27. 1. 1911	27. 1. 1911	27. 1. 1911
28. 1. 1911	28. 1. 1911	28. 1. 1911	28. 1. 1911
29. 1. 1911	29. 1. 1911	29. 1. 1911	29. 1. 1911
30. 1. 1911	30. 1. 1911	30. 1. 1911	30. 1. 1911
31. 1. 1911	31. 1. 1911	31. 1. 1911	31. 1. 1911

Co to jest...
 ...
 ...

...



JULIJ

1	PONEDELJEK	TEOBALD
2	TOREK	OBISK DEV. MAR.
3	SREDA	HELIODOR
4	ČETRTEK	URH
5	PETEK	ANTON M.
6	SOBOTA	IZAIJA
7	NEDELJA	CIRIL IN METOD
8	PONEDELJEK	ELIZABETA
9	TOREK	VERONIKA
10	SREDA	AMALIJA
11	ČETRTEK	OLGA
12	PETEK	FELIKS
13	SOBOTA	ANAKLET
14	NEDELJA	BONAVENTURA
15	PONEDELJEK	VLADIMIR
16	TOREK	DEV. MAR. K.
17	SREDA	ALEŠ
18	ČETRTEK	MIROSLAV
19	PETEK	VINCENCIJ
20	SOBOTA	MARJETA
21	NEDELJA	PRAKSEDA
22	PONEDELJEK	APOLINARIJ
23	TOREK	MARIJA MAGD.
24	SREDA	KRISTINA, BORIS
25	ČETRTEK	JAKOB
26	PETEK	ANA MATI M. D.
27	SOBOTA	RUDOLF
28	NEDELJA	VIKTOR
29	PONEDELJEK	MARTA
30	TOREK	ABDON IN SENEN
31	SREDA	IGNACIJ

SPOMINSKI DNEVI

2. 7. 1866 rojen v Rožku Peter Markovič, akademski slikar

6. 7. 1824 rojen v Zgornjih Medgorjah slikar Marko Pernhart (Pernat)

10. 7. 1942 vojni zločinec Maier Kaibitsch napovedal v Celovcu iztrebljenja koroških Slovencev

22. 7. 1941 nacisti likvidirali slov. zadrugo - na Koroškem ter razpustili Zvezo slovenskih združenj v Celovcu

22. 7. 1941 Dan vstaje slovenskega naroda

25. 7. 1886 umrl Primož Trubar

26. 7. 1914 Začetek prve svetovne vojne

31. 7. 1891 umrl v Pragi narodni buditelj in jezikoslovec Matija Majar Ziljski



Če sv. Marjete deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno. — Kakor se kaže vreme ta dan (10.), tako bosta mali in veliki srpan. — Jakobova ajda in Ožboltova repa je malokdaj lepa.



Peter Markovič

☉ 4. gb 13.40 uri
☉ 19. ob 13.07 uri

☉ 12. ob 16.28 uri
☉ 26. ob 4.51 uri



Vinko Poljanec

SPOMINSKI DNEVI

2. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 rojen v B...
 4. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 5. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 6. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 7. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 8. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 9. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 10. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 11. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 12. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 13. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 14. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...
 15. 8. 1915 rojen v B...
 rojen v B...

AVGUST

1. AVGUST
 2. AVGUST
 3. AVGUST
 4. AVGUST
 5. AVGUST
 6. AVGUST
 7. AVGUST
 8. AVGUST
 9. AVGUST
 10. AVGUST
 11. AVGUST
 12. AVGUST
 13. AVGUST
 14. AVGUST
 15. AVGUST
 16. AVGUST
 17. AVGUST
 18. AVGUST
 19. AVGUST
 20. AVGUST
 21. AVGUST
 22. AVGUST
 23. AVGUST
 24. AVGUST
 25. AVGUST
 26. AVGUST
 27. AVGUST
 28. AVGUST
 29. AVGUST
 30. AVGUST
 31. AVGUST

Če se original ne poda, kiti kiti in kiti kiti
 — 50 vmes — in kiti kiti in kiti kiti
 — kiti kiti in kiti kiti in kiti kiti



AVGUST

1	ČETRTEK	VEZI SV. PETRA
2	PETEK	PORCIJUNKULA
3	SOBOTA	LIDIJA
4	NEDELJA	DOMINIK
5	PONEDELJEK	MARIJA SNEŽNA
6	TOREK	GOSPODOVO SPR.
7	SREDA	DOMINIK
8	ČETRTEK	KAJETAN
9	PETEK	ROMAN
10	SOBOTA	LAVRENCIJ
11	NEDELJA	SUZANA
12	PONEDELJEK	KLARA
13	TOREK	HIPOLIT IN KAS.
14	SREDA	EVZEBIJ
15	ČETRTEK	VNEBOVZETJE M. B.
16	PETEK	ROK
17	SOBOTA	HIACINT
18	NEDELJA	HELENA
19	PONEDELJEK	LUDOVIK
20	TOREK	BERNARD
21	SREDA	IVAN
22	ČETRTEK	BREZM. SRCE MAR.
23	PETEK	FILIP BENEČIJ
24	SOBOTA	JERNEJ
25	NEDELJA	LUDOVIK
26	PONEDELJEK	MARJETA
27	TOREK	JOŽEF KAL.
28	SREDA	AVGUŠTIN
29	ČETRTEK	OBGL. JANEZA KR.
30	PETEK	ROZA LIM.
31	SOBOTA	RAJMUND

SPOMINSKI DNEVI

5. 8. 1890 rojen v Borovljah pesnik in pisatelj sporazumevanja Josef Friedrich Perkonig

4. 8. 1727 rojen v Grabštanju filolog Ožbald Gutsman

9. 8. 1965 umrl v Celovcu koroški slovenski politik, zdravnik doktor Franc Petek

9. 8. 1946 ustreljena v Železni Kapli od angleškega vojaka Oraže Amalija - Tatjana

10. 8. 1873 rojen na Zili pri Beljaku pesnik in prozaist dr. Franc Eller

10. 8. 1893 rojen v Kotljah Lovro Kuhar — Prežihov Voranc

22. 8. 1942 stopi štajerski bataljon na koroška tla

25. 8. 1938 umrl v Škocjanu Vinko Poljanec narodni buditelj in deželni poslanec

Ce se avgusta po gorah kadi, kupi kožuh za zimske noči.
— Po vremenu sv. Jerneja (24.) rada vsa jesen se nareja.
— Srpana če veter zvedri, vreme dolgo še trpi.

⊕ 3. ob 4.57 uri
⊙ 17. ob 20.02 uri

⊕ 11. ob 3.46 uri
⊙ 24. ob 16.38 uri



Lovro Kuhar



Josef F. Perkonig

SPOMINLI DNEVI

2. 9. 1911. ponedeljek
 3. 9. 1911. torek
 4. 9. 1911. sredo
 5. 9. 1911. četrtek
 6. 9. 1911. petek
 7. 9. 1911. sobota
 8. 9. 1911. nedelja
 9. 9. 1911. ponedeljek
 10. 9. 1911. torek
 11. 9. 1911. sredo
 12. 9. 1911. četrtek
 13. 9. 1911. petek
 14. 9. 1911. sobota
 15. 9. 1911. nedelja
 16. 9. 1911. ponedeljek
 17. 9. 1911. torek
 18. 9. 1911. sredo
 19. 9. 1911. četrtek
 20. 9. 1911. petek
 21. 9. 1911. sobota
 22. 9. 1911. nedelja
 23. 9. 1911. ponedeljek
 24. 9. 1911. torek
 25. 9. 1911. sredo
 26. 9. 1911. četrtek
 27. 9. 1911. petek
 28. 9. 1911. sobota
 29. 9. 1911. nedelja
 30. 9. 1911. ponedeljek
 1. 10. 1911. torek
 2. 10. 1911. sredo
 3. 10. 1911. četrtek
 4. 10. 1911. petek
 5. 10. 1911. sobota
 6. 10. 1911. nedelja
 7. 10. 1911. ponedeljek
 8. 10. 1911. torek
 9. 10. 1911. sredo
 10. 10. 1911. četrtek
 11. 10. 1911. petek
 12. 10. 1911. sobota
 13. 10. 1911. nedelja
 14. 10. 1911. ponedeljek
 15. 10. 1911. torek
 16. 10. 1911. sredo
 17. 10. 1911. četrtek
 18. 10. 1911. petek
 19. 10. 1911. sobota
 20. 10. 1911. nedelja
 21. 10. 1911. ponedeljek
 22. 10. 1911. torek
 23. 10. 1911. sredo
 24. 10. 1911. četrtek
 25. 10. 1911. petek
 26. 10. 1911. sobota
 27. 10. 1911. nedelja
 28. 10. 1911. ponedeljek
 29. 10. 1911. torek
 30. 10. 1911. sredo
 31. 10. 1911. četrtek

SEPTEMBER

1. 9. 1911. ponedeljek
 2. 9. 1911. torek
 3. 9. 1911. sredo
 4. 9. 1911. četrtek
 5. 9. 1911. petek
 6. 9. 1911. sobota
 7. 9. 1911. nedelja
 8. 9. 1911. ponedeljek
 9. 9. 1911. torek
 10. 9. 1911. sredo
 11. 9. 1911. četrtek
 12. 9. 1911. petek
 13. 9. 1911. sobota
 14. 9. 1911. nedelja
 15. 9. 1911. ponedeljek
 16. 9. 1911. torek
 17. 9. 1911. sredo
 18. 9. 1911. četrtek
 19. 9. 1911. petek
 20. 9. 1911. sobota
 21. 9. 1911. nedelja
 22. 9. 1911. ponedeljek
 23. 9. 1911. torek
 24. 9. 1911. sredo
 25. 9. 1911. četrtek
 26. 9. 1911. petek
 27. 9. 1911. sobota
 28. 9. 1911. nedelja
 29. 9. 1911. ponedeljek
 30. 9. 1911. torek
 1. 10. 1911. sredo
 2. 10. 1911. četrtek
 3. 10. 1911. petek
 4. 10. 1911. sobota
 5. 10. 1911. nedelja
 6. 10. 1911. ponedeljek
 7. 10. 1911. torek
 8. 10. 1911. sredo
 9. 10. 1911. četrtek
 10. 10. 1911. petek
 11. 10. 1911. sobota
 12. 10. 1911. nedelja
 13. 10. 1911. ponedeljek
 14. 10. 1911. torek
 15. 10. 1911. sredo
 16. 10. 1911. četrtek
 17. 10. 1911. petek
 18. 10. 1911. sobota
 19. 10. 1911. nedelja
 20. 10. 1911. ponedeljek
 21. 10. 1911. torek
 22. 10. 1911. sredo
 23. 10. 1911. četrtek
 24. 10. 1911. petek
 25. 10. 1911. sobota
 26. 10. 1911. nedelja
 27. 10. 1911. ponedeljek
 28. 10. 1911. torek
 29. 10. 1911. sredo
 30. 10. 1911. četrtek
 31. 10. 1911. petek

Če je v kateri (i) vrstici prazen dan, označi s črto.



SEPTEMBER

1	NEDELJA	☾	EGIDIJ
2	PONEDELJEK		ŠTEFAN
3	TOREK		DOROTEJA
4	SREDA		ROZALIJA
5	ČETRTEK		LAVRENCIJ
6	PETEK		CAHARIJA
7	SOBOTA		MARKO
8	NEDELJA		ROJ. MAR. DEV.
9	PONEDELJEK	☾	PETER KLAVER
10	TOREK		NIKOLAJ TOL.
11	SREDA		HIACINT
12	ČETRTEK		IME MARIJINO
13	PETEK		NOTBURGA
14	SOBOTA		POVIŠ. SV. KRIŽA
15	NEDELJA		MARIJA 7 ŽALOSTI
16	PONEDELJEK	☾	LJUDMILA
17	TOREK		LAMBERT
18	SREDA		JOŽEF
19	ČETRTEK		JANUARIJ
20	PETEK		EVSTAHIJ
21	SOBOTA		MATEJ
22	NEDELJA		TOMAŽ VIL.
23	PONEDELJEK	☾	HELENA
24	TOREK		RUPERT
25	SREDA		NIKOLAJ
26	ČETRTEK		CIPRIJAN
27	PETEK		KOZMA IN DAM.
28	SOBOTA		VENČESLAV
29	NEDELJA		MIHAEL
30	PONEDELJEK		HIERONIM



SPOMINSKI DNEVI

5. 9. 1872 ustanovljena
„Posojilnica Št. Jakob-
ska v Rožu

11. 9. 1957 otvoritev
Državne realne gimna-
zije in gimnazije za Slo-
vence v Celovcu

16. 9. 1916 rojen na Bi-
strici v Rožu narodni
heroj Matija Verdnik -
Tomaž

16. 9. 1936 umorjen kot
žrtev napada šovini-
stov pevec in prosvetni
delavec Miha Habih z
Ruta pri Hodišah

18. 9. 1869 umrl v Ce-
lovcu slovničar in knji-
ževni organizator An-
ton Janežič

18. 9. 1870 veliki tabor
v Žopračah pri Vrbi

28. 9. 1762 rojen na Bi-
strici pri Št. Jakobu v R.
ljudski pesnik in tkalec
Miha Andreas

Ce je sv. Matevž (21.) vedren, prijetna bo jesen. — Kdor
po Mali maši kosi, ta za pečjo suši.



N. Oražec-Tatjana

☾ 1. ob 20.52 uri
☾ 16. ob 3.45 uri

☾ 9. ob 13.01 uri
☾ 23. ob 8.08 uri



Alojzija Grafenauer



OKTOBER

1 TOREK	☉	REMIGIJ
2 SREDA		ANGELI VARUHI
3 ČETRTEK		TEREZIJA
4 PETEK		FRANČIŠEK ASIŠKI
5 SOBOTA		PLACID
6 NEDELJA		BRUNO
7 PONEDELJEK		KRALJ R. V.
8 TOREK	☾	BRIGITA
9 SREDA		JANEZ
10 ČETRTEK		FRANČIŠEK B.
11 PETEK		MATER. MAR. DEV.
12 SOBOTA		MAKSIMILIJAN
13 NEDELJA		EDVARD
14 PONEDELJEK		KALIST
15 TOREK	☉	TEREZIJA
16 SREDA		GAL
17 ČETRTEK		MARJETA AL.
18 PETEK		LUKA EV.
19 SOBOTA		PETER ALG.
20 NEDELJA		JANEZ K.
21 PONEDELJEK		URŠULA
22 TOREK		KORDULA
23 SREDA	☾	SEVERIN
24 ČETRTEK		RAFAEL
25 PETEK		KRISPIN
26 SOBOTA		DRŽAVNI PRAZNIK
27 NEDELJA		FRUMENCIJ
28 PONEDELJEK		SIMON IN JUDA
29 TOREK		NARCIS
30 SREDA		DOROTEJA
31 ČETRTEK	☉	VOLBENK



SPOMINSKI DNEVI

1. 10. 1943 Prvo zasedanje odposlancev slovenskega naroda v Kočevju

10. 10. 1920 glasovanje v coni A na južnem Koroškem

12. 10. 1944 zverinsko mučenje in usmrtilitev koroških partizanov na Komelnu pri Pliberku

17. 10. 1908 otvorjen slovenski delavski dom v Podljubelju

20. 10. 1907 ustanovitev Slovenske prosvetne zveze v Celovcu

25. 10. 1896 otvoritev Ciril in Metodove šole v Št. Rupertu pri Velikovu

26. 10. 1955 zasedbene sile zapustile Avstrijo

29. 10. 1851 rojen v Borovljah narodopisec in slovstveni zgodovinar Janez Šajnik

Sv. Gal (16.) deževen ali suh, prihodnjega poletja ovaduh.
— Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo, vsaka lena baba
lahko nastil dobo. — Sv. Luka repo cuka.



Simon Gregorčič

- ☉ 1. ob 11.38 uri
- ☾ 8. ob 20.46 uri
- ☉ 15. ob 12.25 uri
- ☾ 23. ob 2.53 uri
- ☉ 31. ob 2.19 uri



Aleš Einspieler

NOVEMBER

WYKONANE DZIEN

1	1. 11. 1981	WYKONANE	1. 11. 1981
2	2. 11. 1981	WYKONANE	2. 11. 1981
3	3. 11. 1981	WYKONANE	3. 11. 1981
4	4. 11. 1981	WYKONANE	4. 11. 1981
5	5. 11. 1981	WYKONANE	5. 11. 1981
6	6. 11. 1981	WYKONANE	6. 11. 1981
7	7. 11. 1981	WYKONANE	7. 11. 1981
8	8. 11. 1981	WYKONANE	8. 11. 1981
9	9. 11. 1981	WYKONANE	9. 11. 1981
10	10. 11. 1981	WYKONANE	10. 11. 1981
11	11. 11. 1981	WYKONANE	11. 11. 1981
12	12. 11. 1981	WYKONANE	12. 11. 1981
13	13. 11. 1981	WYKONANE	13. 11. 1981
14	14. 11. 1981	WYKONANE	14. 11. 1981
15	15. 11. 1981	WYKONANE	15. 11. 1981
16	16. 11. 1981	WYKONANE	16. 11. 1981
17	17. 11. 1981	WYKONANE	17. 11. 1981
18	18. 11. 1981	WYKONANE	18. 11. 1981
19	19. 11. 1981	WYKONANE	19. 11. 1981
20	20. 11. 1981	WYKONANE	20. 11. 1981
21	21. 11. 1981	WYKONANE	21. 11. 1981
22	22. 11. 1981	WYKONANE	22. 11. 1981
23	23. 11. 1981	WYKONANE	23. 11. 1981
24	24. 11. 1981	WYKONANE	24. 11. 1981
25	25. 11. 1981	WYKONANE	25. 11. 1981
26	26. 11. 1981	WYKONANE	26. 11. 1981
27	27. 11. 1981	WYKONANE	27. 11. 1981
28	28. 11. 1981	WYKONANE	28. 11. 1981
29	29. 11. 1981	WYKONANE	29. 11. 1981
30	30. 11. 1981	WYKONANE	30. 11. 1981
31	31. 11. 1981	WYKONANE	31. 11. 1981

WYKONANE DZIEN



NOVEMBER

1	PETEK	VSİ SVETI
2	SOBOTA	VERNE DUŠE
3	NEDELJA	HUBERT, IDA
4	PONEDELJEK	KAREL, BOR
5	TOREK	CAHARIJA IN E.
6	SREDA	LENART
7	ČETRTEK	ENGELBERT
8	PETEK	BOGOMIR
9	SOBOTA	TEODOR
10	NEDELJA	ANDREJ AVEL.
11	PONEDELJEK	MARTIN
12	TOREK	KUNIBERT
13	SREDA	STANISLAV
14	ČETRTEK	SERAFIN
15	PETEK	ALBERT
16	SOBOTA	OTMAR
17	NEDELJA	GREGORIJ ČUD.
18	PONEDELJEK	ODON.
19	TOREK	ELIZABETA
20	SREDA	FELIKS VAL.
21	ČETRTEK	DAROVANJE D. M.
22	PETEK	CECILIJA
23	SOBOTA	KLEMEN
24	NEDELJA	JANEZ OD KRIŽA
25	PONEDELJEK	KATARINA
26	TOREK	KONRAD
27	SREDA	VIRGILIJ
28	ČETRTEK	GREGORIJ
29	PETEK	SATURNIN
30	SOBOTA	ANDREJ



SPOMINSKI DNEVI

2. 11. 1881 rojen na Dobravi pri Borovljah narodni buditelj in topopisec Franc Mišic

10. 11. 1955 Koroški slovinci vložili pri avstr. vladi in predstavnikih štirih velesil Spomenico glede izvedbe čl. 7 drž. pogodbe

13. 11. 1813 rojen v Svečah politik in publicist Andrej Einspieler

20. 11. 1882 rojen v Dobrih pri Ravnah narodopisec in književni zgodovinar dr. France Kotnik

29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v bosanskem mestu Jajce

29. 11. 1945 proglasitev FLR Jugoslavije

Če Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno po blatu gazi. — Sv. Cecilija (22.) če hudo grmi, dosti pridelka ob letu kmet dobi. — Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.



Andrej Einspieler

☾ 7. ob 3.47 uri
☿ 21. ob 23.39 uri

☿ 14. ob 1.53 uri
☾ 29. ob 16.10 uri



dr. France Kotnik



DECEMBER

1	NEDELJA	MARIJAN
2	PONEDELJEK	BIBIJAN
3	TOREK	FRANČISEK
4	SREDA	BARBARA
5	ČETRTEK	SABA
6	PETEK	MIKLAVŽ
7	SOBOTA	AMBROZIJ
8	NEDELJA	BREM. SP. M. D.
9	PONEDELJEK	VALERIJA
10	TOREK	HERBERT
11	SREDA	DAMAZ
12	ČETRTEK	MAKSCENCIJ
13	PETEK	LUCIJA
14	SOBOTA	BERTOLD
15	NEDELJA	MAKSIMIN
16	PONEDELJEK	EVZEBIJ
17	TOREK	LAZAR
18	SREDA	GRACIJAN
19	ČETRTEK	URBAN
20	PETEK	EVGEN
21	SOBOTA	TOMAŽ
22	NEDELJA	JUTA
23	PONEDELJEK	VIKTORIJA
24	TOREK	ADAM IN EVA
25	SREDA	BOŽIČ
26	ČETRTEK	ŠTEFAN
27	PETEK	JANEZ EV.
28	SOBOTA	NEDOLŽ. OTROČIČI
29	NEDELJA	TOMAŽ
30	PONEDELJEK	DAVID
31	TOREK	SILVESTER



SPOMINSKI DNEVI

2. 12. 1860 rojen v Mostah politik, poslanec France Grafenauer

2. 12. 1868 rojen na Planini na Notranjskem harmonizator kor. nar. pesmi, Oskar Dev

3. 12. 1800 rojen na Vrbi pesnik France Prešeren

3. 12. 1833 rojen v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Leder - Lesičjak

11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cankar v Ljubljani

15. 12. 1935 umrl v Mostah politik in poslanec France Grafenauer

19. 12. 1828 rojen v Lešah slovničar in knjižni organizator Anton Janežič

Grudna mraz in sneg žita dosti prek in prek. — Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.) do Božiča, taki bodo meseci v prihodnjem letu. — Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.



☾ 6. ob 11.10 uri
☾ 21. ob 20.43 uri

☉ 13 ob 17.25 uri
☉ 29. ob 4.51 uri



Anton Janežič

France Grafenauer

Slovenska beseda

Mostovi

KAREL DESTOVNIK-KAJUH

Slovenska pesem

Samo milijon nas je,
milijon umirajočih med mrliči,
milijon, ki pijejo mu kri biriči,
en sam milijon,
ki ga trpljenje krotoviči
in vendar ga nikoli ne uniči!

Nikoli in nikdar!

Zato ker nismo trhle bilke,
ki po toči ovené,
ker mi nismo le številke,
smo ljudje!

Edino hlapci cvilijo ponižno kakor psi
in lajajo, da nas je malo,
da bi v upor v vse pobralo . . .

O, če ljudi bi ne bilo pri nas,
ljudi, ki ne ubogajo na vsak ukaz,
tedaj bi nas že kdaj odnesel plaz.

Tako pa še živimo,
čeprav nas je milijon samo,
zdahnili bi, da ne trpimo
z uporno, dvignjeno glavo!

KAREL DESTOVNIK
KAJUH

Mostovi

Iz src
rasto
v srca mostovi,
mostovi rasto,
železobetonski
mostovi,
mostovi,
grajeni s strastjo,
grajeni trdno.
Beton
je napravljen s krvjo,
cement
iz zdrobljenih kosti,
traverse
so trupla mrtvih ljudi.
Mostovi rasto
in ni dinamita,
da bi jih mogel
razbiti,
ni mine
in ni ga letala,
ki moglo
bi v zrak jih spustiti.
Mostovi rasto,
iz vseh človeških src
se pno
in v vsa srca.
Mostovi rasto
trdno in s strastjo
noč za nočjo.
Mostovi,
ki z njih bodo naši krvniki zmetani,
mostovi,
v svetovja ljubezni speljani.

KAREL DESTOVNIK-KAJUH

Ljubezenska

Bosa pojdiva, dekle, obsorej,
bosa pojdiva prek zemlje trpeče,
sredi razsanjanih češnjevih vej
sežem ti nežno v dlani koprneče.

Beli so, beli so češnje cvetovi,
temni, pretemni so talcev grobovi.
Kakor ponosni galebi nad vodo,
tako so pali za našo svobodo.

Bosa pojdiva, dekle, obsorej,
bosa pojdiva med bele cvetove,
v krilo nalomiva češnjevih vej,
da jih poneseš na talcev grobove.

Koroški Slovenci na prehodu iz leta 1973 v leto 1974

Situacijo koroških Slovencev na prehodu iz leta 1973 v leto 1974 najbolje označuje dejstvo, da niti tako imenovana študijska komisija za rešitev tretjega odstavka člena 7 državne pogodbe, niti kontaktni komite nista uspela niti najmanj razrešiti vprašanje neizpolnjenih določil državne pogodbe v korist slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem. Situacija, ki je nastala v jesenskih pogromih leta 1972 in se je leta 1973 z razstrelitvijo partizanskega spomenika na Robežu in drugimi nemško nacionalističnimi protislovenskimi akcijami še zaostрила, pa razumljivo vse bolj terjaja čimprejšnjo rešitev, če naj ne pride do nove, še bolj nevarne eskalacije emocij.

Predvsem kaže trenutno stanje, da zgolj s posvetovalnimi komisijami ni mogoče reševati vprašanj, ki zadevajo po eni strani obstoj in nadaljnji razvoj slovenske narodnostne skupnosti in po drugi strani zamude ali sploh neukrepe pristojnih dejavnikov v izpolnjevanju in izvajanju jasnih določil mednarodne pogodbe. Vlada in parlament se bosta prej ali slej morala sprijazniti z dejstvom, da je državna pogodba več kakor krpa papirja in njene vsebine ni mogoče prepustiti tolmačenju nacionalističnih sil, ki se pri tem poslužujejo tudi sile ulice. Nihče vendar ne more resno trditi, da vlada leta 1955 po številnih konferencah in še bolj številnih sejah zavezniških in asociiranih sil na eni in Avstrije na drugi strani, ki jih je bilo približno 400, ni vedela, kaj podpisuje in kakšne obveznosti sprejema. Saj sama trdi v poročilu glavnega odbora parla-

menta ob ratifikaciji državne pogodbe, „da v novejši zgodovini ni nobene pogodbe, ki je namenjena rešitvi posameznega problema, ki bi bila zahtevala za svojo izgotovitev tako dolgo dobo in toliko obravnav“.

Zato je vsekakor več kot zanimivo, pa tudi značilno, da glede nobene druge točke državne pogodbe ni dvomov in nejasnosti in da baje le člen 7 ni dovolj jasen in točen, da so za njegovo interpretacijo potrebne še posebne razjasnitve, definicije in raziskave po tom posebne študijske komisije in raznih izvedencev in to celo glede določil, ki v smislu „II. Posebnega dela h 517 prilog h stenografskim protokolom državnega zbora (VII. G. P.) ne potrebujejo več nobene ožje izvedbene zakonodaje in so neposredno uporabne.“ Ob takem stališču pristojnih dejavnikov je pač razumljivo, da nemške nacionalistične sile lahko rovarijo proti državni pogodbi, danes sicer samo proti določilom člena 7, že jutri pa morda tudi proti tistim določilom državne pogodbe, ki zadevajo obnovo neodvisne in demokratične Avstrije same.

Toda to ni naša briga, pač pa je popuščanje takim silam tvegano in zato gledamo koroški Slovenci v ustanovitvi študijske komisije, ki je nastala zgolj pod pritiskom nacionalističnih sil, najmanj zelo problematično tvorbo, v kateri ne moremo sodelovati in ki očitno zaradi take problematičnosti tudi sama ne more učinkovito prispevati k razrešitvi odprtih vprašanj državne pogodbe. To ne sledi le iz dejstva, da ni prišla do enotnih zaključkov in predlogov, mar-

več še posebno iz dejstva, da so zlasti nekateri izvedenci v tej komisiji jasno in nedvoumno opozorili na besedilo in vsebino določil državne pogodbe v korist slovenske in hrvatske narodnostne skupnosti, ki jih nemškimi nacionalistom na ljubo gre spreminjati in zoževati na škodo prizadetih manjšin. Mimo teh pomislekov tudi vlada in parlament ne bosta mogla, čeprav se bosta morda odločila za eden ali drugi predlog te komisije.

Kakor znano, se tudi študijska komisija ni mogla zediniti na en sam enoten predlog ter je na svoji seji dne 11. novembra 1973 sklenila, da posre-



Posnetek z demonstracije Solidarnostnega komiteja za pravice koroških Slovencev

duje vladi v vmesnem poročilu naslednje štiri predloge in to:

1. drugi predsednik deželnega zbora dr. Mayerhofer kot zastopnik ÖVP in deželni poslanec Silla kot zastopnik FPÖ iznašata skoraj isti predlog, po katerem je za rešitev vprašanja dvojezičnih napisov neobhodno potrebno predhodno tajno ugotavljanje jezikovne pripadnosti;

2. predsednik deželnega šolskega sveta Guffenbrunner predlaga kot zastopnik SPÖ pragmatično-politično rešitev v tem smislu, da se vse tri v parlamentu zastopane stranke najprej zedinijo na enotno stališče glede krajevnega obsega veljavnosti določil odstavka 3 člena 7 in se potem tozadevno pogajajo s predstavniki manjšine. Le če ni mogoče doseči sprejemljivega kompro-

misa z manjšino, bi prišla v poštev neka oblika jezikovnega preštevanja;

3. dr. Waldstein kot zastopnik cerkve predlaga, da naj se politične stranke zedinijo glede občin, ki naj bi dobile dvojezične napise, manjšina pa glede svojih tozadevnih minimalnih predstav in naj potem obe strani iščeta na tej osnovi sprejemljiv kompromis, v preostali divergentni coni pa naj bi se izvedlo tajno glasovanje prebivalstva, ali hoče imeti dvojezične napise;

4. dr. Valentin Inzko končno kot slovenski predstavnik cerkve predlaga teritorialno rešitev na osnovi ljudskega štetja iz leta 1951 in sicer naj bi dobili dvojezične napise vsi kraji, v katerih so pri tem štetju našli 20 % slovenskogovorečega prebivalstva v kakršni koli kombinaciji vključno tistih, ki so navedli kot svoj jezik „windisch“ prav tako v kakršnikoli kombinaciji.

Iz teh predlogov je razvidno, da obe desničarski stranki vnaprej zahtevata več ali manj ugotavljanje manjšine; v slučaju, da drugače ni mogoče priti do kompromisne rešitve, pa se tudi zastopnik SPÖ in nemški zastopnik cerkve izrekata za neko ugotavljanje manjšine.

Po durgi strani pa je treba poudariti, da so koroški Slovenci že v svoji spomenici z dne 11. oktobra 1955 jasno povedali, na katerem ozemlju bi bilo potrebno uveljaviti določila člena 7 državne pogodbe in so ta svoj predlog zagovarjali tudi v svojih predlogih, ki so jih izročili glede krajevnega območja člena 7 državne pogodbe na prvi seji kontaktnega komiteja dne 11. septembra 1973 z naslovom „Teritorialni princip ali personalni princip?“ in „Manjšniska zaščita mora veljati in se mora izvesti celovito za celotno ozemlje.“

Čeprav smo koroški Slovenci zahtevali, da je treba najprej rešiti vprašanje krajevnega območja člena 7 državne pogodbe, je zvezni kancler to z ozirom na nedokončano delo študijske

komisije odklonil. Tembolj je zato razumljivo in utemeljeno, da so predstavniki slovenske narodnostne skupnosti na zadnji seji kontaktnega komiteja dne 6. novembra 1973 ponovno izpovedali, da takoimenovano ugotavljanje manjšine v kakršnikoli obliki ni uporabno sredstvo za reševanje odprtih vprašanj člena 7 in da tako obliko reševanja zato načelno odklanjajo. To svoje stališče so deponirali zveznemu kanclerju tako ustmeno kakor tudi pisмено z naslednjo načelno izjavo:

„Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij na Koroškem stojita na stališču, da je pogoj za učinkovita posvetovanja 4. točke dnevnega reda k temi „Kriteriji pospeševalne manjšinske politike“ objasnitev vprašanja, ali avstrijska vlada namerava izvesti ugotavljanje manjšine v kakršnikoli obliki kot osnovo za izpolnitev člena 7 avstrijske državne pogodbe

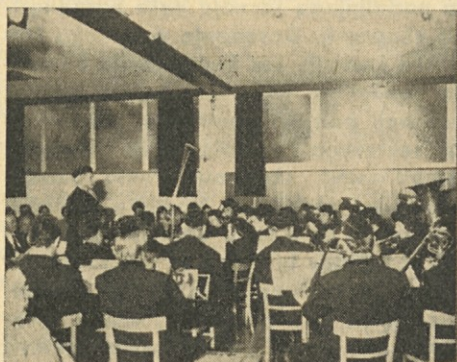
Če je to slučaj, osrednji organizaciji koroških Slovencev nista v stanju, da nadaljujeta s svojim sodelovanjem v kontaktnem komiteju, ker ugotavljanje manjšine nasprotuje državni pogodbi in ustavi in preko tega na surov način krši načela pospeševalnega manjšinskega prava.“

Zvezni kancler je sicer to načelno izjavo zastopnikov NskS in ZSO vzel na znanje, izrecno pa poudaril, da z ozirom na dejstvo, da je v dveh zakonih predvideno ugotavljanje manjšine, ne more dati zagotovila, da takega ugotavljanja ne bo; pač pa lahko zagotavlja, da vlada o tem še ni sklepala niti v bližnji bodočnosti ne namerava sprejeti takih sklepov in da je sam osebno slej ko prej mnenja, da je tako ugotavljanje nesmiselno, če manjšina nanj ne pristane.

Zagotovilo, da glede ugotavljanja vlada še ni sprejela nobenih sklepov in tudi v bližnji bodočnosti s takimi sklepi vlade ni računati, je prispevalo, da ni prišlo do ukinitve odnosno prekinitve

nadaljnega sodelovanja predstavnikov slovenske narodnostne skupnosti v kontaktnem komiteju. S tem pa nikakor ni rečeno, da so koroški Slovenci za sodelovanje za vsako ceno. Nasprotno je bilo od vsega začetka povedano, da smo koroški Slovenci pripravljeni sodelovati samo tako dolgo, dokler smatramo, da delo kontaktnega komiteja ne služi zgolj zavlačevanju reševanja odprtih vprašanj, sedaj pa še dodatno poudarjeno, da bi tudi sklep kakršnegakoli ugotavljanja manjšine s strani vlade onemogočil zastopnikom slovenske narodnostne skupnosti nadaljnje sodelovanje v kontaktnem komiteju.

Že v svojih predlogih za rešitev odprtih vprašanj, ki smo jih koroški Slovenci posredovali sedanjemu zveznemu kanclerju v tedanjem svojstvu zunanjega ministra dne 8. novembra 1959, smo poudarili, da izhajamo iz stališča, da prizadeti svoje posebne okoliščine sam najboljše pozna in da se mora zato manjšinsko vprašanje reševati v sporazumu in v sodelovanju z manjšino. To je načelno izhodišče za nas koroške Slovence tudi še danes. Prav zaradi tega pa ne more biti sodelovanja in zlasti ne pristanka s strani manjšine na oblike reševanja, ki so v bistvu proti življenjskim interesom naše narodnostne skupnosti, niti ne pri nadaljnjem zavlačevanju reševanja. Še tako lepe načelne teze o manjšinski zaščiti in še tako



Na proslavi kmečkih puntov v Globasnici je sodelovala tudi godba mežiških rudarjev



Tudi koroški Slovenci smo proslavili 500- in 400-letnico kmečkih puntov. Podjunski moški zbor na proslavi v Globasnici.

globoka razglabljanja o zgodovini koroških Slovencev v daljnji bodočnosti namreč ne morejo zanikati dejstva, da trenutni položaj in dane strukture koroških Slovencev zahtevajo takojšnjo rešitev vseh življenjskih vprašanj naše narodnostne skupnosti in to danes in ne šele jutri. Situacija koroških Slovencev na prehodu iz leta 1973 v leto 1974 terja nujne in resne ukrepe v korist obstoja in nadaljnega razvoja naše narodnostne skupnosti. Dosedanje delo tako študijske komisije kot kontaktnega komiteja vendar ne kaže take težnje marveč vse bolj potrjuje ugotovitev generalnega sekretarja Federalne unije evropskih narodnostnih skupnosti Povla Skadegarda po zadnji seji študijske komisije, „da njeno delo še ni dovedlo do nobenih rezultatov in da so še vedno na začetku.“ Posvetovalne in študijske komisije očitno ne zadostujejo, tehtno vprašanje manjšinske zaščite samo zahteva resen pristop k reševanju s strani pristoj-

ne vlade in prizadete narodnostne skupnosti. Koroški Slovenci vsekakor ne moremo čakati še nadaljnjih 19 let, da bo avstrijska država izpolnila določila v korist naše narodnostne skupnosti, ki jih vsebuje državna pogodba z dne 15. maja 1955.

Bližujoča se dvajsetletnica podpisa državne pogodbe nam vsekakor potrjuje, da smo pokazali več kot dovolj potrpežljivosti in da ne moremo več čakati. Zato bomo ob ugotovitvi nadaljnjega zavlačevanja reševanja odprtih vprašanj ali pa ob sklepu kakršnega koli ugotavljanja manjšine prisiljeni, da v očigled resne nacionalne ogroženosti, ko od ljudskega štetja do ljudskega štetja ne izgubljamo samo uradno marveč tudi dejansko na jedru obstoja in se nahajamo takorekoč na pohodu v smrt, dosledno in brez oklevanja nadaljujemo započeto pot internacionalizacije ne glede na njene pozitivne ali tudi negativne aspekte.

Kako Slovenci v Italiji spremljamo položaj koroških Slovencev

Dogodke na Koroškem v zadnjem letu smo Slovenci v Italiji spremljali s tako pozornostjo, kot bi se dogajali pri nas. In ne samo zato ker gre za Slovence. V koroških razmerah vidimo namreč ogledalo naše bližje preteklosti, pa tudi nekaj sedanjosti. Razplet dogodkov na Koroškem bo v mnogočem vplival na razplet pri nas, pa naj bodo politične razmere v obeh državah še tako različne. Razumljivo je torej, da s koroškimi Slovenci doživljamo vse udarce, ker so naperjeni tudi proti nam, se skupaj z njimi branimo in napadamo.

Vsako nasilje proti narodnostni manjšini stremi po njenem uničenju, pa naj gre za prikrito, rafinirano, ali za odkrito in kruto. Prikrito nasilje se kaže v odrekanju narodnostnih pravic, v odlašanjem uresničevanja učinkovitega varstva, v pomanjkljivih ukrepih v korist manjšine in podobno. Prepuščeno je času, da napravi svoje, asimilacija se potem proglašja za objektivni proces, za naravno in spontano asimilacijo, nekako tako, kot je naravno, da se človek z leti postara.

Ko pa je treba v določenem trenutku le nekaj storiti za manjšino, ni sram niti tistih, ki se sklicujejo na humanizem, demokracijo in socialno pravičnost, trditi, da je treba gledati naprej in ne nazaj. Vse, kar naj se ukrene, naj po njihovem mnenju sloni na taki številčni moči manjšine, ki so jo v tistem trenutku sami izmerili. Gluhi so za izgube, ki jih je manjšina imela zaradi neenakopravnosti in zatiranja.

V mnogih pogledih imamo Slovenci v deželi Furlaniji-Juljski krajini mnogo skupnega s koroškimi Slovenci. V prvi vrsti gre za zavlačevanje z izvrševanjem obveznosti do manjšine. Korošci imajo državno pogodbo in ustavo, v Italiji pa ustava, sprejeta pred 25 leti določa obveznost države do manjšin. Na Tržaškem je poleg ustave v veljavi še Posebni statut kot sestavni del londonskega sporazuma iz leta 1954. Na Tržaškem štejejo Slovence proti njihovi volji, ker upravičeno trdijo, da po desetletjih terorja pod fašizmom in pozneje brezpravja štetje ne more odražati prave slike. Na Koroškem hočejo nacionalistične sile poleg vsiljenega štetja izvesti še določanje manjšine. Benečane, ki jim v več kot 100 letih Italija ni nudila niti ene ure šolskega pouka v slovenskem jeziku, so proglasili za dialekt govorečo jezikovno skupnost, na Koroškem proglašajo manj zavedne Slovence za Windischarje.

Tisti, ki so južnotirolskim Nemcem dali avtonomijo in jim z novim statutom bocienske pokrajine zagotovili avtonomen gospodarski razvoj, kulturno, jezikovno in narodno enakopravnost, odrekajo enake pravice Slovincem, češ, da so razmere na Južnotirolskem drugačne in da so tam Nemci številčno močni. Bržkone so izgovori na Koroškem podobni.

Presenetljivo je, kako velik del javnosti večinskega naroda, ki jo imenujemo demokratično, sprejema to dvojno moralo brez velikih notranjih očitkov. Opraviti imamo z miselnostjo pripadnikov velikih narodov, ki so zaverovani v svojo veličino in so v zgodovini vladali gospodarsko in politično nad malimi narodi in z njimi nad slovenskim narodom. V takem vzdušju se kaj lahko kotijo in na novo oživljajo nasilne fašistične sile, ki se pred svojimi sonarodnjaki hočejo uveljaviti kot „rešitelji domovine“.

Presenetljivo je tudi, da tudi lekcija zgodovine zadnjih 50 let ni kaj prida

pomagala. Propad avstroogrske monarhije, ki je slovenskemu narodu stregla po življenju, poraz fašistične Italije in nacistične Nemčije, ki sta z uničevalnimi metodami in po hitrem postopku hoteli iztrebiti Slovence, vse to ni skoro nič vplivalo na odnos do tistih Slovencev, ki so po zadnji vojni ostali v mejah Italije in Avstrije.

Spomnimo se na trikoloristični teror v Benečiji, ki je trajal več kot 10 let po vojni in na pogrome na goriške Slovence 1947 leta. Danes izvajajo teror neonacisti nad koroškimi Slovenci.

Vse to se je v Italiji dogajalo in se v Avstriji danes dogaja ob neprizadetosti, če že ne ploskanju, velikega dela večinskega prebivalstva.

Doba terorja proti Slovincem v Italiji je res za nami, toda prav v zadnjih letih je bilo izzivanje in napadalnost fašistov izredno obsežna. Z Andreottijevo desno-sredninsko vlado so postali vedno predrznejši, toda v kritičnem trenutku je letos prišlo do izraza protifašistično razpoloženje večine italijanskega ljudstva in je bil fašizem z novo vlado politično izoliran.

Kljub vsemu pa nekaj nekaznovanih fašističnih skupin še vedno oskrunja partizanske spomenike in grozi Slovincem s sramotilnimi gesli. Na Tržaškem in Goriškem podpira danes tako početje le skrajna desnica. Močno delavsko gibanje, ki je vneslo v politično in javno življenje mnogo demokratičnih prvin, deloma tudi diferenciacija znotraj Krščanske demokracije, ki je najmočnejša stranka v državi in je na vladi ves povojni čas, je dalo močan prispevek k tem kvalitetnim spremembam. Ureditev nekaterih vprašanj, ki so zastrupljale odnose med Jugoslavijo in Italijo, odpiranje meje in gospodarski interesi Trsta in Gorice so predstavljali tudi važne komponente v tem procesu. Seveda ne bi vse skupaj bogve kaj pomagalo, če ne bi bilo zavesti in borbenosti samih Slovencev. Kljub temu je reševanje problemov tržaških in goriških Slovencev v fazi zloglasne postopnosti, pa še ta doživlja od časa do časa močne zastoje.

Drugače je v Benečiji, kjer italijanski nacionalizem v nekaterih vladnih strankah še ni izkoreninjen in kjer so še mogoče grožnje, nestrpnost in izzivalna kontrola policije nad delovanjem slovenskih organizacij in zavednih Slovencev.

Ko govorimo o problemih Slovencev v Italiji in ugotavljamo, kateri so pozitivni dejavniki, ki delujejo v naš prid, se nam vsiljuje primerjava s Koroško.

Ugotovili smo, da moramo Slovenci na Tržaškem in Goriškem računati v glavnem na štiri dejavnike: akcija in prisotnost samih Slovencev, moč demokratičnih sil italijanske družbe, ki so Slovincem naklonjene, gospodarski interesi Trsta in Gorice ter zunanje politični vpliv Jugoslavije.

Veliki del avstrijske družbe je premalo naklonjen, ali celo sovražno razpoložen do Slovencev in ni splošnega močnega demokratičnega gibanja, ki bi podpiral Slovence v njihovem boju. Socialistična stranka ni v tej stvari enotna in ni na političnem področju ničesar napravila, KP Avstrije je prešibka, Solidarnostni odbor pa je bil šele ustanovljen in ni mogoče presoditi njegovo težo. Tudi večjega gospodarskega interesa Celovca in Beljaka, izgleda ni.

Ostaneta torej samo še dva dejavnika: akcija samih koroških Slovencev in politični pritisk matičnega naroda z zunanje političnim pritiskom Jugoslavije, ki morata prevzeti v tem trenutku vse breme nase.

Koroški Slovenci morajo ne samo vzdržati pritisk, ampak še vztrajneje zahtevati izpolnitev obveznosti avstrijske države. Če bi popustili pred nasiljem, če bi se moral za njimi umakniti še matični narod in njegova država, bi bil to „manjšinski München“, s takimi tragičnimi posledicami za same koroške Slovence in za ostale slovenske manjšine, kakor je bil Hitlerjev München za Evropo.

Madžarska narodnostna skupnost v SR Sloveniji

V SR Sloveniji živi 9.785 Madžarov. Večina živi precej strnjeno ob slovensko-madžarski meji v občinah Lendava in Murska Sobota. V občini Lendava, ki ima 26.918 prebivalcev, živi 7.342 Madžarov, v občini Murska Sobota, ki ima 63.851 prebivalcev pa živi 1740 Madžarov. V lendavski občini živijo Madžari v 22 naseljih, v murskosoboški občini pa v 11 naseljih. Ta naselja tvorijo dvojezično območje, ki je določeno v občinskih statutih. Prebivalstvo madžarske narodnosti na dvojezičnem območju je avtohtono in nanj se nanašajo vsa določila Ustave, zakonov, statutov in drugih predpisov, ki urejajo položaj narodnosti.

Kakšen je položaj madžarske narodnosti v SRS želim prikazati z določili v osnutku Ustave SRS, ki se nanašajo na italijansko in madžarsko narodnost, ki sta edini avtohtoni narodnostni skupnosti v SR Sloveniji. Že uvodoma moram povdariti, da je večina teh določil v vsakdanjem življenju že uresničena in so odraz dejanskega stanja, posebej pa želim nakazati novosti, ki so bile sprejete z Ustavo na predlog obeh narodnostnih skupnosti in seveda tudi na težave, ki se pri uresničevanju enakopravnosti in položaja narodnostnih skupnosti v SR Sloveniji pojavljajo.

Kot izredno pomembno ocenjujemo, da je že v 1. členu Ustave v definiciji Socialistične Republike Slovenije, kot socialistične, samoupravne, demokratične skupnosti določeno, da je to skupnost delovnih ljudi in občanov, slovenskega naroda ter italijanske in madžarske narodnosti. S tem sta obe narodnostni skupnosti postali enakopraven tvorni del SR Slovenije. Iz tega načela izhajajo tudi ostala določila, ki zagotavljajo enakopravnost pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti s pripadniki slovenskega naroda.

Za zagotovitev enakopravnosti je brez dvoma izredno pomembno zastopstvo narodnosti v organih oblasti. V praksi je to zastopstvo v glavnem že tudi doslej bilo zagotovljeno. V lendavski občini, katere skupščina ima 60 članov, je 18 članov madžarske narodnosti pa tudi predsednik občinske skupščine je Madžar, v murskosoboški občini pa je od 70 članov skupščine en Madžar. V republiški skupščini ima lendavska občina štiri poslance, od teh sta dva Madžara, murskosoboška občina pa nima nobenega poslanca madžarske narodnosti. V zvezni skupščini doslej še ni bilo poslanca madžarske narodnosti. Tako stanje razen na zveznem nivoju in republiškem v murskosoboški občini je več kot zadovoljivo, pomanjkljivost je le v tem, da je rezultat ustrezne politične volje družbeno političnih organizacij. Za to je izredno pomembno, da je v osnutku Ustave po obeh narodnostnih skupnostih predlagano določilo, da morata v novem delegatskem sistemu v delegacijah na vseh ravneh biti ustrezno zastopani obe narodnosti. Še več, zastopstvo narodnosti mora biti zagotovljeno tudi v občinskem in repu-

bliškem svetu, najvišjih politično izvršilnih organih na svojem območju. Razen tega se bodo pri občinski in republiški skupščini ustanovile komisije za obravnavanje vprašanj, ki zadevajo narodnostni značaj, položaje, pravice in razvojne možnosti občanov madžarske in italijanske narodnosti. Te komisije morajo biti sestavljene iz enakega števila pripadnikov slovenskega naroda in obeh narodnosti, kar je izraz pomembnega sprejetega načela, da vprašanja narodnosti niso le stvar narodnosti, temveč v enaki meri tudi stvar večinskega naroda. Ustanovitev teh komisij smo predlagali skupno z italijansko narodnostno skupnostjo, ker so nam izkušnje pokazale, kako izredno pomembno vlogo imajo pri uresničevanju pravic in položaja narodnosti narodnostne komisije pri Socialistični zvezi delovnega ljudstva in predpostavljamo, da bodo komisije pri skupščinah imele zaradi širših pristojnosti še pomembnejšo vlogo.

Ustava nadalje določa, da delovni ljudje v občini zagotavljajo tudi uresničevanje enkopravnosti narodov in narodnosti, način uresničevanja pa se določi s statutom občine. Sedaj je v statutih občine določeno dvojezično območje. Znano je, da je določanje kriterijev, kaj je dvojezično območje, izredno pomembno in delikatno, ker se posebne pravice narodnosti izvajajo le na teh območjih. Pri nas zaradi nesporne avtohtonosti in strnjenosti madžarskega življa glede tega ni bilo težav in je dvojezično območje v občinskih statutih v redu določeno.

Občinski statut zagotavlja enakopravnost obeh jezikov na teh območjih na ta način, da določa v vseh postopkih, kjer so udeleženi Madžari, obvezen dvojezični postopek. To se v javni upravi, sodstvu in pred sodnikom za prekrške z določenim pomanjkljivostmi, ki so predvsem povezani s kadrovskimi problemi, izvaja, ni pa zadovoljivo stanje v postopkih pred drugimi ustanovami in podjetji, kjer se dvojezičnost doslej ni dovolj uveljavila. Zakon o sodstvu in Zakonik o kazenskem postopku izrecno določata enakopravnost obeh jezikov. V upravi in sodstvu so že dolgo časa v uporabi dvojezične fiskovine in žigi, odločbe in vsa pisanja se dostavljajo strankam na dvojezičnih območjih v obeh jezikih in tudi usni del postopka je skoraj brez izjeme dvojezičen. Problemi so glede pismenega dela postopka na samih razpravah s strankami, ki so tehnične narave, ker se postopka po navadi udeležijo stranke različnih narodnosti, njihove izjave pa bi se naj vsaka pisale v jeziku, v katerem je izjava dana. Sedaj je dvojezično poslovanje urejeno z navodili pristojnih republiških sekretariatov, v bodoče pa naj bi bilo urejeno v poslovnikih ali zakonih. Uslužbenci v upravi in sodstvu morajo v skladu z določili občinskega statuta obvladati oba jezika in to je približno do 80 % v praksi tudi uresničeno.

Enakopravnost jezikov se odraža tudi v zunanjem videzu naselij dvojezičnega območja, ker občinski statuti določajo, da morajo biti vsi napisi dvojezični. Že od 1963 leta dalje so imena naselij označena v obeh jezikih. Večina ostalih napisov je tudi dvojezičnih, za nekatere izjeme pa smo predlagali, naj se za neizpolnjevanje določi statutarna obveza glede dvojezičnih napisov določijo sankcije.

Novost v osnutku Ustave je, da v posebnem poglavju obravnava pravice italijanske in madžarske narodnosti in njunih pripadnikov. V tem poglavju je določilo, da se z zakonom lahko uvede dvojezična vzgoja in izobraževanje, kar je prav tako novost, ker je pouk v jeziku narodnosti že v prejšnjih ustavah bil zagotovljen, dočim dvojezični pouk v Pomurju v prejšnjih ustavah ni bil omenjen. To določilo smo predlagali v Ustavo zaradi znanega spora pred Ustavnim sodiščem SRS v Ljubljani o ustavnosti dvojezičnega šolstva, ki ga je sprožila določena skupina občanov, ki z dvojezičnim izobraževanjem iz takih ali drugačnih razlogov ni bila zadovoljna. Kot je znano, je Ustavno sodišče SRS odločilo, da je uvedba



Dvojezični krajevni napis v okolici Lendave

dvojezičnega šolstva v skladu z Ustavo, vendar je nakazalo na nujnost proučevanja in reorganizacije tega šolstva. Prvi del te naloge — proučevanje, je uspešno opravljen, sedaj teče drugi del — reorganizacija, ki bo prispevala k dvigu ravni znanja otrok v teh šolah. Dejstvo je namreč, da otrok, ki je prej končal enojezično madžarsko šolo, ni mogel nadaljevati šolanja. To je imelo svoj odraz v tem, da je izredno malo število madžarske inteligence, kar pa spet povzroča težave pri uresničevanju sprejete narodnostne politike. Pred uvedbo dvojezičnega pouka je šolanje na srednjih, višjih in visokih šolah nadaljevalo približno 5 % učencev madžarske narodnosti, po uvedbi dvojezičnega pouka pa je iz prve generacije učencev, ki so končali dvojezično šolo, nadaljevalo šolanje na srednjih, višjih in visokih šolah 19 učencev madžarske narodnosti ali 14 %, iz zadnje generacije, ki je šolanje končala lani pa že kar 50 %. Tako se pokaže, da je skoraj edina alternativa dvojezična šola, ker je nemogoče zagotoviti tako majhni narodnostni skupnosti šolanje na lastnih srednjih, višjih in visokih šolah.

Na dvojezičnem območju deluje več madžarskih amaterskih kulturnih skupin: dramske, folklorne, likovne in slično. Te skupine so precej aktivne, občasno gostujejo tudi na Madžarskem, stroške za njihovo dejavnost pa krijemo iz sredstev, ki se zbirajo v ta namen pri republiški Kulturni skupnosti. Imamo tudi svoj tednik „Népujság“, ki objavlja aktualne lokalne novice, ki se predvsem tičejo madžarske narodnostne skupnosti, murskosoboški radio pa ima madžarski program. Ta program želimo prenesti v Lendavo, ker menimo, da bo le tako dobil svojo pravo vsebino in smisel. Priprave za preselitev studia v Lendavo so že v teku. Tudi navedena sredstva obveščanja financiramo iz že omenjenega vira.

Pri očuvanju narodnostne kulture ima pomembno nalogo tudi Pomurska založba, ki izdaja prevode del slovenskih avtorjev v madžarščino in tudi dela avtorjev pripadnikov madžarske narodnosti v SR Sloveniji. V Murski Soboti deluje Študijska knjižnica, v raznih naseljih pa še vrsta knjižnic, ki so bogato založene z madžarskimi knjigami.

Brez dvoma pa očuvanje narodnostnega značaja ne bi bilo popolno brez možnosti kontaktiranja z matičnim narodom. Za to Ustava zagotavlja te stike in izrecno določa, da SR Slovenija te stike podpira. Doslej so se ti stiki omejili na obiske državnega gledališča „Déryné“ iz Budimpešte, na izmenjavo pedagogov, štipendiranje študentov in izmenjavo knjig, v bodoče pa upamo, da se bodo poglobili, ker so z naše strani za to dani vsi pogoji.

Iz omenjenega poglavja Ustave želim povzeti še določilo o samoupravni narodnostni skupnosti. To določilo je povsem novo in je zaradi svoje vsebine izredno pomembno. Madžari v SR Sloveniji doslej nismo imeli organizirane nobene posebne skupnosti. Samoupravna skupnost naj bi spremljala, skrbela in dajala pobude za razvoj narodnostne kulture, vzgoje in izobraževanja, narodnostnega tiska in drugih sredstev javnega obveščanja ter založništva, spremljala gospodarski položaj na dvojezičnih območjih, sodelovala z narodnostnimi skupnostmi v drugih republikah in avtonomnih pokrajinah ter razvijala stike z matičnim narodom zaradi svojega kulturnega in jezikovnega razvoja. Pristojnosti, ki jih samoupravna narodnostna skupnost ima po Ustavi kažejo, kakšno vlogo bo ta skupnost imela pri uresničevanju pravic narodnosti. K organiziranju samoupravne skupnosti še nismo pristopili, sedaj tečejo pogovori o pripravah za Statut skupnosti, ki bo določal, kako se bo skupnost oblikovala ter kako bo delovala.

Končno moram še omeniti, da Ustava zagotavlja tudi uporabo narodnostnih simbolov.

V tem prispevku seveda ni bilo mogoče obravnavati vse dejavnosti pripadnikov madžarske narodnosti v SR Sloveniji in težav, ki se pri uresničevanju pravic narodnosti pojavljajo, v kolikor pa sem bralcu omogočil vpogled v najvažnejša dogajanja v življenju madžarske narodnosti v SR Sloveniji, posebno pa v široke pravice, ki so madžarski narodnosti z novo Ustavo zagotovljene, je moj namen bil dosežen.

Lendava, dne 25. 9. 1973



Tudi napisi javnih ustanov so dvojezični.

KATALONCI O KOROŠKI

Slovenci radi tarnamo o svoji zli usodi in mnogokrat se prepuščamo malodušju, češ malo nas je, sami smo, nihče nas ne razume. In vendar ni tako. Evropa je polna ne samo manjšin, temveč tudi narodov, ki so kljub temu, da po številu daleč prekašajo vse Slovence, brez lastne države. In vendar se v mnogo težjih razmerah borijo za iste pravice kot Slovenci v Avstriji in Italiji in naš boj prav dobro razumejo.

Med take narode spadajo tudi Katalonci, ki živijo predvsem v Španiji (6.700.000), nato v Franciji (200.000) in končno v mali Andorri (20.000).

Leta 1136 so izgubili lastno državo, leta 1706 pa tudi upravno avtonomijo. Ponovno so uživali avtonomijo v letih 1932 do 1938. V tem času se je razbotila tudi kultura in v katalonščini je

izhajalo 20 odstotkov vseh knjig, ki so bile tiskane v Španiji, ter okrog 1600 različnih časopisov. Po osmih letih absolutne prepovedi so leta 1947 spet začele izhajati knjige v katalonščini. Dovoljena pa je le ena sama revija. To je Serra d'Or, ki jo izdaja samostan Monserrat, znan po svoji vlogi v odporu Kataloncev frankističnemu režimu.

V tej reviji, ki ima odlično grafično obleko, je v letošnji marčni številki izšel tudi članek o Slovencih na Koroškem. Prispeval ga je Jordi Costa i Roca, tajnik mednarodnega združenja za zaščito ogroženih jezikov in kultur, ki je imelo lani svoj kongres v Celovcu. Po kratkem zgodovinskem pregledu od naselitve do naših dni, opisuje nekoliko obširneje vojno proti napisnim tablam in kritizira sedanje zadržanje avstrijskih oblasti.

Samo Pahor

JARDI COSTA I ROCA

Koroška bolečina

AIDLCM [L'association internationale pour la defense des langues et cultures menacées — Mednarodna zveza za obrambo ogroženih jezikov in kultur] je ustanovila skupina nordijskih profesorjev na pobudo znanega jezikoslovca Pirra Naert-a, predseduje ji katalonski pisatelj in pesnik Salvador Espiru.

Kot dosledno apolitična organizacija je AIDLCM razširjena po vseh deželah zahodne Evrope in razširja svojo aktivnost na ves svet. Sedež ima v Churu (romanska Švica), generalni sekretariat pa je v Perpinyà (Perpignan v južni Franciji).

AIDLCM se ukvarja z vsemi manjšinskimi kulturami, ne glede na njihovo zastopanost v organizaciji; resnost in stalnost prizadevanj AIDLCM zagotavlja zelo pomembno odmevnost med mednarodno javnostjo.

Združujoč dolgoročne načrte s trenutnimi potrebami je Mednarodna zveza za obrambo ogroženih jezikov in kultur (AIDLCM) izbrala Klagenfurt/Celovec za

kraj svojega četrtega kongresa, v času od 22. do 24. julija 1972; s tem je izpričala svoje zanimanje za položaj hrvaške in slovenske manjšine v Avstriji.

Težak in zaprepaščujoč položaj Slovencev na Koroškem je še posebej vzrok za razmišljanje, razpravljanje in odločanje vseh tistih, ki se zavzemajo za spoštovanje vseh prvotnih oblik jezika, mišljenja in življenja kot skupne poti, ki bo nekega dne privedla do rešitve problemov, ki nam jih postavlja sodobno življenje.

DEŽELA

Koroška je najbolj južna med devetimi avstrijskimi deželami, ima 9534 km² in pol milijona prebivalcev; na severozahodu meji na deželi Tirolsko in Solnograško, na severovzhodu na Štajersko, na jugozahodu na Italijo in na jugovzhodu na republiko Slovenijo.

Koroško od zahoda na vzhod prečka dolina Donavinega pritoka Drave, je prometna os in središče vseh aktivnosti prebivalstva; na zahodu zelo hribovita dežela se odpira proti vzhodu, kjer je njeno glavno mesto Klagenfurt/Celovec. Kmetijska proizvodnja in gozdarstvo ne dopuščata velike gostote naselitve; drugi viri bogastva so hidroelektrična energija in izkoriščanje rud (svinec, lignit, grafit, magnezij in predvsem železo). Hitro se razvija turistična industrija.

JUŽNI SLOVANI

Iz njihove prvotne domovine, ki je zavzemala področje med Baltikom, rekama Vislo in Doncem ter gorovjem Karpatov, je najbolj južna veja napredujočih Slovanov v pričetku VI. stoletja prešla Donavo in se naselila na Balkanu, v južnih Alpah do Jadrana in do meja današnje Julijske Benečije. Pozneje, na začetku VII. stoletja, so se naseljenci ponovno razdelili na tri skupine: na Slovence, Hrvate in Srbe, ki se skupaj imenujejo Južni Slovani.

Ob svojem prihodu so bili Slovenci še gozdni prebivalci, naselitev pa jih je pogloma spremenila v poljedelce in živinorejce, ni pa zmanjšala njihove sposobnosti za trgovanje.

Njihova naselitev na Koroškem je bila dokončna in stalna, v prvih stoletjih je

ségala od Tirolske in bavarskih Alp na zahodu do naselitvenega prostora Čehov na severu, (na jugu) do Istre ter do dežele, ki ustreza današnji Madžarski, na vzhodu. Šibka poseljenost in njihova premajhna privajenost orožju sta bistvena razloga, ki razlagata relativno lahkoto, s katero so tedanja bojovita ljudstva podvrgla Slovence, še posebej potem, ko so razdrli zvezo z Avari, vojaškim ljudstvom, ki je prvo skušalo vladati Slovencem.

Po kratkem poskusu ustvaritve slovenske države (Samova država 623—658), ki je združila češka, moravska in slovenska plemena, so Slovenci v VIII. stoletju priznali bavarsko nadoblast in se spreobrili v krščanstvo.

V letu 1269 je spet sledil kratek poskus državnega združenja s Češko, slovenski upi pa so bili za vselej pokopani 1278 z bitko pri Suhih Krutih, (Marchfeld) ko so koroški Slovenci prešli pod nadvlado habsburške dinastije, ki si jih je nato skozi stoletja prizadevala germanizirati, in asimilirati ter jih ločiti od ostalih Slovanov.

V XV. stoletju so prišli koroški Slovenci pod Ogrsko in sistematično pomenčevanje je postalo še intenzivnejše. Kljub vsemu pa je reformacija prinesla določen preporod jezika in literature.

V teku XVI., XVII. in XVIII. stoletja so ostali pod vladjo dvojnega imperija, ki si je še naprej prizadeval za germanizacijo.

VOJNE IN POGODBE

Ob koncu prve svetovne vojne, ki je pomenil rojstvo sedanje Slovenije v zvezi s Črno goro je aliansa z mirom v Saint-Germainu (10. IX. 1919) Koroško pridružila Avstriji glede na izid plebiscita 10. X. 1920 (59 % glasov za Avstrijo).

Izid plebiscita bi bilo težko upoštevati brez določenega zadržka, saj je treba upoštevati posledice dvanajstih stoletij okupacije in germanizacije, ki je bila včasih brutalna in je bila vedno intenzivna, naperjena pa proti prebivalstvu z dna so-

cialne lestvice, brez slovenskih šol in inteligence, tlačenemu in prepuščenemu samemu sebi. Življenje koroških Slovencev po letu 1920 je bila dobesedno zgodovina bridkosti: anšlus (marec 1938), nacistična množična izseljevanja in končno državna pogodba 15. maja 1955, v kateri se je avstrijska država obvezala, da bo spoštovala in podpirala svoje manjšine. V različnih obdobjih človek lahko najde razlike v sredstvih ali v jakosti, lahko najde več ali manj nasilja, vendar je očiten stalen proces germanizacije, ki je zavzemal desetletje za desetletjem nova tradicionalno slovenska področja.

VOJNA PROTI TOPOGRAFSKIM NAPISOM

Člen 7 (§ 3) že omenjene pogodbe iz leta 1955 dobesedno pravi: „V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebivalstvom je slovenski ali hrvaški jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno k nemškemu. V teh okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kakor v nemščini.“ Petnajst let kasneje ne samo da še ni dvojezičnih napisov, ampak list „Ruf der Heimat“, glasilo nemške nacionalistične organizacije Kärntner Heimatdienst, ob petdesetletnici plebiscita odkrito piše: „V deželi ne bo miru, dokler ne bo izginil drugi narod.“ („Ruf der Heimat“, oktober 1970).

Nič več ne more poslabšati že tako obupno slabega položaja, v katerem živi slovenska manjšina. Neka tajna organizacija tedaj dopiše slovenska imena krajev na nekaj krajevnih tabel izpisanih le v nemščini ter se s pomočjo lepakov zavzema za dvojezičnost, sklicujoč se predvsem na paragraf V. tretjega dela mirovne pogodbe iz Saint-Germaina in na člen 7 iz leta 1955.

27. X. 1970 izbruhne afera Boruta Marjana Šturma. Ta študent, predsednik slovenske mladine, je zaprt, podvržen zasliševanju in končno obtožen poškodova-

vanja tuje lastnine: z barvo je napisal krajevno ime (Šmohor) pod nemško ime (Hermagor) topografskega napisa. Razpravi, predvideni za 26. 3. 1971 in potem 27. 1. 1972 se končata s preložitvijo.

Odmev na sojenje in razburjenje avstrijskega in tujega javnega mnenja dovedeta deželno vodstvo SPÖ (socialistična stranka z večino v parlamentu), da izdela zakonski predlog (31. 1. 1972) in ga predloži zvezni vladi, čeprav ga slovenska manjšina močno kritizira zaradi omejenega interpretiranja Državne pogodbe in zaradi napačnega pojmovanja, naj bi tradicionalno manjšinsko geografsko področje predstavljali kraji z več kot 20 % slovenskega prebivalstva. Njihovo število (205) je določeno na podlagi štetja iz 1961 in drugih štetij, ki jih Slovenci povsem odklanjajo.

Končno, po kampanji nemških nacionalistov in proti različnim slovenskim intervencijam, je v parlamentu 6. VII. 1972 s tremi glasovi večine izglasovan zakon, spremenjen v še bolj restriktivnem duhu (le petdeset krajev). (Bundesgesetzblatt, št. 270/72).

S tem se prične kronologija dejanj blaznosti. Ponoči 17. 9. 1972 je poslopje slovenske hranilnice v Velikovcu/Völkermarkt popisano z napisi kot primer „Smrt Slovincem“ ali „Nemška Koroška“. Med 20. in 28. istega meseca so napisi, ki so jih postavili 20. odstranjeni ali premazani, spet postavljeni in znova uničeni.

Ponoči 28. je spomenik v spomin slovenskim borcem med drugo svetovno vojno oskrunjen in premazan: pojavijo se grozeči in žaljivi napisi kakor „svinje“ in „čuši“, sramotilen izraz za Slovence.

3. oktobra so odstranjeni napisi v Št. Vidu/St. Veit. 4.: skupina več kot štiristotih nemških nacionalistov odstranjuje napise na področju Klopinskega jezera, nekatere skupaj s stebri; v kraju Ruda/Ruden so trije napisi uničeni z dinamitom. 5. oktobra več kot sto manifestantov formira vrsto približno tridesetih avtomobilov in kroži po področju Škocijana/St. Kanzian in uničuje vse napise, ki jih naj-

de na poti. V mnogih omenjenih primerih policija prisostvuje neredom in se vmeša samo, da zaščiti slovenske državljane, ki se hočejo zoperstaviti uničevanju.

Dne 6. policija zadrži v njihovih stanovanjih prebivalce Šmihela/St. Michael, ki hočejo zaščititi napisne table; le nekaj ur pozneje table izginejo.

Dne 8. sta odstranjena dva preostala napisa v Zvrhnjih Žamanjah/Obersamelsdorf.

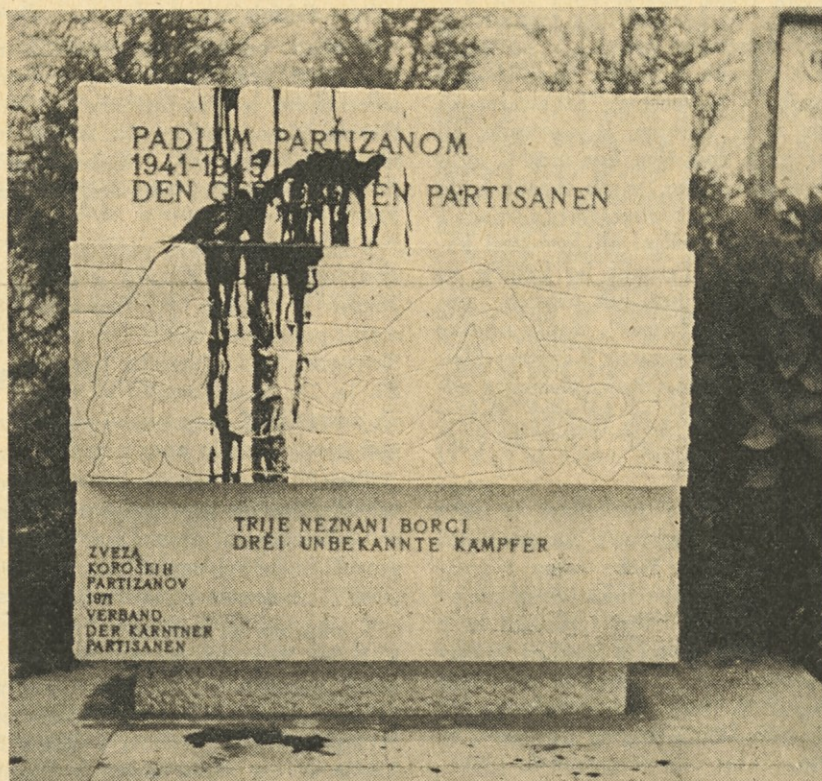
V noči 9. oktobra več avtomobilskih kolon, s policijskimi avtomobili na čelu, zbere vse preostale krajevne table in jih ob štirih zjutraj odloži pred sedežem de-

želne vlade ter s hupanjem zganja hrup brez primere.

Dne 10. na obletnico plebiscita, vozijo stotine avtomobilov v vrstah po ulicah Celovca/Klagenfurt z velikim hruščem hupanja in kričanja. V teh naslednjih dneh slovenske organizacije na zborovanjih, tiskovnih konferencah in z intervencijami pri oblasteh protestirajo proti uničevanju in proti pasivnosti policije.

V noči 14. uničijo skupine manifestantov table, ki jih je bila uprava ponovno postavila.

15. oktobra organizira Kärntner Heimatdienst manifestacijo naperjeno proti



Oskrunjen partizanski spomenik v Kotmari vasi.

napisom in proti dvojezičnosti; več kot dvajset tisoč manifestantov je korakalo in ploskalo dr. Feldnerju, ki je najavil ogorčen boj dvojezičnosti („Corriere della Sera“, 16. X. 1972).

16. je v občini Škocijan/St. Kanzian razstreljen drog daljnovoda visoke napetosti, kot se zdi zaradi tega sledijo ovadbe ekstremistov prejšnjih dni, kar predstavlja ves uradni odgovor na njihov šovinizem. Istega dne skupina manifestantov napade v Sinči vasi/Kühnsdorf slovenskega veterinarja, ki je zaposlen v Dobrli vasi/Eberndorf. Veterinar je težko ranjen in prepeljan v bolnico.

IN KAJ ZDAJ!

Minilo je že nekaj mesecev. Napetost se nadaljuje. Za Slovence ni bilo ukrepanja. Za Slovence ni bilo zadovoljivega. Slika pretiranega in divjega nacionalizma

daje novo dimenzijo tisočletnemu umiranjju nekega ljudstva.

Za sedaj nič ne spreminja stvarnosti. Niti obsodbe sindikatov. Niti deklaracije katoliške cerkve in avstrijske Lige za človekove pravice, zahtevajoče več tolerantnosti, več bratstva. Niti ponavljajoča se posredovanja AIDLCM, ki nadaljuje z vzdrževanjem stika z javnimi oblastmi na Dunaju in v Klagenfurt/Celovcu. Niti besede osebnosti političnega in kulturnega sveta.

Med spoštovanjem dane besede neke države in žalitvijo storjeno slovenskim državljanom, med rešitvijo, ki jo nalaga zdrava pamet in tisto ki prinaša sramoto neki deželi v celoti, so oblasti izbrale neukrepanje, samo upanje.

Čas prinaša podaljševanje bolečine vseh slovenskih vasi na Koroškem. Kolikih vasi? dvestopetdesetih? petdesetih?

Tako pravi pesnik:

*En les vostres mans està
el nostre destí
segons la història
i els diversos tractats.*

*Les vostres mans tenen
les ungles ben afilades,
les vostres mans no conserven memòria
de la sang
que ha corregut per aquest país.*

*Llavors no hi havia solament
dos-cents cinc pobles.
Llavors van trobar tots els pobles
i tots nosaltres.**

*V vaših rokah je
naša usoda
po zgodovini
in raznih pogodbah.*

*Vaše roke imajo
lepo obrezane nohte,
vaše roke nimajo spomina
na kri,
ki je v teh krajih tekla.*

*Takrat ni bilo samo
dvesto pet vasi.
Takrat so našli vsako vas,
vsakega od nas.*

Žalostne besede. Besede brez upanja. Zato je težko razumeti, da pesem poeta sledi kriku agonije vsega ljudstva.

In vseeno je težko obupati. Kdo sploh lahko povsem izgubi upanje?

* Iz „Pesniških listov“ Andreja Kokota, slovenskega pesnika na Koroškem, rojenega leta 1936; zelo aktualna pesem spominja na nacistične izselitve.



Posnetki s proslave kmečkih puntov v Globasnici. Zgoraj: združeni mešani zbori.
Spodaj: pogled v dvorano.



Določaj beneških Slovencev

Beneški Slovenci živijo na ozemlju, kjer so danes nastanjeni, že nad 1300 let. Medtem, ko je bila Koroška zibelka slovenskega jezika in kulture, se ne morejo ponašati beneški Slovenci z nobeno kulturno tradicijo. V svoji, nad tisočletni zgodovini, so se jim menjavali gospodarji, a vsem so, več ali manj, poslušno služili. Razni gospodarji pa so skrbeli, da bi zadušili, že pri rojstvu, vsakršno narodno zavest, oziroma zavest o pripadnosti, ki naj bi bila različna od gospodarjeve in večine njegovih podložnikov.

Beneški Slovenci so bili najbolj hvaležni Beneški Republiki, pod katero so živeli skoraj štiristo let. Ta jim je nudila največ pravic in širšo avtonomijo. Pod njo so tvorili res neko politično in narodnostno skupnost, ki se je razlikovala od „domovine“, kakor pričajo dekreti raznih dodžev — poglavarjev Republike.

Prebivalstvo Beneške Slovenije živi večinoma v goratih predelih. Zemlja, katero obdelujejo, zahteva mnogo truda, a trud je povrnjen le 10:100, ker je skopa, „uharna“ in po vrhu tega ne morejo prodajati naši kmetovalci svojih pridelkov, ker ne ve niti ravnina, kam z njimi. V stoletjih je bilo borno in revno življenje naših ljudi in zgodovina nas uči, da tam, kjer ni gospodarskega ni niti kulturnega napredka. Redki možje, ki so se gospodarsko in kulturno dvignili, so se „napojili“ ob tujem studencu, ker nismo imeli svojega, svojih šol, svoje kulture. Ti so bili nosilci pobud in interesov nasprotnega tabora, stimulans, vabilo, spodbuda za pritegnitev novih naših ljudi na nasprotno stran. Veljala je vzgledna parola, ki je prihajala iz uglednih, „dvignjenih“ mož: „Če se odpoveš vsemu tistemu, kamor pripadaš, da boš z nami napadel in zaničeval, se boš tudi ti dvignil in nekaj postal, drugače ostaneš ničla, kot vsi tisti, ki te obkoljujejo, ljudje brez vsakršne gospodarske moči in kulturnih vrednot.“

Izjemo tvorijo le redki kulturni možje naše dežele, ki so se bili odpovedali gmotnim interesom, so ostali zvesti sinovi svojega naroda in izročila svojih prednikov, to se pravi, da so bili narodno zavedni.

Tako so živeli beneški Slovenci stoletja. Imeli so svoj jezik, šege in navade, ki so jih ohranili do današnjih dni. Trdna povezanost in privezanost na zemljo ter pomanjkanje komunikacijskih vezi z večjimi italijanskimi centri, trdo življenje in revščina kraja, ki ni bil vabljen za priseljevanje tujcev, vse to je pomagalo, da se je ohranil naš jezik, iz roda v rod. Drugega ni bilo. Nikoli v zgodovini niso imeli beneški Slovenci svojega kulturnega društva, ki naj bi jih bil povezoval med sabo ter gojil kulturo v jeziku, ki so ga govorili. Vse oblasti, do današnjih dni, so odklonile vsako zahtevo po slovenski šoli v naših vaseh. Nikoli niso imeli svojega kulturnega središča, kot Korošci Celovec, Kranjci Ljubljano, Primorci Gorico in Trst. Živeli so samo v majhnih gorskih vaseh. Mesto je bilo tuje, kjer je lahko kupil naš človek „bicycleto“ in ne kolesa. Je lahko šel s „trenom“ in ne z vlakom itd. Če jih je pritegoval Čedad, kot jih je, niso mogli razvijati v njem naše kulture, pač pa so se lahko samo „potopili“ v tujem morju.

Spominjajoč se na stare privilegije, ki jim jih je nudila Beneška Republika, so glasovali naši predniki za Italijo na znanem plebiscitu, ki se je vršil 22. oktobra

1866. leta, v upanju, da jim bodo spet priznane stare pravice in privilegiji, kakor jim je bilo to obljubljeno. Kako so potem ravnali z njimi, je zgodovina že za- beležila.

Čeprav so bili znani beneški Slovenci, kot poslušni, ubogljivi, ponižni in lo- jalni do vseh, a posebno do gospodarjev italijanskega izvora, je bil nevaren za oblasti kraljeve Italije že sam jezik, ki so ga govorili naši ljudje na meji s slovenskim svetom. Cerkveni katekizmi, po katerih so učili zavedni duhovniki mla- dince verouk, so predstavljali za oblast sovražno propagando in celo nevarnost za celovitost države, kakor pričajo dokumenti. Zato so se odločili, da uničijo naš jezik. Pri tem niso izbirali sredstev. Že šest let po priključitvi k Italiji, so usta- novili v središču naše dežele, v Št. Petru Slovenov ob Nadiži, italijansko učiteljsko, z namenom, da bi v njem vzgajali mlade učitelje v prave janičarje, najbolj spo- sobne za italijanizacijo našega prebivalstva. Temu učiteljsko niso nikoli zmanj- kovala gmotna sredstva, niti v najhujših gospodarskih krizah Italije. Resnica je, da niti danes, ne samo na Jugu ampak v večjih centrih Severne Italije, nimajo takš- nih učiteljskih, kot ga imamo mi v Št. Petru ali pa jih sploh nimajo. Danes imamo po naših dolinah najlepša šolska poslopja in otroške vrtce — skoraj prazne, ker ni otrok, zaradi množičnega izseljevanja — jih pa pogrešajo v večjih centrih Italije. Če bi bili toliko investirali za gospodarski razvoj, kolikor so za šolsko področje, bi bili zaustavili izseljevanje in bi bile danes tudi šole polne.

Fašistična oblast je zadala naši narodnostni skupnosti najhujši udarec. Pove- zana s cerkveno oblastjo, tudi ta nacionalistično nastrojena, je pregnjala našo besedo tudi iz cerkva, potem, ko jo je bila že izobčila iz vseh javnih uradov. Preganjani so bili tudi zavedni duhovniki, ki so jo branili. Že nad razočaranjem predfašistične Italije, je naš prvi slovenski pesnik, Peter Podreka, žalostno zapel:

„... Jaz nisem ne v uradu ne v šoli,
čeprav tu od vekov živim,
kot tujka beračim okoli,
le v cerkvi zavetje dobim ...“

On se je zadovoljil s tem, da je dobila slovenska beseda, v njegovih časih, zatočišče vsaj v cerkvi. Ni doživel krivice in sramote, ki so jo doživeli njegovi potomci, ko je bila pregnana tudi iz cerkve.

Rekel sem prej, da so bili naši ljudje poslušni in lojalni državljani, posebno pod italijanskimi oblastmi. Ni pa bilo tako pod fašizmom. Preganjanju in brutal- nosti črnega režima so se upirali na različne načine, tudi s silo. Zato smo imeli že pred padcem fašizma precej žrtev: uboji, zapor, pretepanje, konfinacije in po- dobno. Tako smo dočakali NOB, ko se je moral boriti ves slovenski narod za svoj narodnostni in fizični obstoj. Takrat so mnogi beneški Slovenci spregledali in razu- meli, da je usoda ostalega slovenskega naroda tudi naša usoda. Prijeli so za orožje in se borili, v sklopu IX. Korpusa, ne samo za socialno in gospodarsko, pač pa tudi za nacionalno osvoboditev. NOB ni bila vžgala pri nas samo iskro upora proti skupnemu sovražniku. Zanetila je ogenj narodnega prebujanja. Ves naš poveljni politični in kulturni razvoj je tesno povezan z NOB, je nadaljevanje te borbe, čeprav v drugačni obliki, z drugačnimi oprijemi. Tega procesa niso mogla zaustaviti brutalna preganjanja poveljnih nacionalističnih, šovinističnih in oboroženih trikolorističnih tolpa, uprizoritev raznih ustrahovalnih procesov, posebno proti partizanom, pripadnikom takozvane „Beneške čete“.

V Italiji, kot po drugih deželah Evrope, so zmagale demokratične sile proti nacifašističnemu mrračnjastvu. Najboljši sad protifašistične zmage je v Italiji demo-

kratična ustava Republike. Ta ustava, med drugim, zagotavlja po členu 3. in 6. enakopravnost vseh državljanov, ne glede na jezik, politično prepričanje, veroizpoved ter zaščito manjšinskih pravic.

Zavedajoč se teh pravic, za katere so prelivali svojo kri, so se začeli po vojni organizirati tudi beneški Slovenci. Ustanovili so bili, skupaj z goriškimi Slovenci, svojo politično organizacijo, Demokratično Fronto Slovencev v Italiji (DFS), ki se je sama borila, skoraj do rešitve tržaškega vprašanja, za rešitev manjšinskih problemov Slovencev v Italiji.

Po rešitvi tržaškega vprašanja smo še bolj tesno povezani s tržaškimi Slovenci. Sedaj imamo vsi eno krovno manjšinsko organizacijo, SKGZ, v kateri in s katero nadaljujemo svojo borbo za dosego naših manjšinskih pravic.

Kmalu po smrti velikega pesnika in buditelja, Ivana Trinka, (26. 6. 1954), smo delavci in kmetje brez intelektualcev, ustanovili kulturno društvo, ki nosi njegovo ime. To je bilo prvo kulturno društvo v zgodovini beneških Slovencev. Namen društva je bil od vsega začetka prebujanje našega prebivalstva, gojitev slovenske kulture ter ljubezen do materinega jezika. Prav zaradi dejstva, da je bilo to prvo kulturno društvo, mnogi niso mogli razumeti njegovega obstoja. Oblasti pa so ga večkrat odkrito, kot podtalno, bojkotirale ter mu zastavljale vsemogoče ovire. Življenje in delovanje društva je bilo zelo težko, tudi zaradi nezvesti in nizke stopnje izobrazbe ter nezanimanja za kulturne dejavnosti naših ljudi. Več let je društvo životarilo. Posluževalo se je vseh poštenih sredstev, da bi si pridobilo simpatije, zaupanje našega prebivalstva, da bi si razširilo krog prijateljev in vzbudilo zanimanje za kulturo. Pri društvu smo razvili socialno dejavnost, kot so prošnje za pokojnino, razne prijave in pritožbe. Ta vrsta dejavnosti nas je rešila iz izolacije in nerazumevanja. Krog prijateljev in članov se je razširil tako, da smo potem lahko začeli z večjimi kulturnimi prireditvami, ki vedno bolj uspevajo, na katerih ne posredujemo samo določenega kulturnega programa, ampak zahtevamo vedno bolj močno rešitev naših narodnih in gospodarskih problemov.

Naši največji tradicionalni kulturni prireditvi sta „Dan izseljenca“ v Čedadu, ki ga organiziramo vsako leto 6. januarja v mestnem gledališču, ki je vedno natrpano do zadnjega kotička in „Kulturno srečanje med sosednimi narodi“, na katerem sodelujejo tudi koroški Slovenci. V soboto 27. in nedeljo 28. julija 1973 se je zbralo na tem srečanju, na kraju Kamenica, na tisoče ljudi.

Naša trdovratna vztrajnost nas je rešila iz obupnega položaja. Množična udeležba na naših kulturnih prireditvah pa je opogumila še druge. Tako so pred štirimi leti ustanovili v Švici društvo Slovenskih Izseljencev iz Beneške Slovenije, ki se lepo razvija po raznih deželah Evrope in zasleduje iste cilje, kot mi. Prav tako se je ustanovil pred štirimi leti kulturni krožek „Rečan“, v rečanski dolini, ki je organiziral že celo vrsto kulturnih prireditev narodnobuditeljskega značaja. V okviru društva deluje zelo aktivno istoimenski pevski zbor, ki je nastopil že mnogokrat doma in preko naših meja.

V Zapadni Benečiji, ob Teru, deluje že v isto let Center za Kulturna Raziskovanja, pod vodstvom mladega profesorja, Viljema Černa. V zadnjem času je ustanovil ta krožek, v Brdu, precej lepo urejen etnografski muzej, prvi korak na tej poti v naši zgodovini.

Pred kratkim je bil ustanovljen v nadižki dolini Center za politične in Socialne Študije in je organiziral že več, zelo uspešnih konferenc o političnih, gospodarskih in narodnostnih problemih Beneške Slovenije.

Ko govorimo o kulturni dejavnosti v naših dolinah, ne moremo ne omeniti večkratnega uspešnega gostovanja Slovenskega Gledališča iz Trsta. Šele pred

nekaj leti bi si ne mogli niti misliti, kaj takšnega. Tudi v tem je znak prebujenja naših ljudi. Sedaj resno delamo na tem, da bi dali življenje svoji lastni dramski skupini.

Pri nas nimamo slovenskih šol, a ne moremo ne omeniti tečajev slovenskega jezika, ki jih je organiziralo kulturno društvo „Ivan Trinko“, za katere je bilo veliko zanimanje, posebno med mladino. Zaradi tega so oblasti odpovedale šolsko avlo, v kateri se je vršil.

Sedaj smo pred občnim zborom društva „Ivan Trinko“. Na njem bomo pregledali, kaj je bilo do sedaj napravljenega in sprejeli smernice za nadaljnjo borbo in delovanje. Nad vse je razveseljivo dejstvo, da se je razširilo članstvo z mladimi ljudmi. Število Glavnega odbora bomo podvojili in tokrat z mladimi intelektualci, katere smo do sedaj pogrešali. To so mladinci, ki so v zadnjem času „odkrili sami sebe“ in so postali zelo zavedni.

Skupaj z drugimi obstoječimi društvi, tudi s tistimi, ki nas nekje ločijo politični nazori, bomo sodelovali, iskali stične točke v narodnoobrambnem delu, skupaj se borili za naše pravice ter nadaljevali borbo za dokončni preporod Beneške Slovenije. S koroškimi Slovenci bi radi navezali še tesnejše stike, saj nas združujejo isti problemi, ista usoda!

Milka Hartman

Sem dečva vesela

Mojim rožicam vodice,
mojim ptičkam prosa,
tebi fantič z Bistrice
nasmejim iz srca!

Jaz sem dečva vesela,
mi nikol' ni dolgčas!
Kadar zmanjka mi dela,
si zapojem na glas.

Bom na griček zletela
kjer se sonček smehlja —
dol in plan bom objela
od radosti srca.

Sreča

Dva nageljčka rdeča
v en šopek povita,
prežlahtno dehtita.

Dva srčka ljubeča
v spev sreče prelita,
v en plamen gorita.

Dve duši sorodni:
Golobčka hitita
do sončnega svita!

In v kočici rodni
na zemlji svobodni
naj brata živita!

Koroški Slovenci in ljudsko štetje dne 17. maja 1939

[ODLOMEK IZ ŠTUDIJE]

S priključitvijo Avstrije nacistični Nemčiji leta 1938 so se pričele izpolnjevati dotedanje (tudi javne) grožnje koroških nacistov po uničenju slovenske manjšine. Res, da so nacisti vsaj do napada na Jugoslavijo aprila 1941 v določeni meri dopuščali kulturno delovanje manjšine, vendar je bilo opazati vedno večje omejevanje pravic slovenske skupnosti. Vzrok takemu nacističnemu odnosu je bilo — vsaj v začetku — zunanjepolitično upoštevanje Jugoslavije ob poskusu njene vključitve v objem sil Osi. Tako se je celo zgodilo, da so posamezni Slovenci lahko še nadalje delovali v takratnih občinskih svetih (prim. spomine Franca Resmana, Rod pod Jepo, Celovec 1971).

Manjšina se je posledic anšlusa (priključitve Avstrije tretjemu rajhu) zavedala. Zato lahko opazamo v letih 1939—1941 na strani manjšine vse, da ne bi dala vzroka vladajočemu režimu za nove udarce proti Slovincem, ki jih tudi sicer ni manjkalo. Omenimo naj prepovedi kulturnih prireditev, pregone posameznih vidnih Slovencev iz Koroške, tako takratnega predsednika Slovenske prosvetne zveze dr. Joška Tischlerja, zapiranje vidnih Slovencev, med njimi nekdanjega deželnega poslanca Vinka Poljanca, ki je na posledicah zapora umrl, odgone v koncentracijska taborišča, odpravo utrakvističnega šolstva i. p. Tako ni čudno, da je pozvalo glasilo manjšine **Koroški Slovenec** ob znanem Hitlerjevem „glasovalnem“ pozivu za združitev Avstrije z rajhom slovensko skupnost naj glasuje za to združitev (SK 30. marca 1938, 13) ter s tem otopilo nacistično ost proti manjšini. Koroški Slovenec je mogel zato 13. aprila, št. 15 poudariti, da so „koroški Slovenci pokazali vsepovsod železno disciplino, se volitev vsepovsod polnoštevilno stoodstotno udeležili in glasovali brez izjeme z „Ja.“ Za razumevanje položaja manjšine pa je poučno opozorilo lista, da je „Odločno zadržanje naših rojakov ob glasovanju . . . na najučinkovitejši način postavilo vsa natolcevanja o iredenti in protidržavnosti narodne manjšine na laž. Stoodstotno smo izkazali svoji državi našo zvestobo in ji dali kar ji gre. Ta zvestoba do države ostane tudi v bodoče enako neomajana. Z isto vnemo in silo stojimo tudi z našimi slovenskimi kulturnimi pravicami in pričakujemo od države, da se bo sedaj tudi ona oddolžila manjšini s svojo zvestobo“. Več občin južne Koroške je zaradi stoodstotnega glasovanja za rajh dobilo celo „častni naziv „Führergemeinde“: Blače, Goriče, Št. Štefan, Bistrica na Zilji, Marija na Zilji, Rožek, Ledince, Šmarjeta v Rožu, Bilčovs, Hodiše, Zgornja vesca, Škofiče, Medborovnica, Grabštanj, Otok, Vovbre, Galicija, Žitara vas, Žvabek in Tinje. Na celem Koroškem je bilo 115 takih občin (KS, 20. aprila 1938, 16).

Proučevanje takratnih stališč slovenske manjšine do nacistične stvarnosti je treba seveda vrednotiti s skrajno zoženim maneverskim prostorom, ki ga je nacizem

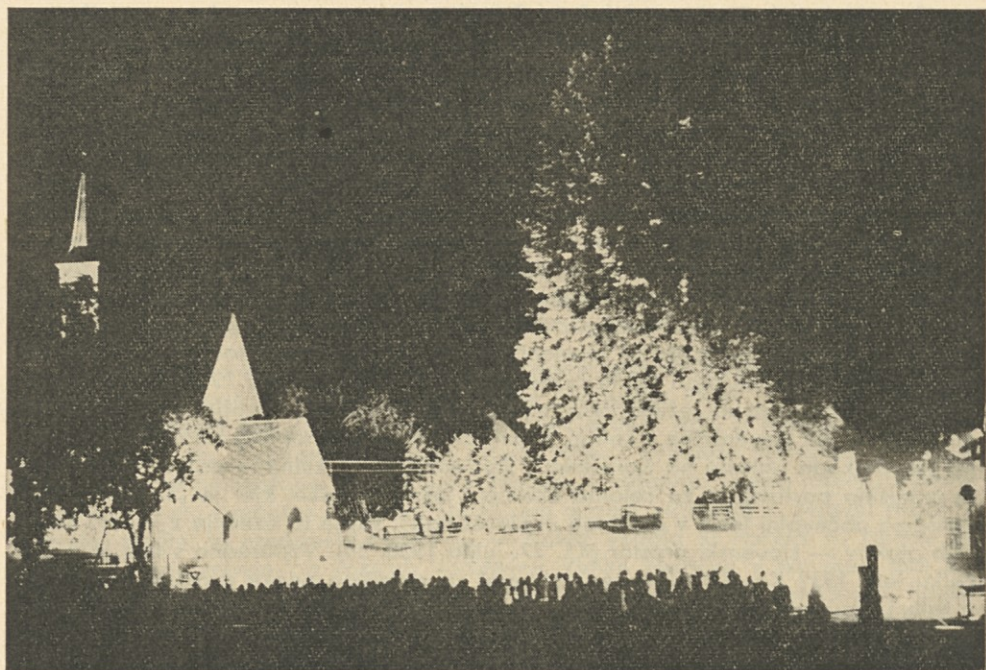
še dopuščal. Gotovo spadajo v ta okvir v glasilu manjšine večkrat poudarjene nacistične izjave o tujih narodnostih, seveda prilagojene potrebam manjšine. Tako najdemo le nekaj dni po anšlusu s poudarkom prevzete trditve znanega nemškega prvaka v Jugoslaviji dr. Morocuttijs iz graške Tagespost, da „Narodno-socialistična manjšinska politika nikdar in nikjer ne bo terjala pravice na tujo zemljo“. In dalje: „Kot je vodja (Hitler op.) večkrat izjavil, narodni socializem ne pozna pojma raznarodovanja. Narodno-socialistična manjšinska politika se v spoštovanju klanja pred tujo narodnostjo, kot zahteva narodni socializem polno spoštovanje nemške narodnosti, kjerkoli se ta bori za svoj obstoj“ (KS, 23. marca, št. 12). Narodnoobrambna prizadevanja so vodila v tem času manjšino, da se je sklicevala pri poudarjanju slovenske narodne samobitnosti na Hitlerjev Mein Kampf in na njegova razmišljanja o nemškem narodnem vprašanju (gl. KS 20. aprila 1938, 16).

V tem duhu je dalje razumeti poziv slovenskih organizacij za potrdilo manjšine omenjenemu nacističnemu „glasovanju“ dne 10. aprila 1938. Poziv med drugim podčrtuje realnost vključitve koroških Slovencev v tretji rajh, o narodnem vprašanju pa podčrtuje: „Narodni socializem Adolfa Hitlerja proglašja narodnost za božjo stvar in smatra nezvestobo ali protivnost narodu, v katerega je kdo rojen, za protinaravno in zato sramotno. Narodni socializem poziva vsakogar k dejavni službi v narodni družini in narodnem občestvu. — Kakor veljajo ta načela za Nemce in nemški narod, veljajo po izjavah voditeljev Velike Nemčije v isti meri tudi za narodne manjšine... Narodna nemška država s pojmovanjem narodnosti, kakor ga je začrtal sam vodja nemškega naroda in države Adolf Hitler, mora nujno spoštovati tudi drugo narodnost. To medsebojno spoštovanje terjajo tudi obojestranski državni interesi Nemčije in Jugoslavije... (KS, 20. marca 1938, 13). V tem smislu so predstavniki manjšine tudi intervenirali pri pristojnih (gl. KS, 20. aprila 1938, 16). — Za takratni čas presenetljiva pa je izjava glasila slovenske manjšine, da koroški Slovenci „Kljub vsem močnim kulturnim vplivom s strani nemškega naroda smo in ostanemo... v kulturnem in narodnostnem pogledu del slovenskega naroda“ (KS, 31. marca 1938, 13b). Konec leta 1938 (16. novembra) je Koroški Slovenec v tem okviru znova poudaril, da se koroški Slovenci kot „lojalni državljani Velike Nemčije... hočemo dobro zavedati, da smo duhovno in kulturno član velike družine južnoslovanskih ljudstev in vejica na deblu materinega naroda. Hočemo biti sveža, zelena vejica, ki bo v vsako novo vigred in poletje cvetela in nosila svoj sad. To bo vodilo naše kulturne in gospodarske samopomoči“.

Napovedano nacistično glasovanje je spremljala vse do 10. aprila 1938 obsežna nacistična propagandna dejavnost. Dostopna dokumentacija kaže, da je bila v okviru te dejavnosti izrečena Slovincem vrsta obljub, skupaj s tem pa tudi vrsta groženj. Slovenski tisk je ob tej priložnosti sporočil, da je govoril na enem takih zborovanj v Pliberku znani dr. Hans Steinacher ter poudaril, da pozna na Koroškem le „Windische“ in da je likvidacija „Iredentistov“, se pravi narodno zavednih Slovencev le še vprašanje časa. Istočasno je bilo pregnano iz svojih far več slovenskih duhovnikov, bilo pa je tudi več drugih „premestitev“ (gl. KS, 6. aprila 1938, 14), dejstvo, ki je bilo v očitnem nasprotju z izjavo nacističnega gaulleiterja za območje Avstrije Brückla predstavnikom manjšine 9. maja 1938, tičočo se stališč režima do slovenske skupnosti in narodnosti: „Narodno občestvo ni društvo iz katerega se izstopa in v katero se vstopa, temveč je po naravi dana in od Boga hotena celota. To, kar mi zahtevamo za naše rojake v drugih državah, to moramo in bomo dali tudi koroškim Slovincem, toda zahtevamo od njih popolno udanost do države. Priznavamo pa, da so koroški Slovenci 10. aprila svojo dolžnost do države izpolnili“ (KS, 1. junija 1938, 22).

Seveda je bila realnost daleč od Brücklove izjave ter usmerjena v postopno odstranitev slovenstva na Koroškem. V to smer je šlo tudi ustanavljanje popolnoma nemških vrtcev o katerih germanizacijski vlogi je v tistem času nacistični tisk javno pisal. V tej zvezi naj povzamemo stališče Koroškega Slovenca do vprašanja takih vrtcev in do odnosa režima do manjšine. List je poudaril, da je kot glasilo Slovencev v Veliki Nemčiji prisiljeno ugotoviti, da „Na Koroškem dejstva ne odgovarjajo narodno-socialističnim načelom! To dokazujejo naše šole in dokazujejo otroški vrtci, katerih ponemčevalni namen oficielno potrjuje urad narodno- socialističnega odseka za ljudsko blaginjo. Na to nedoslednost opozarjamo čuvarje narodno-socialistične ideologije! Neiskreni državljani bi bili, če bi molče dovoljevali, da se v našem delu dežele krši narodnostno precizma narodno- politična smernica Führerja in kanclerja. Ni naš interes, da bi iz nevšečnosti našega položaja kovali kapital drugi, morda izvendržavni elementi". Nato list poudarja lojalnost manjšine ter terja pomoč manjšini proti takim postopkom (KS, 7. septembra 1938, 36). Dalje je manjšina zahtevala od režima priznanje („sankcioniranje") narodnostnih pravic in enakopravnosti slovenščine v šoli in v javnosti ter za „samobitno kulturno žitje vsega slovenskega naroda na Koroškem". Zgodovinske in kulturne pravice („pravo") je manjšina postavljala za celotno območje južne Koroške, kjer je „še danes slovenščina občevalni jezik v družinah in sosesčinah", saj je to ozemlje z izjemno nemških otokov — slovenski prostor (KS, 27. julija 1938, 30). Vzporedno s tem je v začetku leta 1939 Koroški Slovenec zahteval za manjšino enake pravice, kot jih je v tistem času postavljaj tretji rajh za nemško manjšino na Madžarskem (KS, 1. februarja 1939, 5). Posebej zanimivo pa je opozorilo, da manjšina pričakuje v odgovor za njeno lojalnost režimu upoštevanje njenih narodnostnih pravic na šolskem, vzgojnem in kulturnem področju (KS, 1. marca 1939, 9). In dalje: „Z raznimi podporami in posojili mladini in mnogoštevilnim družinam, z razdolžitveno akcijo, z gospodarskimi subvencijami i. dr. more država od Slovencev zahtevati samo to, naj ostanejo dobri državljani. Za našo državljansko zvestobo pa zahtevamo Slovenci od države, naj nam omogoča in podpira naš svobodni kulturni razvoj ter naj ne ovira zdrave slovenske rasti. Kajti nikdar ne bomo izgubili izpred oči cilja naše narodne politike: Zavedni Slovenec — dobri državljan!" (KS, 3. maja 1939, 18).

Vzporedno z nakazanimi protislovenskimi nastopi neposredno po anšlusu je šlo na nacistični strani poudarjanje „vindišarskega" vprašanja („teorije"), po katerem naj bi se delilo slovensko prebivalstvo Koroške na „nacionalne" Slovence ter na tako imenovane „Windische", v vsem podrejene in vdane nemštvu. Omenili smo že, da si nacisti in njihovi pomočniki (dr. Steinacher) postavljali to vprašanje pred nacističnim „glasovanjem" 10. aprila, dokončno pa se je izoblikovalo ob ljudskem štetju leta 1939 in tako zašlo — čeprav za krajši čas — tudi v uradno politiko režima do Slovencev. Vsekakor moremo med ene prvih nastopov nacističnih veljakov, namenjenih uveljavljanju „vindišarstva" šteti govor koroškega gauleiterja Huberta Klausnerja dne 14. avgusta 1938 v Rožeku ob odkrivanju spomenika, posvečenega plebiscitu leta 1920. Kolikor moremo presoditi je Klausner ob tej priložnosti prištel „Windische" k Nemcem, kot očitna grožnja, upoštevajoč prihodnji razvoj pa je izzvenela njegova izjava, da hočejo nacisti likvidirati „leti 1918 in 1920 in vse kar nas je ločilo" (namreč Nemce in Slovence) prim. KS, 19. avgusta 1938, 34). 1. februarja 1939 je Koroški Slovenec ob „vindišarskem" vprašanju zanimivo polemiziral z nekaterimi trditvami „vindišarskih" zagovornikov. Polemika je vzbudila dejstvo, da je padla v madžarskem parlamentu trditev, da pripadniki tamkajšnje nemške manjšine ne govorje nemški ampak švabsko, pa tudi, da se lahko priuče švabščine



Osvetljeno prizorišče v Svatnah

Predstava Miklove Zale na zgodovinskih tleh v Svatnah je bila doslej največja prireditev v povojni zgodovini koroških Slovencev in bo obiskovalcem ostala v lepem spominu.

Zaključni prizor Miklove Zale





Prizor na gradišču

SPZ je za igralce in ostale sodelavce uprizoritve Miklove Zale organizirala izlet v Slovenijo



doma, medtem ko jim je za napredovanje v madžarski družbi potreben samo madžarski jezik. Poročilo seji madžarskega parlamenta je dalje sporočalo, da so mnogi madžarski Nemci mnenja, da potrebujejo ne le madžarskega kruha, ampak tudi jezik. Ker pa je materinščina madžarskih Nemcev švabsčina in nemščina, je zahteva po nemškem šolstvu ovrgljiva iz vzgojnega stališča, kajti v šolah bi se morali otroci učiti kar treh jezikov: švabsčine, nemščine in madžarščine kar bi bila prevelika obremenitev otrok.

Nakazane trditve, ki jih v koroški inačici za Slovence še vedno najdemo na Koroškem, so seveda našle neugoden nacistični odmev. Ob njih je slovenski koroški tisk zanimivo vzporedil koroške trditve z madžarskimi: „Vzporejanje ‚windisch-slowenisch‘ je postala pri nas domala že cela znanost... Tudi naši ‚pedagogi‘ so dokazovali, da nima slovensko-koroško narečje ničesar skupnega s pismeno slovenščino in so pomilovali otroke, ki bi se morali učiti tri jezike. Vplivne osebe in organizacije dokazujejo pravico raznarodovanja tudi pri nas z prav istimi dokazi, kakršne smo sedaj čuli od Madžarov“ (KS, 1. februarja 1939, 5).

Tretjega marca 1939 je prišlo do sestanka predstavnikov manjšine s koroškimi nacističnimi oblastmi. Po poročilu Koroškega Slovence se je ob odprtih vprašanjih (šolstvo, kulturno življenje i. p.) razvil razgovor o stališčih deželne vlade do vprašanja narodne pripadnosti posameznika. Enako kot avstrijska stran vse do danes, so tudi ob tej priložnosti koroški nacistični veljaki poudarjali izključno subjektivni princip pripadnosti posameznika k določeni narodnosti, kulturnemu krogu. V razgovoru se je po glasilu manjšine „izoblikovalo stališče deželne vlade v tem smislu, da se priznava samo narodnost onim, ki se zanjo izjavijo, tako da se slovensko govoreči Korošci lahko prištevajo k nemškemu kulturnemu krogu, v kolikor se sami za to izjavijo...“ Po Koroškem Slovencu so „slovenski odposlanci temu oporekali z utemeljitvijo, da je izjava k narodnosti stvar vzgoje in da je bila Slovence ta možnost šlo in deloma oviranim kulturnim življenjem odvzeta.“ Razgovor po istem viru ni „dovedel do načelnega razčiščenja obeh stališč, namreč stališča zastopnikov deželne vlade, ki so zagovarjali subjektivno načelo narodne pripadnosti po svobodni odločitvi posameznikovi, in **stališča** slovenskih odposlancev, ki so zagovarjali mnenje, da je narodnost načelno podana po občevelnem jeziku“ (KS, 8. marca 1939, 10, podč. T. Z.). Kako pa so nacisti avstrijske jezikovne pripadnosti v obeh predhodnih ljudskih štetjih (1923 in 1934) dokazuje v tem času govor nacističnega notranjega ministra dr. Ficka o slovenskem vprašanju v katerem je jezikovne podatke teh štetij očitno zavestno obšel in po mnenju Koroškega Slovence s tem pokazal, „da se nemška vlada ne istoveti z nekdanjimi števnimi metodami. Za razumevanje poteka štetja leta 1939 je značilno opozorilo glasila manjšine, da so ponekod že leta 1934 beležili na Koroškem „tri narode“, torej po pripadnosti h kulturnemu krogu Nemce, Slovence in „Windische“.

V nasprotju s predhodnimi popisi je bil pri popisu leta 1939 dolžan izpolnjevati popisnice vsak posamezno in ne od oblasti določeni števni komisar. Jezikovna in narodnostna navodila koroških nacistov za to štetje smo že omenili. Dotaknimo se še stališča manjšine do beleženja slovenske jezikovne in narodnostne pripadnosti v njenem glasilu. „Kot slovensko narodno družino nas med številnimi vprašanji predstoječega štetja zanima dve vprašanji: „Muttersprache“ (materni jezik) in „Volkszugehörigkeit“ (narodna pripadnost). V odgovoru na prvo vprašanje naj se zabeleži jezik, **v katerem je kdo govoril kot otrok** (podč. T. Z.). Drugo vprašanje pa se glasi: Kateremu narodu pripadaš? Za nekoliko izobražene in zrele ljudi tudi pri nas ne bo težko odgovarjati na oboje vprašanj. Koder v družini govorijo katero naših slovenskih koroških narečij, bodo v prvem odgovoru zabeležili slovensko ma-

ferno govorico. Kjer so povezani v slovensko narodno družino po skupni zgodovini, slovenski molitvi in slovenski pesmi, slovenski govorici in običaju, se bodo izjavili za pripadnike slovenskega naroda. — Pri tem moramo poudariti dejstvo, da je izjava o narodni pripadnosti tudi, če je podana objektivno — vobče merilo za narodno zrelost. To velja predvsem za narodne manjšine. So ljudje, ki si ne morejo predstavljati, da zamore kdo na primer biti Slovenec in hkrati rajhovski državljani. Po mnenju nerazsodnih kratkovidnežev mora biti prav vsak državljani nemškega rajha pripadnik nemškega naroda". In še: „Jasno sliko o narodnostnem položaju v naši koroški deželi bi nejasnost pri odgovorih na vprašanja ljudskega štetja, neznanje in bojazen lahko močno zasenčile in pokvarile. Za jasno ločitev politične pripadnosti od narodnostne izjave je nedvomno potrebna gotova duševna zrelost. Kogar ni zajela materina beseda v pismu in tisku ter mu je zato narodna kultura ostala nepoznana, bo pri narodnostni točki ljudskega štetja v zadregi. Preprosteži si bodo morda slikali celo neke nevšečne posledice za priznanje svojega slovenstva. Zreli Slovenci ... pa bodo s svojo skrbnostjo in jasnostjo prispevali k temu, da bo imela nemška vlada o narodnostnem položaju na Koroškem pravo in resnično sliko. To in nič več si ne želimo od štetja v letošnjem maju tudi mi" (KS, 26. aprila 1939, 17). Dejstvo, da so nacisti v nasprotju z avstrijskimi ljudskimi štetji, z delno izjemo tistega leta 1934, uvedli leta 1939 še novo jezikovno (in skupaj z njo narodnostno) kategorijo „windisch" je vodil glasilo slovenske manjšine k opozorilu, da je „danes ... ime „windisch" istovestno z označbo ‚bastard' in pomeni v očeh Nemcev ljudi, ki so nekake narodne dvoživke tako ne-tič in ne-miš. Za nas je žaljivega pomena in ga odločno odklanjamo" (KS, 10. maja 1939, 19).

Milka Hartman

Da pomlad zadehti

Kod hodiš ti,
ki mojo nosiš pomlad?
Pridi v kraljestvo mojih trat,
si cvetja nabrat.
Oj pridi ti, da pomlad zadehti!

Čez travnike,
kjer murenčkov pesmi zvene,
v svetišče gaja pojdeva,
tam bova doma.
Oj pridi ti, da pomlad zadehti!

Srce mi medli,
ob tebi le mir zadobi
in ko zazrem se ti v oko,
odpreš mi nebo.
Oj pridi ti, da pomlad zadehti!

Utrakvistična šola 1870–1891

V brošuri „Die utraqvistische Volksschule in Kärnten“, ki je izšla leta 1919 v Celovcu ob 50. obletnici državnega ljudskošolskega zakona, piše njen avtor dr. Martin Wutte na strani 12, da je koroški deželni šolski svet vprašal pred izvedbo tega zakona občinska predstavništva in krajevne šolske svete glede jezikovne ureditve njihovih šol. V pripombi dr. Wutte pove, da so odgovori občin in šolskih svetov večinoma na razpolago v originalu. Nato citira nekaj primerov, ki so datirani iz let 1870 in 1871. Dr. Lojze Ude v svojem sestavku „Zgodovina slovenskega pouka na koroških osnovnih šolah“, ki je objavljen v knjigi „Osnovna šola na Slovenskem“ (stran 180), da je bila „izvršena o jezikovnem pouku v koroških šolah anketa po občinah. Rezultati niso bili nikdar in nikjer v celoti objavljeni.“ Nadalje pove dr. Ude in se pri tem opira na 14. številko Mira z dne 25. 7. 1883, da so odgovori na stavljena vprašanja glede jezikovne ureditve „prihajali v Celovec leta 1869 in 1870.“

Dr. Wutte poroča, da je deželni šolski svet na podlagi izjav občin izdal ukaz in reče: „Začetni pouk v slovenskih šolskih občinah se izvaja vedno v slovenski materinščini, z priučitvijo nemškega jezika pa se prične v 1., 2. ali 3. šolskem letu, pri čemer mora ostati slovenski jezik še vedno učni jezik, nemški nastopa kot učni predmet, ker se ga morajo učenci šele priučiti; nemški jezik kot učni jezik nastopi šele, kadar se more zanj predpostavljati zadostno razumevanje.“

Kdaj je deželni šolski svet izdal ukaz kategorizacije ljudskih šol, dr. Wutte (in drugi pisci) v svoji brošuri ne pove, kar navaja dr. Ude kot zamolčanje izredno zanimivega in značilnega dejstva. Na drugem mestu dr. Ude pove, da je bila kategorizacija koroških ljudskih šol izvedena s sklepom deželnega šolskega sveta — torej je bila to odredba, ne odlok — z dne 14. 7. 1872, št. 1842. Ta odredba je torej prinesla južni Koroški utrakvistično šolo, ki se je do svojega konca leta 1938 imenovala tudi slovensko-nemška ljudska šola.

Pri dr. Wutteju beremo na strani 12, da je organizator koroške ljudske šole, deželni šolski nadzornik dr. Gobanz poslal povzetek o izvedenem povpraševanju občin (izvedeno torej v letih 1869–1871) kot poročilo s številko 257 z dne 17. 2. 1882 na ministrstvo za pouk na Dunaju. Poročilo je bilo odposlano **deset let po** uvedbi utrakvistične šole! Jasno je, da je bil Dunaj poročilo zahteval, prostovoljno bi ga bil dr. Gobanz, če bi ga hotel odposlati, že malo prej poslal. Vzrok so bile pritožbe slovenskih poslancev v državnem zboru, ker se na tozadevni utrakvistični šoli slovenščina ni upoštevala — bila je samo jezik, s pomočjo katerega so se otroci uvajali v nemški jezik. Že tedaj je dobila utrakvistična šola ime „ponemčevalnica“.

Utrakvistična šola je bila šola brez učnega načrta za slovenski jezik. Tudi zanjo je veljal splošni normalni učni načrt kot za nemške ljudske šole. V zbirki šolskih zakonov in predpisov „Schulordnung für das Herzogthum Kärnten von Josef Palla“, izdana februarja 1890 v Celovcu, je povedano (str. 351 in 364), da so kot odredba deželnega šolskega sveta z dne 2. 8. 1875, št. 1249, objavljeni in v šolskem letu 1875/76 vpeljeni „normalni učni načrti za koroške ljudske šole“, ki so bili na podlagi ministerialnih učnih načrtov izdelani od koroške deželne učiteljske konference. Ti načrti slovenščine niso poznali. Zaradi tega je skozi vrsto let, kot povesta dr. Wutte in dr. Ude, vsak seveda s svojega vidika, ostala koroška utrakvistična šola na dnevnem redu dunajskega državnega zbora. Dne 21. marca 1889 je slovenski kranjski poslanec dr. Karol Klun govoril v dunajskem parlamentu o teh načrtih in nakazal, kot piše dr. Ude, „da v razstavitvi učnih predmetov ni nobenega razločka“ med nemško in utrakvistično šolo.

Je bil državni ljudskošolski zakon iz leta 1869 tako slab, da ne bi kaj določil o pouku v drugem deželnem jeziku v deželah z dvema narodoma? Ne, nikakor ne. Zakon je bil v redu. Pač pa njegovih določil na Koroškem niso vzeli na znanje. V XLII. komadu državnega zakonika iz leta 1870 je pod številka 105 objavljena odredba ministra za kultus in pouk z dne 20. 8. 1870, s katero je bil na strani 227 objavljen „Šolski in učni red za splošne ljudske šole.“

Odredba vsebuje v svojem § 51 pod naslovom „Smoter jezikovnega pouka“ tudi dodatna določila za večjezične dežele kot so Tirolska, Češka, Moravska, Šlezija, Štajerska, Koroška itd. Tekst se v originalu glasi:

„Zusatzbestimmung für Tirol, Böhmen, Mähren, Schlesien, Steiermark, Kärnten, Krain, Bukovina, Dalmatien, Triest und Görz-Gradiska:

Für Schulen, an denen eine zweite Landessprache in den Unterricht aufzunehmen ist (§ 6 des Reichs-Volksschulgesetzes), hat über das Lehrziel dieses Unterrichtes und dessen Ausführung die Landesschulbehörde die näheren Anordnungen zu treffen.“

Če pogledamo v zgoraj imenovano koroško zbirko predpisov Josefa Palla, ki na straneh 143—168 tudi prinaša „Šolski in učni red“ moramo ugotoviti, da sledi § 50 § 61. Izpuščeni so paragrafi 51 do 60. Tam, kjer bi morali biti, se najde samo sledeči tekst:

„§§ 51 bis 60 handeln von den Lehrzielen; diese Bestimmungen sind durch nachgefolgte Verordnungen und Erlässe, insbesondere durch die Normal-Lehrpläne theils überholt, theils ausser Kraft gesetzt worden. Das Wissenswerte hierüber bietet der IV. Theil, Capitel „Lehr- und Stundenpläne.“

Pa tudi v IV. delu nič ni povedano o slovenščini kot bi bilo pričakovati po določilih 51. §! Določilo se je v praksi in v zbirki torej kar mirno ignoriralo. In uradni državni zakonik iz leta 1870 šolam ni bil na razpolago! Po večletnih interpelacijah v dunajski zbornici zaradi tega nasilnega ponemčevanja je bil dosežen dne 21. marca 1889 po zahtevah poslanca Kluna (in tovarišev prej) gotov uspeh. Dr. Martin Wutte to v svoji brošuri tako prinese:

Daher forderte der Abgeordnete Klun am 21. März 1889 in Abgeordnetenhaus, dass der Landesschulrat die Wünsche der Eltern und Schulerhalter nach der deutschen Unterrichtssprache überhaupt nicht berücksichtigen dürfe. Darauf ging das Unterrichtsministerium allerdings nicht ein. Wohl aber gab es dem Kärntner Landesschulrat den Auftrag, neue Lehrpläne auszuarbeiten und bei dieser Gelegenheit dafür zu sorgen, dass die Schulkinder die slowenische Sprache mehr betreiben als bisher.“

Torej ni bilo vse v redu! Ministrstvo je zahtevalo nove učne načrte! Uvod odredbe z dne 26. 9. 1890, številka 1623, s katero je razveljavil koroški deželni šolski svet dotodanje normalne ljudskošolske učne načrte in objavil nove z odlokom iste številke dne 2. 2. 1891 se glasi:

„Infolge Auftrages des hohen Unterrichtsministeriums und auf Grund des Reichsvolksschulgesetzes vom 2. Mai 1883 R. G. Bl. Nr. 53 hat der k. k. Landesschulrat die mit dem hierämlichen Erlasse vom 2. August 1875, Zl. 1249 hinausgegeben und bisher in Wirksamkeit gestandenen Normallehrpläne für die kärntnerischen Volksschulen einer Revision unterzogen. Diese neuen Lehrpläne haben mit Beginn des nächsten Schuljahres allgemein in Wirksamkeit zu treten.“

Dvajsetletna borba je rodila tisti tip utrakvistične šole, kot sta jo torej ustvarili določilo deželnega šolskega sveta za koroško št. 1623/1890 z dne 26. 9. 1890, odnosno z dne 2. 2. 1891 v točki 16 in njegova revidirana oblika z določilom št. 3171/1891 z dne 9. 11. 1891, ki je točko 16 spremenilo. Novih določil k tem določilom iz leta 1891 utrakvistična šola pravzaprav do njenega konca leta 1938 ni dobila. Pač pa se je obseg slovenskega pouka na teh šolah vedno bolj krčil.

DUŠAN NEČAK

Buditeljska dejavnost Matije Majarja-Ziljskega

V 40-TIH LETIH XIX. STOLETJA

Najbrž na Koroškem ni Slovenca, ki ne bi vsaj slišal za enega najbolj znamenitih koroških Slovencev Matijo Majarja-Ziljskega. Ni pa znan samo v mejah slovenskega etničnega prostora, ampak tudi daleč izven njega. Posebej se zanj in za njegovo delovanje sredi minulega stoletja zanima sovjetska zgodovinarica Iskra Vasiljevna Čurkina. Zato bo prav gotovo zanimivo če si na kratko ogledamo, kako je o njegovi prosvetiteljski dejavnosti v štiridesetih letih 19. stoletja pisala v knjigi „Razvoj kapitalizma in nacionalna gibanja v slovanskih deželah“, ki je izšla v Moskvi leta 1970.

Kakor radi rečemo, da je bila Koroška v zgodnjem srednjem veku zibelka slovenske državnosti, ki je nedvomno v veliki meri pripomogla, da se je slovenski narod formiral in ostal na tem prostoru tudi ob najhujših zgodovinskih preizkušnjah, tako lahko za Matijo Majarja rečemo, da je bil eden izmed avtorjev ideje o združitvi vseh Slovencev, ki je dobila svojo obliko leta 1848 v programu „Zjedinjene Slovenije“, katerega soavtor je bil. Čurkina že takoj na začetku pravilno ugotavlja, da je bilo o Majarju kot „političnem delavcu“ v slovenskem zgodovinsko-pisju že sorazmerno dosti napisanega, da pa je bil vse premalo obdelan kot na-

rodni buditelj. Mnenja je, da je prav njegova buditeljska dejavnost zelo pomembna za razumevanje njegovih pogledov, ki so ga privedli do političnega programa „Zjedinjene Slovenije“, kakor tudi za razjasnitev bistva ilirskega gibanja v slovenskih deželah in njegovega vpliva na razvoj slovenske družbene misli.

Čeprav smo na začetku poudarili, da je Matija Majar-Ziljski dovolj poznan, najbrž ne bo odveč, če se z nekaj besedami ozremo na njegovo življenjsko pot in si osvežimo spomin. Rodil se je 7. februarja 1809 v Goričah v Ziljski dolini kot sin revnega krojača. Pri šolanju mu je pomagal kanonik Bicelnik, tako da je Majar leta 1831 končal gimnazijo v Celovcu, dve leti nato pa še licej v Gradcu. Kot mnogi podpiranci duhovnikov v tistem času je Majar stopil v semenišče, katerega spiritual je bil poznejši lavantinski škof Anton Martin Slomšek, ki ga Čurkina imenuje „pomemben človek slovenskega nacionalnega gibanja“. Prav semenišče in bližina Slomška sta Majarja usmerila v dejavnost, ki mu je bila vse življenje prvenstvena — delati za narod.

Sovjetska zgodovinarica pripisuje Majarjevi življenjski poti še druge komponente. Trdi namreč, da so običaji in šega prebivalcev Ziljske doline imele velik pomen pri formiranju Majarjevega svetovnega nazora. To dokazuje tudi dejstvo, da se je neredko pod svoje članke podpisoval s Matija Majar-Ziljski. Najbolj pomembna komponenta pa naj bi po njenem bila nacionalna struktura in nacionalna zavest prebivalcev Ziljske doline in Koroške na sploh. V dokaz najprej citira Janka Pleterskega (Narodna in politična zavest na Koroškem, Ljubljana 1965), ki govori, da se v prvi polovici 19. stoletja Slovenci v Ziljski dolini in na Koroškem niso počutili manjvreden narod in da so govorili slovensko ter se imeli za Slovence. Dodaja pa, da je razvoj kapitalizma v Avstriji sprožil najprej materialno nato pa še nacionalno odvisnost od nemškega življa. Zato se je Majar v otroških letih predvsem učil nemškega jezika. V pismu, datiranem v letu 1880, ki ga je poslal Kleinmayru je zapisal, da ga je oče v osmem letu starosti naučil nemščine, v devetem pa slovenščine. Od takrat naprej je moral očetu vsak dan brati iz Japljevega Svetega pisma, kar je v njem vzbudilo ljubezen do svojega jezika in imelo velik pomen za njegovo življenje in literarno dejavnost.

V začetku svoje buditeljske poti, katere se je držal vse do revolucije 1848, se je Majar ukvarjal z zbiranjem narodnega blaga, zlasti narodnih pesmi. Hodil je od vasi do vasi in zapisoval pesmi ter pripovedke. Ko je znani pristaš ilirizma Stanko Vraz prišel na Koroško, da bi tudi sam zbiral narodno blago, ga je Majar spremljal in mu izročil že veliko zbranih pesmi. Tako se je začelo sodelovanje dveh ljudi, ki jih je družila sličnost pogledov (oba sta bila pristaša ilirizma) in ljubezen do ljudske ustvarjalnosti.

Zbiranje ljudskih pesmi in pripovedk je Majarja pripeljalo v Ljubljano, Štajersko, Kranjsko, Gorico, Trst in Kras. Takrat je pravzaprav v celoti dojel enotnost slovenskega etničnega prostora. V pismu Vrazu iz leta 1842 je zapisal: „Potoval sem v Gorico, v Benečijo k tamkajšnjim Slovencem. Tako namreč naši beneški in goriški bratje imenujejo sami sebe in to prav do Trsta in ne „sklavonti“ (sciavoni op. p.) kakor jih imenujejo tujci“. Z veseljem je ugotovil, da je ženska narodna noša na Krasu podobna našam, ki jih nosijo ženske na Štajerskem, Kranjskem in na vsem Goriškem in da je ples, ki ga je videl v Goriških Brdih široko razširjen na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem. Iz tega je Čurkina zaključila, da je „zavest etnične, kulturne in jezikovne skupnosti Slovencev, že v letu 1842 postala neodtujljiv del Majarjevega svetovnega nazora (Čurkina... str. 111). Prav ob navdušenju nad narodnimi pesmimi in pripovedkami je pri Majarju zraslo zanimanje za prebuditel celotne slovenske narodne tvornosti. To dejstvo (navdušenje nad na-

rodnimi pesmimi in pripovedkami) imenuje Čurkina značilno črto za narodne buditelje slovanskih narodov v času prosvetiteljstva in predstavlja nekakšno prvo stopnjo njihovega poznanstva z rodnim narodom.

Majar je narodne pesmi in pripovedke visoko cenil, če že ne celo glorificiral in jih dajal za vzgled slovenskim pesnikom. Dejal je, da čim bolj je pesem podobna narodni, tem boljša je. Njihovo lepoto je opisal tudi v članku v „Kmetijskih in rokodelskih novicah“ 25. IX. 1844, ko je med drugim zapisal, da narodne pesmi niso sestavljene po nikakršnih pravilih, ampak zložene tako kot človeku govori srce; človeško srce se sicer spreminja toda vedno ostane človeško srce.

V nadaljevanju Čurkina na kratko nakaže tudi Majarjevo versko strpnost. Ocenjuje ga kot versko strpnega človeka, saj se je boril proti miselnosti, ki je napadala narodne pesmi in pripovedke, zato ker v njih nastopajo vile in škrti. Trdil je, da v tem ni greha in da si je treba zapomniti, da človek ne sme odrekati svojega slovenskega naroda. Na drugi strani pa se njegova verska strpnost kaže, tako vsaj pravi Čurkina, tudi v njegovem odnosu do pravoslavja, do katerega je bil sila strpen. Imel je celo nekaj učencev, ki so bili pravoslavni in jim je dal brati katekizem v njihovem jeziku. Prav ta črta njegovega značaja, da je bil strpen do vere drugih Slovanov, da jim ni hotel vsiliti tuje vere in jezika, ampak jih je vzpodbujal k ljubezni do lastne nacionalnosti, je bila značilna za Majarja že v zgodnjem času njegove dejavnosti.

Patriot, kakor si ga je predstavljal Majar, je dolžan ne samo platonsko želeti vse dobro svoji domovini, ampak se tudi praktično truditi za njeno dobro. Biti mora pošten, delaven, skrben in dobro mora poznati naloge svojega stanu. Za glavno nalogo patriota pa je imel prosvetljevanje naroda in vsestransko podpiranje šole. Po Majarjevem mnenju je imelo tudi prosvetljevanje svoj glavni cilj — to je prosvetljevanje kmetov in sicer v smeri čim boljšega gospodarjenja na kmetiji. Kmeta je treba učiti bolje obdelovati polja, vinograde in sadovnjake, da bi se s tem njihovi dohodki povečali. To pa bi bilo v korist ne samo njim, ampak tudi drugim stanovom. V drugih stanovih je namreč samo nekaj tisoč ljudi, v kmečkem pa nekaj milijonov, je trdil Majar.

Z idejo prosvetiteljstva je Majar tesno povezal idejo o slovenski šoli. Zapisal je, da mora biti prva in zadnja misel slovenskega patriota, skupaj z mislijo o bogu, šola. Ta misel se mu je še bolj zakoreninila ko je potoval po Štajerski, Kranjski in Primorski ter se srečeval z narodnimi buditelji. Postala je ena osnovnih misli v znamenitem Majarjevem članku v „Novicah“ konec marca 1848, je zapisala Iskra Vasiljevna Čurkina. Ob obeh osnovnih idejah je Majar zagovarjal tudi nujnost ustanovitve nacionalnih društev, časopisov in založb, ki bi lahko okoli sebe zbirali patriote in širili slovensko kulturo v narodu. Prepričan je bil, da bi se morali tudi duhovniki učiti slovenski in biti vzgojeni v nacionalnem duhu, kajti oni so najbolj izobraženi ljudje na vasi in bi preko njih lahko šlo prosvetljevanje naroda. V skladu s svojim prepričanjem je Majar navdušeno pozdravil izid Bleiweisovih „Kmetijskih in rokodelskih novic“ leta 1843. Postal je njihov sodelavec in propagator vse dokler se leta 1848 ni pojavil časopis „Slovenija“.

Kljub vsem buditeljskim idejam in ljubezni do svojega naroda pa Matija Majar-Ziljski ni veroval v bodočnost slovenskega jezika. Bil je prepričan, da je ilirizem edina rešitev za Slovence. V pismu Vrazu konec leta 1847 je Majar med drugim zapisal: „V slovenskem podnarečju lahko izdajamo samo molitvenike in bogoslužne knjige... Drugih knjig imamo le deset do petnajst... Z njimi ne moremo ponosno stopiti v vrsto prosvetljenih evropskih narodov... Da bi lahko literatura zacvetela je treba veliko pomembnih pisateljev iz vseh vej znanosti in

veliko bralcev, ki bi knjige kupovali ... Pri Slovencih, ki jih je samo nekaj več kot milijon, pa kljub trudu in iskrenosti toliko pisateljev in bralcev ne more biti, kot bi jih lahko bilo pri narodu, ki šteje 10, 20, 50 ali 80 milijonov" (Čurkina ... str. 115). V drugem pismu Vrazu z dne 11. oktobra 1846 je zapisal, da bi bilo nujno stremeti za tem, da bi se počasi srbsko-hrvaško in slovensko narečje zlila v enoten splošni knjižni jezik. Po njegovem naj bi bil to dialekt prebivalcev, ki živijo med Ljubljano in Reko. Vendar pa bi zlitje obeh narečij moralo potekati počasi in brez nasilja, kajti le v tem primeru bi imelo uspeh.

Prvi korak k zlitju obeh narečij bi bil za Majarja sprejetje hrvaške gajice namesto bohoričice. Tako bi lahko „mi brali njihove oni pa naše knjige“ je zapisal Majar. Glavno sredstvo v boju za gajico so bile Majarju in drugim „ilirom“ Bleiweisove „Novice“, ki so nekaj časa, dokler gajica ni zmagala, izhajale kar v dveh pisavah. Vendar njegov boj za gajico ni bil tako lahek, kot ga je opisoval Vrazu. Naj omenimo le, da je bil proti njemu sam Slomšek, ki so ga zlomili še takrat, ko mu vsi znanci in prijatelji niso hoteli pisati če se ne bo naučil gajice. Proti sebi pa je imel tudi vrsto tedanjih jezikoslovcev.

Ko je bil ta prvi korak dosežen, si je Majar želel nekakšen časopis ali revijo, ki bi bila posvečena v glavnem izobraževanju in bi v začetku izhajala v slovenskem narečju, postopoma pa bi prešla na ilirsko knjižno narečje. Majar je bil celo prepričan, da bi Slovenci sami začeli pisati vanjo v ilirskem knjižnem narečju.

Konec 1847 je Majar napisal in oddal v cenzuro svojo knjigo „Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje v obče slovanski jezik“, ki je izšla leta 1848. Osnovna vsebina Majarjeve knjige je bila: enoten slovanski jezik je bil že v preteklosti zelo razširjen, bogat in prosvetljen. Vendar se je razdelil na štiri narečja (češko, poljsko, ilirsko in rusko) in na 14—16 podnarečij. Zaradi tega, ker je vsako podnarečje ustvarilo svoj knjižni jezik je slovanska literatura zaostala za literaturo drugih evropskih narodov. Edina pot k razcvetu slovanske književnosti je ustvariti namesto 14—16 podnarečij in odgovarjujočih književnosti, eno veliko književnost na štirih glavnih slovanskih. Južni Slovani morajo ustvariti ilirsko knjižno narečje. Prvo in glavno pravilo zato pa je: „Piši v svojem ilirskem podnarečju tako, da bi bilo čim bolj podobno drugim ilirskim podnarečjem in bi ne zaostajalo za drugimi slovanskimi narečji“. Ilirizem v taki obliki je Majar imel samo za stopnjo k vseslovanski jezikovni in kulturni enotnosti.

Na koncu svoje razprave o buditeljski dejavnosti Matije Majarja v 40. letih 19. stoletja se je Iskra Vasiljevna Čurkina dotaknila še vprašanja njegovega neposrednega delovanja med koroškimi Slovenci. Na podlagi dveh pisem, ki jih je Majar poslal v letih 1839 in 1840 Ljudevitu Gaju sklepa, da je imel Majar v tem času v Celovcu nekakšen ilirski krožek. V prvem pismu je namreč prosil Gaja za knjige in mu poslal šest naročnin za „Danico“, v drugem pismu pa mu je poslal še dve naročnini. Čurkina si razlaga to z dejstvom, da je bil vodja ilirskega krožka in je zato on pošiljal naročnine za „Danico“. V drugem pismu Majar piše Gaju, da se v Celovcu zbira dvakrat na teden deset duhovnikov, ki berejo ilirsko literaturo.

Krožek pa, kot vse kaže, ni imel dolgega življenja. Čez tri ali štiri leta je bil Majar premeščen najprej v Rožek, pozneje pa v Kanalsko dolino, v Žabnico. Tako so se oslabile njegove neposredne zveze s kulturnim centrom koroških Slovencev v Celovcu. V pismu, ki ga je poslal Vrazu leta 1843 je že govoril o tozadevnih težavah in iz pisma je razbrati, da je imel v Celovcu samo še dva prijatelja; Jarnika in Ulago, ki pa je tudi v tem času zapustil Celovec. Spomladi leta 1844 pa je Majar že zapisal, da so koroški bogoslovci tako nemi kot Nemci kadar gre za slo-

venski jezik. Po odhodu Ulage je bil torej edini prijatelj Majarja v Celovcu Jarnik, ki mu ideje ilirizma tudi niso bile tuje.

V začetku leta 1848 pa je Majar dobil pomembno službo stolnega kaplana v Celovcu. Z njegovim prihodom je spet oživila prosvetiteljska in ilirska dejavnost v Celovcu. Takoj po prihodu, njegova namestitvev je v glavnem delo duhovnih oblasti na Koroškem, ki pa so ta čas bile v glavnem češke narodnosti in so imele posluš za narodno probudno dejavnost, je našel somišljenike v celovškem semenišču in izven njega. Spoprijateljil se je tudi z profesorjem retorike na celovski gimnaziji Karlom Robido, ki ga je označil kot „resnično iskrenega patriota“. Poleg njega je pridobil za svoje ideje še profesorja bogoslovja Javornika in spirituala Pikla. Že v jeseni 1845 je pisal Vrazu. „Pri nas v Celovcu je dan za dnem bolj veselo. Trije profesorji, g. spiritual Pikl in skoraj vsi slovenski bogoslovci so se ogreli za slovenski jezik, ki jim je pri njihovem duhovniškem poklicu nujno potreben. Nas je okoli 50. Skupaj kupujemo, posredujemo in beremo knjige. Bogoslovci dajejo na mesec po 10 krajcarjev v srebru, mi drugi pa nekaj tolarjev na leto. S tem denarjem kupujemo slovanske knjige in knjige, ki se tičejo slovanstva, kot na primer „Jahrbücher“ Jordana... Trenutno jih imamo 200, vendar je treba imeti pred očmi, da smo šele začeli. Tudi g. Metelko iz Ljubljane nam je podaril okoli 50 knjig za naše društvo. Hvala mu. Bogoslovec četrtega letnika g. Kosar se je najbolj izmed vseh bogoslovcev trudil ustanoviti to društvo. Ne morem Vam opisati kako mene in vse nas veseli, da se je vse tako prekrasno izteklo“.

Krožek naj bi bil torej nekakšna čitalnica, toda Čurkina pravi, da vse kaže, da so se ukvarjali tudi z pomembnejšimi vprašanji. Majar je pisal namreč o trudu patriotov, da bi v Celovcu ustanovili katedro za slovenski jezik in o njih želji, da bi bile v vseh slovenskih deželah vse šole slovenske. Ena prvih slovenskih čitalnic je imela torej dokajšen uspeh. V pismu Vrazu (leta 1846) je Majar zapisal, da v razliko od dveh let nazaj zdaj vsi bero slovanske knjige in se nihče ne sramuje več, da je Slovenec. Čitalnica je delovala tudi konec leta 1847, ko je bilo po nekaterih znakih sodeč, v njej približno 65 članov.

Čurkina v zvezi s čitalnico ocenjuje tudi vlogo Majarja v njej. Pravi, da Majar v njej ni imel zadnje vloge. Predvsem je igral važno vlogo zaradi svojih poznanstev, ne samo v slovenskih deželah, ampak tudi na Hrvaškem in drugod. Poznal je Cafa, Drobniča, Ulago, Pirša, Stojana, Ravnikarja, Stanonika in druge. Med hrvaškimi iliri pa je poznal poleg Gaja in Vraza še Babukića, Vukotinovića, Rakovca in Mažuranića. Podobno kot v krožku iz let 1839—1840 je bil Majar tisti, ki je čitalnico povezoval s centrom ilirizma v Zagrebu in potom njih iskal zveze s Srbi. Po drugi strani pa je bil Matija Majar-Ziljski najpomembnejši dopisnik Stanka Vraza na Koroškem, kar je obenem pomenilo, da je bil tudi najbolj goreč zastopnik ilirizma. Preko njega so šle tudi vse ilirske knjige, ki jih je razširjal med slovenske narodne delavce.

V sklepu razprave je Čurkina o dejavnosti Majarja do leta 1848 zapisala, da je bila glavna prвина te dejavnosti prosvetljevanje: zapisovanje narodnih pesmi, boj za slovensko šolo in boj za nov slovenski pravopis. Po njegovem mnenju je bilo v danem trenutku najvažnejše razširjati slovenski jezik in kulturo. Prosvetiteljska dejavnost Majarja je bila usmerjena k dvigu kulture slovenskega naroda, k ljubezni do svoje nacionalnosti in k racionalnejšem gospodarjenju na kmetijah, je zapisala avtorica. Dodala je še, da je Majar svoje poglede o ljudski ustvaralnosti slovenski šoli in podobnem pokazal v časopisnih člankih, o njegovih ilirskih pogledih pa najdemo največ v njegovih pismih Stanku Vrazu, ki so bila osnovno gradivo za njeno razpravo.

Misli o enotnem slovenskem kulturnem prostoru

Za slovenski oddelek celovškega radia je Andrej Kokot pripravil oddajo o tematiki enotnega slovenskega kulturnega prostora. Zanimive in aktualne prispevke sogovornikov objavljamo tudi v letošnjem Koroškem koledarju.

Tajnik pododbora društva Slovenskih pisateljev v Mariboru in glavni urednik revije Dialogi JANEZ ŠVAJNCER:

Vprašanje: *Pododbor društva slovenskih pisateljev v Mariboru je med prvimi v matični domovini navedel konkretno sodelovanje s pisatelji na Koroškem. Kdaj se je to sodelovanje pričelo in kako se razvija?*

Odgovor: Sodelovanje se je sicer začelo že pred osmimi leti, vendar so to bili šele zametki, kajti takrat smo povabili pisatelje iz Koroške pravzaprav samo na proslavo oziroma prireditve v Mariboru. To je bila bolj njihova predstavitev tukajšnjemu občinstvu kot pa delovno srečanje. To pa je pododbor društva slovenskih pisateljev v Mariboru obenem tudi imel za vzpodbudno, da postanejo taka srečanja trajna, torej tradicionalna in da na njih pisatelji iz Koroške izmenjajo izkušnje s pisatelji v matični domovini. Začetek je bil obetaven in iz tega je postala trdna povezava, ki jo je čutiti tako, da so srečanja med pisatelji izmenjalna namreč v tem smislu, da prihajajo koroški pisatelji v Maribor oziroma člani našega pododbora v razne kraje Koroške. Pododbor je s to navezavo uvedel najboljši način za konkretno povezavo med ustvarjalci slovenske umetniške besede ne glede na prostor v katerem deluje in ki je razmejen.

Vprašanje: *Kot glavni urednik kulturne revije Dialogi bi nam lahko še povedali kako to sodelovanje ocenjujete s tega vidika?*

Odgovor: Revija Dialogi izhaja v Mariboru, kar niti ni bistveno, važnejše zanjo je, da vključuje na svojih straneh vse slovenske razumnike in ne de-

la razlik med njimi ali bivajo v matični domovini ali zunaj nje. To pomeni, da ji je naložena tudi naloga priobčevati prispevke pisateljev na Koroškem, ki ga tangirajo k tej regiji kot najbližji. To pa ne pomeni, da si hoče prilastiti primat nad koroškimi ustvarjalci, marveč teži prvenstveno za enakovredno vrednotenje njihovih stvaritev s stvaritvami pisateljev v matični domovini. Tako to poslanstvo Dialogov razumejo tudi koroški pisatelji, kar potrjujejo s svojimi prispevki v posameznih številkah. Želeti je, da se oglašajo še pogosteje, da bodo s tem kar najbolj trajno pomagali soustvarjati sodobno kulturo.

Vprašanje: *In kaj menite o enotnem slovenskem kulturnem prostoru iz mariborske perspektive?*

Odgovor: Že vaše vprašanje nakazuje točen odgovor, ki mu lahko samo pritrdim. Slovenski kulturni prostor sicer lahko gledamo tudi iz mariborske perspektive, toda končni cilj nam je vsem enak. Dolžnost kulturnih delavcev je, četudi bivajo v tem ali onem kraju, da imajo pred očmi celoto, torej da s tega vidika prispevajo svoje v zakladnico slovenskega kulturnega prostora. Seveda pa to ni lahka naloga in ob tem je potrebno še več lastne kritične presoje. Velik obet, oziroma izkušnje so tako imenovana kulturna žarišča v posameznih krajih. Tako razvijajo v Slovenj Gradcu likovno dejavnost, na Ravnah je bila Forma viva v železju, v Kostanjevici v lesu, v Mariboru Forma viva v betonu, na Borlu imajo kolonijo likovnih umetnikov na Zavarku v Slovenskih goricah kolonijo likovnih sa-

morastnikov v Gradišču v Slov. Goricah pa je bilo letos prvo srečanje pesnikov in pisateljev začetnikov. Ta prireditev bo postala tradicionalna in že za prihodnje leto načrtujejo, da bodo povabili k sodelovanju tudi pesnike in pisatelje začetnike iz Koroške.

Vprašanje: *Ali imate v bližnji bodočnosti kakšen konkreten načrt za vaše sodelovanje kot urednik in tajnik pododбора društva slovenskih pisateljev v Mariboru s književniki na Koroškem?*

Odgovor: Nedvomno, kot urednik vam bimo književnike Koroške, da redno in ne le občasno pošiljajo svoje pesmi, prozo, publicistične in esejistične prispevke. Njihova odzivnost bo najboljše potrdilo, da so pripravljeni sooblikovati slovenski kulturni prostor. Kot tajnik pododбора društva slovenskih pisateljev v Mariboru pa lahko povem, da bomo letos spet povabili skupino petih pisateljev Koroške. Predvidevamo, da bodo nastopili tudi na kakšni šoli in tako približali umetniško besedo kar najširšemu krogu mladih in odraslih bralcev.

JAKA KURAT

tajnik Zveze kulturno-prosvetnih organizacij občine Kranj:

Zgodovinska pot, polna borbe za nacionalno kulturo, za nacionalno zavest in za nacionalno enotnost, nam daje pravice, da se v imenu vseh, ki so v zgodovinskem času in tudi sedaj dvignili ugled slovenske kulture v mednarodnem pantheonu, da se še naprej borimo za vse, ki govorijo slovenski jezik, kot materino dediščino, ter jim tako prinašamo polno zavest humanističnega naroda, ki nikoli ni prekršil človeških pravic. Prav zato ker se zavedamo tega, lahko trdimo, da se borimo za manifest vseh narodov sveta, ki žele bratstvo, mir in sožitje. Zveza kulturno-prosvetnih organizacij, ki je naslednik tako čitalniških oblik prosvetljanja slovenskega naroda in društev svobod, ki so manifestirale delavsko kulturo in se z njo borile proti vsem političnim mračnjastvom, se zaveda svojega poslanstva in temu prilagaja svoj program. Zavest enotnega kulturnega prostora ni nova izmišljotina, tudi ne politična tendenca, temveč zgodovinska resnica naroda, pa čeprav ta narod živi in dela v različnih državah in družbenih sistemih. Prav tako, kakor nam je Slovencem v Italiji in Avstriji pa tudi na Madžarskem osnova njihove kulturne zavesti tako Trubar kot Vodnik in Prešeren pa tudi Cankar, Žu-

pančič in vsi, ki so nas kot narod postavili v enakopraven položaj z vsemi kulturnimi narodi. Nikoli ni bilo mogoče in tudi ne bo mogoče izbrisati iz slovenskih src Prešernovega Črtomirja in Cankarjevega Hlapca Jerneja, tako kot ne bo nikoli možno izbrisati iz src narodov njihove vodnike in vzornike. S spoštovanjem gledamo na Goetheja in Shakespeara, Danteja, Moliera in Tolstojia ter občudujemo njihovo veličino humanizma in njihov doprinos k vsemu človeštvu. Kot kulturni narod se tudi v njihovem imenu borimo za pravice svoje kulture, svojega jezika. ZKPO Kranj je v preteklih letih navezovala stike s slovenskimi kulturnimi društvi na Koroškem ter skušala pomagati kulturnemu napredku, kolikor je bilo to v njeni moči. Vendar vsega ni mogoče narediti in če na nekaterih področjih ni videti uspehov, to ni pomanjkanje dobre volje in pomanjkanje sodelovanja, temveč so največkrat povod temu objektivne težave s katerimi se borimo tudi v svojih društvih na kranjskem območju. V pojasnilo lahko navedemo, da nam pomanjkuje kvaliteten kader, režiserjev, glasbenikov itd. pa tudi materialna sredstva niso neizčrpna. Prilagajamo se razmeram v katerih živimo ter skušamo na

realnih osnovah doseči čimvečje uspehe, zato pa je potrebno veliko dobre volje in idealizma za kulturo vnetih ljudi. Z zavestjo modernega utripa v kulturi iščemo skupno nove oblike in vsebine kulturnega delovanja ter smo prav gotovo povsod prerasli čas čitalništva. Mislim da ne bo zamere, če vse to kar sem povedal o delovanju ZKPO kritično prenesem v delovanje koroških društev. Zavedam se, da je na Koroškem potreben še večji entuziazem, še več dobre volje in več žrtvovanja prostega časa, da bi se dosegel večji uspeh delovanja društev. Prav tako pa bi bila potrebna večja dinamika modernih vplivov in primernih vsebin da bi naša društva na Koroškem končno le prežive-la čitalniške oblike in se ustvarjalno vključila v sodobni tok slovenske kulture. Mlada slovenska inteligenca se tega gotovo zaveda z vso resnostjo in skuša v reprezentativni obliki ustvarjalno delovati v slovenskem prostoru, vendar menim, da je to premalo. Treba je več navora ter ustvariti preko društev in različnih kulturnih oblik permanentno delovanje vpliva naprednih kulturnih tendenc. Na teritoriju občine Kranj dajemo poseben poudarek prav tako kakor v celi Sloveniji knjižničarstvu z zavestjo, da je tiskana beseda podlaga celotni kulturi. Zelo razvejana knjižničarska mreža prinaša tiskano besedo v sleherno vas in hišo. Koroški Slovenci nimajo v tem pogledu toliko možnosti, vendar bi moralo knjižničarstvo tudi tam biti prioritarna akcija. Temu bodo morala društva, kakor tudi vse slovenske kulturne organizacije, če hočejo doseči večjo kulturno aktivnost, posvetiti vso pozornost. V programu naše zveze je prav razvoju knjižničarstva in pomoč pri razvijanju knjižničarstva na Koroškem posvečena posebna pozornost. Med raznimi oblikami sodelovanja posebno na glasbenem in dramskem področju so se pokazale kot najprimernejše stalne oblike sodelovanja. Pri stalnih oblikah prihaja izmenjava izkušenj najbolj do izraza. Med vsemi kulturnimi manifestacijami zadnjega časa nam je najbolj odkritosrčno zazvenela revija vaših pesnikov in

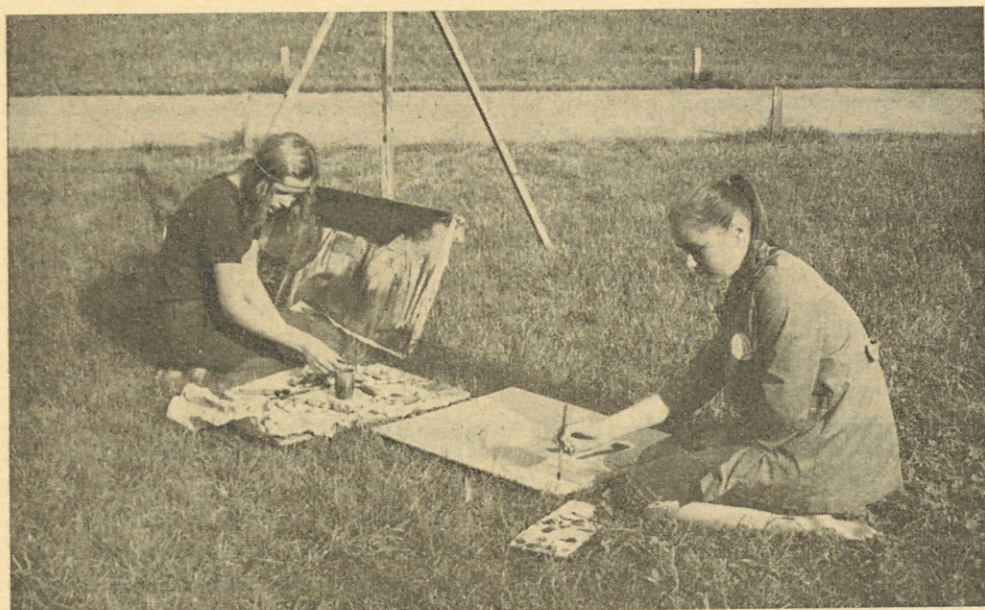
pevcev „Koroška v pesmi plesu in besedi“. Ta prireditev ni pokazala le zadovoljiv kvaliteten uspeh, temveč razgrnila pred nas pestrost in masovnost delovanja društev na Koroškem. Menim, da je prav revijalni način zelo primeren saj se pri taki manifestaciji srečujejo različna društva ter ne na podlagi konkurenčnosti merijo svoje moči in dosežke. ZKPO Kranj se bo po svojih močeh trudila, da se bodo vključevale različne skupine Koroških društev v revijalne programe našega območja pa tudi Slovenije kot del, ki spada k celoti, kot del brez katerega slika slovenske kulture ni popolna. Vendar to ni odvisno samo od nas, menim da se mora tudi v kulturnih organizacijah na Koroškem marsikaj premakniti, da bodo postajale vezi tesnejše, aktualnejše in bolj na tekočem. Prav bi bilo, da bi tudi Koroški Slovenci začeli ustvarjati enoten plan kulturnega razvoja, ter se po svojih hotenjih konkretno vključevali v naše kulturne plane. Pri naših načrtih upoštevamo v kolikor je to možno vse od nastopov pevskih zborov, dramskih skupin, literarnih srečanj do slikarskih razstav ter skušamo biti pri vsem tem čimbolj aktualni ter vključevati v kulturni koledar vso pestrost kulturnega življenja Korošcev. V bodoče bi bilo potrebno, da vsi ti plani niso stihijski ampak naprej dogovorjeni, kvantitetno in kvaliteto stimulirani tako da je možna večja odmevnost posamezne manifestacije. Pri takem razmišljanju prav gotovo ni mogoče navesti vseh interesnih oblik sodelovanja in še manj je možno konkretno opredeljevati akcije, zato je navedeno zgolj kot primer in ne kot izčrpan dogovarjanje. Menim pa, da mora priti med našimi kulturnimi organizacijami na Koroškem do čim tesnejših stikov ne samo pri posameznih akcijah, temveč veliko bolj pri strokovnem kulturnem delovanju, na vseh kulturnih področjih, pri posvetovanjih, seminarjih, pri strokovnih posvetovanjih, strokovnih obiskih, pri planiranju kadrov, organizacijah različnih ustanov in sploh pri vsem življenju in oblikah, ki ga zahteva razvita kultura. Pri takšnem tesnem sodelovanju, ki ni



Na zaključni slovesnosti je spregovoril tudi šolski nadzornik Rudi Vouk



Udeleženci lanske likovne kolonije v Vuženici



Tako so nastajale slike ...

Koroški Slovenci imamo mnogo stikov z različnimi prosvetnimi društvi in drugimi organizacijami v Sloveniji, kar je povsem naravno in potrebno. A vsa ta srečanja so polagoma postala tako vsakdanja, da so obem stranem skoro že v breme, besede o prijateljstvu in bratstvu pa so mnogo izgubile na svoji vsebini. Posamezniki na Koroškem in v Sloveniji so zaradi tega začeli razmišljati o novih oblikah sodelovanja, ki naj bi bilo priskrbojše in učinkovitejše. Nova ideja, o kateri danes lahko rečemo, da je dobra in uspešna, je prišla iz Vuzenice. Tamonjni šolniki so si zamislili, da priredijo v svojem kraju likovno kolonijo mladih, pri kateri naj sodelujejo tudi mladinci s Koroške. S težavo so pred štirimi leti organizirali prvo tovrstno srečanje, ki se je obneslo.

T. O.

... mladih umetnikov



grajeno na takozvani pomoči več ali manj razvitemu področju, temveč na enakopravnosti želja in potreb lahko raste kvalitetnejša kulturna raven ali z drugimi besedami povedano: koroški Slovenci se morajo zavestno vključiti v slovenski kulturni prostor z vso svojo kulturno problematiko, z uspehi in neuspehi s svojimi ho-

tenji in željami. Predvsem morajo rasti iz svojih lastnih pobud in tradicij kajti prav to je temelj njihovi kulturni zavesti. V zadnjem času je bilo veliko besed, veliko povedanega in tudi marsikaj storjenega, toda marsikaj bo treba še domisliti in kar je najvažnejše pristopiti bo treba k dejanjem.

JOŽA VARL

predsednik Zveze kulturno-prosvetnih organizacij občine Jesenice:

Povezuje nas skupno snovanje in delo

Sodelovanje med matičnim narodom in našo narodnostno skupnostjo na Koroškem in Štajerskem, je v novi socialistični Sloveniji in Jugoslaviji dobilo povsem novo vsebino in razsežnosti. Zmaga naprednih sil v drugi svetovni vojni, pomembna vloga Organizacije združenih narodov, predvsem pa nova zunanjepolitična orientacija socialistične Slovenije in Jugoslavije, ki sloni na pozicijah in interesih delavskega razreda in ki ima za osnovo aktivno koeksistenco v interesu miru, sožitja in sodelovanja med narodi, so osnova tudi za povsem nove oblike in razsežnosti sodelovanja med matičnim narodom in Slovenci, ki živijo zunaj meja matičnega naroda. Za konkretno sodelovanje s slovensko narodnostno skupnostjo na Koroškem in Štajerskem pa pomeni temeljno osnovo tudi sedmi člen državne pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije iz leta 1955, ki slovenski in hrvaški narodnostni skupnosti zagotavlja enakopraven narodnostni položaj v Avstriji. Pri našem sodelovanju s slovensko narodnostno skupnostjo na Koroškem in Štajerskem izhajamo iz dejstva, da je slovenska narodnostna skupnost enakopraven subjekt v avstrijskem državnem prostoru, čeprav ji ta prostor še po osemnajstih letih tega

ni priznal in da je narodnostna skupnost na Koroškem enakopraven subjekt matičnega naroda, ker nas veže isti jezik, ista kultura in ista zgodovina. Za nas so to dejstva in na teh dejstvih gradimo naše sodelovanje, snovanje in delo.

Ta izhodišča so dozorevala vsa povojna leta in v teh izhodiščih in vsebini so rasli in dozorevali tudi stiki med kulturnimi organizacijami in društvi ter posamezniki na Koroškem in v občini Jesenice. Ker sem bil vsa povojna leta prisoten pri teh sodelovanjih, moram reči, da so bila vseskozi živa, bolj ali manj obsežna, vendar pa vedno iskrena in neposredna. Kadar se Slovenci, ne glede na to, da živimo v dveh državnih prostorih, srečujemo in pogovarjamo brez predsodkov, iskreno in spoštljivo, čeprav včasih tudi kritično, potem lahko govorimo o resnično pristnih medsebojnih odnosih. Kadar spoštujemo resnico, da matični narod z delavskim razredom na čelu izgrajuje samoupravne socialistične družbene odnose in da slovenska narodnostna skupnost na Koroškem živi v demokratični Avstriji, ki je še polna nesoglasij, notranjih nasprotij, nacionalne nestrpnosti ni šovinizma, potem so odnosi med Slovenci, ne glede kje živijo, lahko pristni,

iskreni in ustvarjalni. Taki odnosi pa so končno tudi edino možna osnova za iskreno sodelovanje z avstrijskimi društvi in organizacijami. Poudarjam iskreno, ker je prav tako naš interes, da aktivno sodelujemo z avstrijskimi društvi in organizacijami v interesu dobrih sosedskih odnosov in utrjevanja prijateljskih vezi, kar pa je povezano s spoštovanjem vseh gornjih dejstev. Če to vzamem povsem osebno, potem bi bil velik hinavec, če bi mimo gornjih dejstev lahko neprizadečo sodeloval s komurkoli, ki ne priznava slovenski narodnostni skupnosti enakopravnega položaja v avstrijskem državnem prostoru.

Posebnost, ki je bila pri stikih med organizacijami in društvi jeseniške občine in Koroške vedno prisotna je, da si nismo nikdar domišljali, da smo zato, ker pač živimo v matični domovini nekaj več, ali da bi se kakorkoli obnašali pokroviteljsko. V vseh naših odnosih je bila prisotna ena sama želja, da skupno gojimo in razvijamo slovensko kulturo, s spoštovanjem krajevnih posebnosti, kot sestavni del slovenske narodnosti. Kulturo v širokem smislu besede, ki je mali slovenski narod dvignila iz anonimnosti v evropsko in svetovno areno. Kulturo, ki je 1300 let pomagala ohraniti slovenstvo na Koroškem. Vse to nas je že dovolj zgodaj prepričalo v spoznanju, da Slovenci tako v matični domovini, kot tisti, ki živijo izven meja, predstavljamo enotni kulturni prostor. K temu je nedvomno pripomoglo tudi to, da smo v naših sodelovanjih imeli vrsto stičnih točk in skupnih pogledov in da nismo kulturnega snovanja nikdar obravnavali ločeno od tistega, ki nastaja na Koroškem od tistega, ki nastaja v matični domovini. Skupni in enotni pogled smo dobili tudi o vlogi in nalogah kulture pri reševanju narodnostnega vprašanja na Koroškem in sploh nadaljnjega razvoja in rasti slovenske narodnosti.

Iz teh osnov izhajajo vsa naša sodelovanja s koroškimi kulturnimi in druž-

benimi delavci ter besednimi ustvarjalci. Ko smo pred tremi leti — 10. oktobra 1970 — ustanovili kulturno umetniški klub pri delavsko prosvetnem društvu Svoboda Tone Čufar z namenom, da bi povezali čimveč kulturnih delavcev, besednih ustvarjalcev, glasbenikov in likovnikov iz gornje Gorenjske, smo k sodelovanju povabili tudi koroške kulturne delavce in besedne ustvarjalce. Povabili ne kot goste, temveč kot sodelovalce slovenske kulture na južnem Koroškem. Ustanovnega sestanka se je v imenu vabljenih kulturnih delavcev in besednih ustvarjalcev s Koroške udeležil tajnik Slovenske prosvetne zveze in pesnik Andrej Kokot. Naši stiki so se vedno bolj razraščali in prehajali v vsestransko sodelovanje in skupno ustvarjanje. Razraščali so se tudi naši osebni stiki in preraščali v prijateljstva. Ustanovni sestanek kluba lahko smatramo kot začetek bolj organiziranega, bolj poglobljenega, predvsem pa bolj neposrednega sodelovanja in ustvarjanja. Z ustanovitvijo kluba smo začeli tudi v praksi uresničevati program enotnega kulturnega prostora Slovencev, ne glede na meje.

Klub si je poleg drugega zadal tudi nalogo, da s posebno publikacijo nekajkrat letno prikaže dejavnost svojih članov, tako besednih ustvarjalcev, kakor likovnikov, glasbenikov in drugih kulturnih delavcev. Med svojimi nalogami pa ima tudi založniško dejavnost. Knjige izdaja pod skupnim imenom MALA ČUFARJEVA KNJIŽNICA, to je pod imenom jeseniškega delavskega pisatelja in pesnika ter revolucionarja Toneta Čufarja, ki je padel leta 1942 pod krogami nemških fašistov. V zamisli nas je podprl delovni kolektiv železarne Jesenice, ki je prevzel financiranje kulturno umetniškega glasila LISTI, kakor smo ga poimenovali in ki izhaja štirikrat letno v 9000 izvodih, kot priloga tednika ŽELEZAR, glasila jeseniških železarjev. S tem pa smo uresničili tudi prvi del naše zamisli iz vsebinskega

programa, posredovanje kulturnih vrednot delavskemu razredu in vsem delovnim ljudem.

V štirinajstih številkah LISTOV, kolikor jih je izšlo do konca leta 1973, je sodelovalo sedem ustvarjalcev in štirje slikarji iz Koroške in sicer: Milka HARTMAN, Gustav JANUSCH, Andrej KOKOT, Florian LIPUSCH, Janko MESSNER, Valentin POLANŠEK, Tonči SCHLAPPER in Stane WAKOUNIG. Peto številko LISTOV, 24. septembra 1972, pred Koroškim večerom na Jesenicah, smo posvetili najvidnejšim koroškim besednim ustvarjalcem, z likovnimi prilogami pa so sodelovali koroški slikarji Ernest ARBEITSTEIN, Gustav JANUSCH in Valentin OMAN ter slikarka Zorka WEISS.

To sodelovanje bi želeli še razširiti in pridobiti kar največ besednih ustvarjalcev iz Koroške, predvsem pa razširiti neposredno sodelovanje med likovniki in glasbenimi delavci Koroške in jeseniške občine.

V okviru založniške dejavnosti smo doslej izdali osem knjižic MALE ČUFARJEVE KNJIŽNICE: Tone Čufar TOVARNA, Slavko Savinšek POREDNI SMEH (otroške pesmi), Viktor Gregorač RAZMERJA, kot četrto knjigo pa smo z veseljem vključili zbirko pesmi Andreja Kokota ČUJE, ZVONOVI POJO, ki jo je opremil jeseniški slikar Jaka Torkar, izbor pesmi je naredil in napisal uvod jeseniški pesnik Valentin Cundrič. Kokotova zbirka je tako po vsebini kot opremi naletela med slovensko javnostjo na zelo ugoden odmev. Poglejmo le nekaj mnenj iz Primorskega dnevnika: „Andrej Kokot... je resničen glasnik svojih ljudi. Že od vsega začetka. Ne trudi se, da bi stopal v korak s sodobnimi iskanji v slovenski poeziji in mu je tako usojeno ostati na robu literarnega snovanja, zato pa v neposredni povezanosti s svojim človekom, sredi krvavih problemov tistega našega koroškega življenja, ki se z vse večjo ihto bori za svoj „čez izaro“, za svoj Bilčovs ob

Ludmannsdorfu, za priznanje svoje prisotnosti, ki je desetletja niso mogli zničati, za vse tisto, kar je preprostega in človeku potrebnega, da bi moralo biti samoumevno in sproti potešeno kakor lakota in žeja." In dalje "... primerjava z njima (prvo in drugo Kokotovo zbirko p. p.) pa nam jasno priča, da se avtor sicer mukoma, vendar vztrajno in uspešno izpopolnjuje ne samo kot izpovedovalec, ampak tudi kot oblikovalec slovenske besede. Če je spočetka prihajala izpod njegovega peresa še v trzljah, se v novi zbirki razrašča že v pravo pripoved."

Razumljivo, da smo bili takih in podobnih mnenj in ocen izredno veseli, saj to ni priznanje samo Kokotu, temveč vsej koroški tvornosti in slovenski kulturi, še toliko bolj, ker je Andrej Kokot eden najbolj aktivnih članov našega kluba. Želeli bi le, da bi njemu sledilo še več koroških besednih ustvarjalcev in kulturnih delavcev, saj bomo tako v klubu ostajali vedno bogatejši.

Za Kokotovo zbirko smo izdali še SONETE Valentina Cundriča, pesniško zbirko Miha Klinarja NA MRTVI STRAŽI, v kateri so tudi pesmi iz časa njegovega partizanstva na Koroškem, pesniško zbirko Benjamina Gracerja V MRAKU in zbirko otroških pesmi Črtomirja Šinkovca ŠKORČEVA ŠOLA. Kot prvo knjigo v letošnjem letu oziroma kot deveto knjigo Male Čufarjeve knjižnice, bomo izdali izbor pesmi in proze najbolj ustvarjalnih koroških besednih ustvarjalcev, v kateri bi radi zajeli vso literarno tvornost sodelavcev s Koroške.

Naslednje področje našega skupnega snovanja in ustvarjanja, so vsakoletna srečanja na Koroškem in na Jesenicah, ki se manifestirajo z literarno glasbenimi večeri. Sicer pa ta srečanja pomenijo delovna srečanja, srečanja kritične besede in načrtov za nadaljnjo sodelovanje in rast slovenske kulture ter kulturnega snovanja na obeh straneh Karavank. Teh srečanj se udeležujejo besedni ustvarjalci in družbeno kulturni de-

lavci s Koroške in Jesenic ter drugih slovenskih krajev. Vsakoletni koroški večeri so na Jesenicah postali že tradicionalni, na njih pa želimo vsako leto prikazati aktivnost koroških kulturnih društev in ustvarjalnost koroških besednih ustvarjalcev. V želji, da bi kar najbolj tvorno uresničevali načelo enotnega kulturnega prostora, smo začeli tudi kulturne skupine s Koroške, predvsem pevske zборе, ki so pri vas najštevilnejši, vključevati v naša občinska programska kulturna prizadevanja. Želimo, da bi tudi v bodoče kar najbolj uspešno izmenjavali svoje kulturne programe in tako kar največ prispevali k rasti slovenske kulture in amaterskega kulturnega ustvarjanja.

Poudarjam, da pri vseh naših prizadevanjih ne gre za zunanjo manifestacijo sodelovanja, temveč za resnično vgrajevanje kulturnega snovanja z obeh strani Karavank v naše delovne programe, ker je le to pot do enotnega kulturnega prizadevanja. Tako povezovanje pa bo tudi pospeševalo amaterska kulturna snovanja na obeh straneh Karavank. Kako velike so amaterske kulturne zmogljivosti Slovencev na južnem Koroškem, nam je dokazala uprizoritev Miklove Zale lansko leto v Svatnah, hkrati pa odkrila nove možnosti za medsebojno sodelovanje kulturnih amaterjev z obeh strani Karavank.

Ko smo v občini Jesenice razmišljali kako tem prizadevanjem dati čvrsto organizacijsko, demokratično in masovno osnovo, smo prišli do ideje, da pri občinski konferenci Socialistične zveze delovnih ljudi, kot najmasovnejši politični organizaciji pri nas, osnujemo posebno sekcijo, ki bo spodbujala, povezovala in usklajevala vsa prizadevanja na področju sodelovanja s Slovenci, ki živijo izven meja matične domovine. To pa iz razloga, ker je kultura le ena izmed številnih možnosti sodelovanja in povezovanja. Seveda smo se v svojih programskih zasnovah najbolj naslonili na sodelovanje z najbližnjimi sosedi

naše občine, to je s Slovenci na južnem Koroškem v Avstriji in Slovenci v Kanalski dolini v Italiji. Tako telo je narekovalo vsako leto obsežnejše sodelovanje in dosedanja praksa. Sodelovanja namreč ne moremo in ne smemo omejiti le na sodelovanje med posameznimi društvi, klubi ali posamezniki, temveč ga nasloniti na širše osnove, na sodelovanje med slovensko narodnostno skupnostjo na Koroškem in matičnim narodom kot celoto. To pa pomeni spodbujati in uvajati tudi druge oblike sodelovanja in povezovanja. Bolj moramo poznati drug drugega, bolj moramo poznati tudi našo skupno zgodovino, kulturo, prizadevanja matičnega naroda v izgradnji samoupradne socialistične družbe, kot težave in probleme ter borbo slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem za uveljavitev svojega enakopravnega položaja v avstrijskem državnem prostoru.

V različne oblike kulturnega dela in snovanja, ki smo jih v zadnjih letih v jeseniški občini razvili, da bi povečali in izboljšali tudi svojo lastno dejavnost, smo poskušali vgraditi tudi kulturna snovanja slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem. S tem pa tudi v vsakodnevni praksi uresničevati enotni slovenski kulturni prostor. Vse to kar zajema ta sestavek, so prvi konkretni rezultati take kulturne politike, ki se ni pojavila šele ob zaostitvi koroškega vprašanja, temveč že mnogo prej. Vse te začetne oblike želimo v bodoče še bolj poglobljati in razširjati ter navezovati še tesnejše stike s sodelavci MLADJA, KLADIVA, slovenskimi prosvetnimi društvi in organizacijami preko Slovenske prosvetne zveze, s katero smo doslej najtesnejše sodelovali in se najuspešnejše povezovali, ker smo imeli tudi največ zelo enotnih pogledov na vsa ta vprašanja, želimo pa se povezovati in sodelovati z vsemi slovenskimi kulturno prosvetnimi društvi in organizacijami, ki delujejo na Koroškem. Pri tem nas je vodila in nas vodi ena sama želja in

cilj, kar najbolj tvorno se povezovati z vsem slovenskim kulturnim prostorom, za hitrejšo rast in razvoj slovenske kulture. Zavedamo se, da bomo na ta način lahko tudi prispevali svoj delež k uspešni borbi koroških Slovencev za uresničevanje sedmega člena avstrijske državne pogodbe. V uresnitvi tega člena namreč vidimo tudi zmago demokracije v Avstriji, zmago naprednih sil Avstrije, to pa je tudi osnova in pot za pristno, iskreno in tvorno sodelovanje med Socialistično republiko Sloveni-

jo in Socialistično federativno republiko Jugoslavijo in Republiko Avstrijo, ki jim je mir in dobri sosedski odnosi temelj nadaljnega napredka.

Zavedamo se tudi, da kulturna tvornost koroških Slovencev prispeva svoj delež, ne samo k slovenski, temveč tudi k avstrijski kulturi, saj bi tolerantnost do slovenske kulture in narodnostne skupnosti, potrdila tudi v praksi doslej še vedno več ali manj deklarativno demokratski odnos do Slovencev v drugi avstrijski republici.

Tajnik mednarodne pisateljske organizacije PEN kluba v Sloveniji —
urednik in kulturni delavec BOGDAN POGAČNIK:

Če bi hotel spregovoriti o vprašanju enotnega slovenskega kulturnega prostora bi najbrž ne mogel mimo svojega mladostnega odmeva, se pravi odmeva iz šolskih klopi, zlasti iz gimnazije, ki sem jo obiskoval v Mariboru, kjer je bil vsa leta moj profesor slovenščine dr. Franc Sušnik, poznejši ravnatelj gimnazije na Ravnah in pomemben, še danes dejaven slovenski koroški prosvetni buditelj, se pravi nekdo ki je občutil to našo slovensko kulturo enako s te strani kot z druge strani meje. Zato tudi vsi, ki smo Sušnikovi učenci, še danes nosimo v sebi to zavest, nekako posvetitev temu slovenskemu kulturnemu dogajanju ne glede na to če smo tu v Jugoslaviji, če ste vi onstran v Avstriji ali če so Slovenci kjer koli drugod po svetu. Ta naša slovenska kultura je nekaj tako enotnega in obenem tudi nekaj tako enkratnega, da jo moramo čuvati in še posebej negovati v prihodnosti. Kajti ne gre samo za razne nasilne pritise na to našo slovensko besedo, na to skupno slovensko kulturo, ampak tudi na strašen mehaniziran dir in vrtočlavo sodobne civilizacije, ki ustvarja razne oblike starnadizacije v katerem se izgublja individualnosti, v katerem se izgublja tudi lastne materinske besede, v katerem se skratka izgublja človečnost. In če Slovenci lahko kaj prispevamo

svetu v današnjem trenutku, je v marsičem prav to, da prispevamo človečnost, to individualnost. Kot novinar, kot dopisnik slovenskega časopisa Delo, ali televizije v vsem svetu zlasti v Parizu, sem govoril z mnogimi politiki in kulturniki z raznih dežel sveta o tem, kaj pravzaprav lahko neka kultura, literatura druga drugi da. Tako so se nedavno, ko smo bili v Nemčiji, za vprašanja slovenske kulture zanimali predstavniki indijskega radia; ko sem bil na kongresu v Berlinu, me je snemal predstavnik švicarskega pisateljskega društva itd. Skratka, povsod se čudijo da tako majhen narod še ohranja svojo živo kulturo v današnji divji civilizaciji poenotenja in izgubljanja individualnosti. In mislim, da smo Slovenci tu v Evropi res nekaj edinstvenega, nekaj, kar se sicer ne more primerjati z umrtvičeno, nekje fosilsko konzervirano arhajično kulturo kakih Bretoncev ali Baskov ali Kataloncev ali Retoromanov, čeprav so vsi ti narodi tudi vredni svojega upoštevanja in svoje individualne kulture, vendar to je že nekje odmrlo mi pa živimo danes v središču Evrope in hočemo biti enakopravni in enakovredni, kajti brez enakopravnosti ni bivanja v današnjem svetu. Če pa hočemo dejansko bivati moramo gledati na to, da bo res ta naš kulturni prostor enoten. Morda so tu razlike

v gledanjih zlasti zaradi tega, ker vendar živimo v različnih državnih in družbeno političnih skupnostih ne samo v Avstriji in Jugoslaviji pač pa tudi v Italiji, po celi Evropi, po celem svetu raztreseni. Toda kjer koli smo, vendar ohranjamo neko skupnost, neko skupno potezo. To je naš slovenski jezik in iz njega izhajajočo slovensko kulturo. Zato je vse kar je v tem jeziku napisanega, kar se danes piše, kar bo napisanega kar se ustvarja na vseh drugih področjih kreativnosti, likovne umetnosti, filma ali gledališča, vse to spada v našo skupno slovensko kulturno zakladnico in zato je nujno, da začnemo na vse to gledati z enotnim pogledom, z nekimi skupnimi, čeprav lahko polemičnimi, pa vendar s skupnimi očmi skupno, kajti navsezadnje kot smo bili eno ne glede na to, kako so nas pozneje po državnih mejah ali z razno usodo razdelili po svetu, tako moramo biti tudi v prihodnje skupni in enotni vsaj s slovensko besedo in s slovensko kulturo, ne samo zaradi nas ampak zaradi vseh ljudi tega sveta. Seveda če bi se konkretno vprašali kaj storiti, potem bi vsak lahko našel vr-

sto predlogov in tudi mogoče težav, toda mislim da je predvsem treba ustvariti ta občutek, to zavest, to vzajemno zaupanje, iz tega pa potem graditi nekatere konkretne akcije, recimo na področju pisateljavanja, da bolj objavljamo drug drugemu vzajemno prispevke v raznih revijah, v časopisju, da se sestajamo na raznih srečanjih, da imamo literarne večere na tej in na oni strani meje, da se kulturno tudi sicer izmenjavamo z raznimi koncerti, da izmenjujemo gledališke predstave in čisto konkretno mislim, tudi ker sem preje omenil zgodovino, da začnemo pisati skupno zgodovino slovenske književnosti, kajti marsikaj se bo zgubilo, če ne bomo začeli vsaj v tem trenutku gledati na vso to našo literaturo, na našo besedo z enega vidika, kajti to kar je morda danes še razlika, bo v dimenzijah desetletij in stoletij pravzaprav postalo brezpomembna, majhna razlika. Tista celovitost ki jo nosimo vsi v sebi pa mora to premagati in vsaj biti prispevek k temu, da zgodovinsko, da kronistično beležimo to skupno slovensko zgodovino, skupno že danes, ko še ni prepozno!



Koroški pisatelji in pesniki so obiskali tudi Kostanjevico na Krki.

Izbrati moramo pot odprtosti

Beseda fatalizem ima že sama po sebi negativen prizvok, naj jo uporabimo v kakršnem koli kontekstu, če govorimo o vlogi in perspektivah narodnostne manjšine pa pomeni ta pojem že začetek konca. Pasivno čakanje vsega kar „mora“ priti kot nekaj neizbežnega je za manjšino pogubno. Zato se kot edina in nenadomestljiva rešitev vsiljuje spoznanje, da mora biti manjšina aktivni dejavnik v oblikovanju lastne vloge v dogajanju okrog njenih interesov. Njeno zgodovino more krojiti le samozavest in trdna volja po samoohranitvi, ta volja mora biti tudi njen najbolj konstanten atribut. Volja do življenja in napredovanja se mora kazati v pravočasnem prilagajanju lastne kulture (v širokem pomenu te besede), ki naj bo kos času in razmeram. Vsak beg pred stvarnostjo prinese manjšini, kot fatalizem in apatičnost, prav gotovo velike izgube, nazadovanje, če ne celo obsodbo na smrt, zato so za njen obstoj in uveljavljanje potrebni visoka stopnja osveščenosti njenih ljudi, jasni programi in cilji.

Prisvajanje vseh teh inštrumentov, ki so narodnostni skupnosti potrebni za neno bitko pa je težavno in terjaja veliko truda in sposobnosti.

Zgodovina slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, državi v kateri so bili v veljavi včeraj diktatorski, danes kriteriji buržujske demokracije, je vseskozi zgodovina boja za narodnostni obstoj in pravice, še pred tem pa bitke za razpršitev zameglitve v kateri naj bi po logiki manipulatorjev resnice morale stvari izgubiti svojo jasnost, da je materialna in duhovna odtujitev delovnega človeka — kar smo bili Slovenci vseskozi — lažje in učinkoviteje opravljena.

Slovenski narod, ki je imel sosede, katerih vodilni razredi so kazali vseskozi velike apetite, je spoznal v svoji zgodovini, do osvoboditve, vse oblike omalovaževanja in izkoriščanja. Slovenci smo bili kmetje, težaki in služkinje ter bi bili morali to tudi ostati po načrtih, ki so jih drugi kovali za nas. Premik na socialni lestvici je skoraj avtomatično pomenil tudi premik v narodnostni pripadnosti. Narod z večnim občutkom manjvrednosti — taka psihološka obremenjenost je bila najboljša hipoteka na našo osvoboditev; cenena delovna sila, skromna, potrpežljiva in tiha, brez vsake samozavesti, z občutkom sramu in vdanosti!

Duševno nasilje se zarije v človeka, da mu ohromi ponos in samozavest. Načinov za izvajanje tega nasilja so si izkoriščevalci in njihovi slugi izmišljali nič koliko: od prepričevanja da pritiče skromnemu človeku samo skromnost in žrtvovanje v imenu prevladnosti, ki je vse uredila smotno, vključno usodo revnih, ki bodo za svojo ubožstvo itak poplačani, do prepovedi rabe našega jezika, spreminjanja naših priimkov in imen naših krajev ter psov in ustrahovanja vsake sorte, do novih, nebolečih pa vendar učinkovitih odtujujočih metod, ki jih, ovite v bolj ali manj demokratične izgovore, aplicirajo na račun našega naroda, ki je ostal izven matičnih meja. Z izgovori za postopnost uveljavljanja sprejetih načel, češ da zgodovine ni koristno prehitovati, odlašanjem in prenašanjem obveznosti, zahrbtno računajo na čas, ki naj ne bi delal v našo korist. Ujeti nas mislijo skupaj s celim delavskim razredom v mrežo odtujujoče potrošniške kulture. Kontinuiteta

nasilja torej še ni pretrgana, čeprav se lahko zelo različno izraža: fašisti aplicirajo obskurantizem in nasilje, racionalizatorji sistema pa tiho in prikrito raznarodovanje, končni cilj bi pa moral biti isti. Trnjeva pot dela slovenskega naroda se mora torej še nadaljevati — to je fraza, ki je preveč patetična, da bi bila še sprejemljiva, a v vseh nas vzbuja samo ogorčenje, nikakor ne samopomilovanje.

Poiskati moramo, na podlagi stvarne analize našega stanja in sil s katerimi moramo imeti opravka pravilno pot, kajti volje do obstoja smo izpričali v lastni zgodovini zadostno mero. Pokazale so jo naše avantgarde: od Prešerna in drugih oblikovalcev naše kulture do upornikov, ki so pokazali smer celemu slovenskemu narodu, da si je z orožjem izbojeval trdnejše osnove in pravičnejše življenje.

Dokazuje jo tudi naše ljudstvo v zamejstvu ko dan za dnem izpričuje svojo narodnostno identiteto kljub negotovosti, ki se je kopičila v preteklosti ter načrtnemu povojnemu zapostavljanju vsega, kar naj bi mu nudilo vsaj majhen dokaz pozitivne vrednosti njegove specifičnosti.

Vendar se pri nas v Italiji občutek te pozitivne vrednosti le uveljavlja. Odprtost meje, večji vpliv italijanskih demokratičnih sil na ravni odločanja, iskanje stvarnejše ekonomske in kulturne vloge naše dežele, ki predstavlja stično točko med dvema svetovoma. Vse to se ugodno odraža v odnosih med tu živečima narodom ter ustvarja novo klimo, ki pa terja pa našem mnenju načrtovanih in smotrnejših posegov, ki bogo vodili dogajanje, ki se nas tiče, v pravilno smer, kjer bodo dosežki v korist pravičnosti in tu živečega ljudstva rezultat volje in izbire, ne samo posledica bolj ali manj slučajno ugodne politične konjunktуре.

K temu dogajanju moramo Slovenci dati svoj doprinos. Naša pozornost mora biti usmerjena v iskanje vseh možnih oblik pospeševanja tega procesa, dokler ne bo postal ireverzibilen, če naj mi bo dovoljeno rabiti ta, v italijanskem političnem življenju že tako izrabljen izraz. V momentu, ko je potrebna vsa budnost proti mračnjaškim silam, ki kujejo zarote in postajajo iz dneva v dan predrznejše je pospeševanje razvoja sožitja, ki se nakazuje, že v sami logiki ter interesu ohranjanja naše skupnosti ter pomeni istočasno akt anti-fašistične solidarnosti.

V tem okviru zadobi tudi načelo enotnega slovenskega kulturnega prostora svoje posebno obeležje kajti v vlogi, ki bi jo morala manjšina odigrati tiči cel kup zahtevnih postavk, ki jih moremo načeti le v sklopu celotne slovenske zmogljivosti.

Če naj bo manjšina pozitiven faktor povezovanja med dvema narodnostima, potem se mora povezanost z matico čutiti kot nekaj organskega, kajti le z obojestranskim pretakanjem vitalnih tokov kulture in inteligenčnega potenciala med matico in manjšino v prepričanju, da je ta enovitost pestrejša in bogatejša prav zaradi različnosti pogojev v katerih živijo posamezni deli našega naroda, bo vzpostavljene pravičen odnos do te vloge. Manjšina ne bo le slučajni ali formalni, umetno aktivirani člen posredovanja, ampak se bo vživela v svojo vlogo naravno kot ohranjevalec in divulgator vsega duhovnega bogastva, ki mu je na razpolago enostavno zato, ker ji to vlogo nalaga sam prostor v katerem živi, ki mu nudi čudovito in navdušujočo možnost vsakdanjega zajemanja iz dveh kultur.

Enotni slovenski kulturni prostor predstavlja za zamejca, obremenjenega od grenkih spominov iz preteklosti in vsakdanjih pritiskov, priložnost za osveščenje, za poživitev svojega nacionalnega ponosa, za spoznanje polnosti kulturnega življenja, ki mu je na razpolago z vsemi potrebnimi strukturami, kar je kvaliteten skok za naše narodnostne občutke (če hočemo ostati le na ravni sentimentalnosti)

da ne govorimo o konkretnem vplivu na oblikovanje kulturnih kadrov, ki jih te strukture jamčijo ter na ustvarjanje „naše poti v življenje“.

Možnosti takega ustvarjanja se ne smemo odpovedati, čeprav se morda zdi tekma s tujerodno potrošniško kulturo in psevdovrednotami, ki nam jih tako vsiljivo ponuja, skoraj brezupna. Zaprta skupnost, ki se zateka, zato da ohrani svojo avtentičnost, k mumificiranim oblikam kulturnega izživljanja zaradi strahu pred okuženjem s tujimi vplivi, si ustvarja iluzije in bo bitko izgubila kajti teh vplivov je toliko, da je vsaka misel na imunizacijo s skrivanjem ali begom nestvarna.

Naš narod, ki gradi v domovini nove odnose med ljudmi, izhaja iz načel v katerih se istoveti tudi večina zamejcev. Naša kultura in prosveta se bosta znali v skladu s temi principi postaviti v dialektični odnos s svetom, ki nas obkroža. Oblikovati moramo svojo alternativo za način življenja, ki ga nam vsiljujejo, ter razvijati dialog z demokratičnim delom večinskega naroda, ki sam tudi ustvarja alternativo za odtujujočo potrošniško kulturo.

Dimenzija v kateri živimo, v stalnem stiku z velikim narodom, ne sme torej iz nas narediti le pasivne in akritične nosilce vplivov dveh različnih svetov (v nas bi zrasla sama protislovja!), nasprotno, utrjevati mora v nas zavest, da smo po eni strani sooblikovalci enotnega slovenskega kulturnega prostora, po drugi pa aktivni dejavnik spoznavanja dveh narodov — nosilci torej točno določene, pomembne, neodtujljive vloge.

Klavdij Plačič
predsednik SPZ Trst



Slovenska prosvetna zveza goji kulturne stike z raznimi kulturnimi ustanovami v Sloveniji. Na sliki otvoritev likovne razstave v Domu umetnikov v Celovcu, ki jo je SPZ pripravila skupno z Umetnostnim paviljonom v Slovenj Gradcu.

Karel Destovnik-Kajuh

[ob 30-letnici pesnikove smrti]

Letos mineva trideset let, kar je 22. februarja 1944 na samotni Žlebnikovi kmetiji, oddaljeni komaj dve uri hoda od Šoštanja, zadet od strelav nemške izvidniške patrulje, v poznih popoldanskih urah, padel, poleg Vladimira Pavčiča-Mateja Bora najvidnejši pesnik slovenskega narodnoosvobodilnega obdobja Karel Destovnik-Kajuh. Še danes bi težko našli na Slovenskem človeka, ki ne bi poznal njegovih pesmi, katere so z magično močjo odpirale raskava in po vojni ranjena srca. Govorile so z njimi in iz njih, po vojni pa so iste pesmi na najbolj neposreden način odkrivale svojski čas ter jeklenile in oblikovale slovenski značaj. Take vrednosti pa so tako pomembne, da se njegovo vojno pesniško delo uvršča v sam vrh tedanje evropske odporiške literature.

Kajuhov lik je edinstven v slovenski književnosti in mu po vsej svoji literarni in življenjski poti ne najdemo zlepa enakovredne primere. Njegova življenjska pot je bila sicer kratka, vendar bogata. Po končani osnovni šoli je odšel na gimnazijo v Celje, bil v šestem razredu izključen zaradi širjenja komunističnih idej, nato pa je nadaljeval šolanje v Mariboru. Vendar ga tudi tu zaradi suma, da je komunist, niso pustili na miru. Že prve dni januarja 1941 je skušala tedanja oblast na pobudo ovadbe iz Šoštanja, dobiti dovolj tehten dokaz za Kajuhovo državi nevarno delovanje in s tem formalno dokazno gradivo za izvajanje večjega pritiska nanj. Odnali so ga v Ivanjico pri Medju-rečju, v taborišče, s kakršnimi je skušal

tedanji kraljevski režim paralizirati delo komunistov. Vendar ukrep ni dosegel svojega namena. Zaradi pritiska napredne javnosti so začeli prve taboriščnike odpuščati že v času, ko se je začelo taborišče formirati. Kajuha so izpustili že na začetku, 16. februarja. Ponovno je odšel v Maribor, da bi nadaljeval s šolanjem, vendar so mu politični dogodki, ki so sledili v Jugoslaviji, nameroma preprečili. Vojno napoved je dočkal v Šoštanju in bil že istega dne med pobudniki odhoda šoštanjskih prostovoljcev v jugoslovansko vojsko. Skupina, v glavnem sestavljena iz simpatizerjev komunističnega gibanja, se je napotila v Zasavsko hribovje in se po razgovoru s Slavkom Šlandrom odločila za ilegalno politično delo v Savinjski dolini. Ker pa je na skupino naletela — morda po naključju — nemška patrulja, se je razšla. S tem je razpadla ne le ena izmed prvih partizanskih skupin na Štajerskem, temveč ena prvih v Sloveniji. Kajuh se je nato nekaj časa skrival, nato pa so ga gestapovci odgnali v zapore v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu, vendar so ga, predvsem zaradi nekonkretnih obtožb, še izpustili. Ker pa so Nemci tudi pozneje vztrajno povpraševali po njem, je to zazorilo pri starih sklep, naj se umakne v Ljubljano. Tako je avgusta, skrit med sodi, potoval na tovarnjaku čez Gornji grad in Kamnik v Kranj in po posredovanju šoštanjskih rojakov prešel ilegalno za Savo nemško-italijansko mejo. V Ljubljani se je zatekel najprej k sorodnikom, hkrati pa je iskal stike s sodelavci pred-

vojnega dijaškega literarnega glasila Slovenska mladina; ti so ga tudi takoj vključili v Osvobodilno fronto. Ker je že v tem času pisal pesmi z vojno tematiko in jih z močnim odzivom objavljali v ilegalnem narodnoosvobodilnem tisku, so objave zazorile sklep, naj pripravi za natis svojo pesniško zbirko, hkrati pa se je povezal s kulturniško organizacijo, vključeno v Osvobodilni fronti. Žal le, da je tiskarna, ki bi morala zbirko natisniti, zaradi izdaje propadla, z njo pa tudi postavljeni stavek Kajuhovih pesmi. Avgusta 1943 je odšel v partizane. Pot ga je vodila na Bazo 21 v Kočevskem Rogu, od tod pa v Štirinajsto divizijo, kjer je postal vodja kulturniške skupine. Z divizijo je prepotoval velik del Dolenjske, Notranjske in Bele krajine. S svojimi govori, recitacijami svojih pesmi in drugim je sodeloval na kulturnopolitičnih prireditvah. Novembra 1943 je izšla njegova za življenje edina pesniška zbirka, izdala jo je Štirinajsta divizija. Januarja 1944 se je udeležil pohoda na Štajersko. Pot ga je vodila čez Hrvatsko, kjer je še zadnjič sodeloval s svojimi pesmimi na kulturnopolitičnih mitingih, po prihodu v njegovo rodno Štajersko pa zaradi silne nemške ofenzive, svojega poslanstva ni mogel več opravljati. Vendar tudi v tem času njegov neumorni snovateljski duh ni miroval. Verzi, ki so se ohranili iz teh dni, odkrivajo z utišanim, izpovednim ognjem, sicer fizično izčrpanost, vendar še vedno idejno neuklonljivost. Za pesnika izzvenevajo v zadnji dokaz njegove življenjske doslednosti, hkrati pa je to izpoved, izrečena v imenu vseh tistih, ki so v tem herojskem pohodu sodelovali: onih, ki so ga prestali, še bolj pa onih, ki sad tega bojnega poslanstva niso več doživeli.

Taka podoba pa bi bila silno pomanjkljiva, če ne bi opozorili pri tem tudi na tiste idejne silnice, ki so oblikovale njegov značaj in usmerjale njegov vzravnani korak in prve vrste socialnopolitičnega procesa.

Kaj je vplivalo na formiranje njegovega svetovnega nazora in kdaj se je začel ta proces v njem, ne vemo. V pomanjkanju točnejših virov nam more do neke mere služiti predvsem njegova začetniška pesem, ki jo moremo uvrščati v čas njegovega idejnega razčiščevanja. Svojo nazorsko odločitev je dokaj pesniško izpovedal komaj petnajst let star:

*... Za vedno se ritem trpljenja in dela
vesal mi je v dušo.*

*In sovražim ga,
zakaj le eni mučijo se
in trpe...*

Taka ugotovitev ne preseneča. Preseneča nas lahko le silna zagnanost za delo, kamor sodi želja po vsestranskem izobraževanju, kar vse je sodilo med intelektualne oblike boja vsega naprednega z obstoječim. Najlaže to karakteriziramo s pismom Kajuhovega prijatelja dijaka Konstantina Nahtigala, urednika napredne Slovenske mladine, ohranjenim v Kajuhovi zapuščini: „Prijetna zavest, da je sestanek uspel in da ni bil brezploden, mi kali, oziroma bolje rečeno vznemirja drug občutek, ki me sili k neprestanemu delu in ki me napravlja nekako mrzlično nervoznega in z vsem nezadovoljnega. In to je spoznanje, kako malo človek pravzaprav napravi v enem dnevu. Kajti jasno je, da pri prejšnjemu naštevanju nisem povedal vsega, kar sem delal v petek in pa v soboto. Res je namreč, da sem bral ‚Mladost‘, ‚Cahiers de la Jeunesse‘, ‚Slovenijo‘, ‚Mlade borce‘, ‚Ježa‘, ‚Jutro‘, ‚Stalina‘ (ono debelo knjigo iz Maribora) in še nešteto drugih malenkosti, toda vse vkup je tako malo, namreč, da se prav razumeva, malo je tistega trajnega, od česar ima človek korist, oz. na kar lahko pokaže z zadovoljstvom, tole sem napravil, da je človek resnično lahko skeptičen glede svojega dela. In če te pri teh pomislekih mori pusta zavest o

dolžnosti narediti dva referata za šolo... in bo potem treba zopet izdati 4. št., kar bo požrlo zopet dober teden, pri vsem tem pa te ima, da bi pisal članke za list in študiral tisto, kar ti je najbolj pri srcu, po vsem tem je taka mrzličnost povsem razumljiva in obžalovanje, da ima dan le 24 ur." Karel Destovnik-Kajuh pa vzklika, sicer v zvezi z ohranitvijo Slovenske mladine, kar pa more veljati za vse njegovo delo: „Hočem delati za našo stvar, da bo vzrasla v mogočno besedo." Tu je tudi odgovor na morebitno vprašanje, zakaj taka razvejanost v njegovem delu. Do 1941. leta je sodeloval pri Slovenski mladini, Srednješolcu, Mladem Prekmurcu in Sodobnosti s pesmimi ter pri Knjigi za vsakogar s prevodi. V Šoštanju je kot dober igralec sodeloval pri različnih dramskih uprizoritvah, sodeloval na različnih kulturnih večerih, na literarnem večeru sodelavcev Slovenske mladine, se udeleževal protihitlerjanskih demonstracij, sodeloval v različnih akcijah šoštanjskih in celjskih komunistov, sodeloval v literarnem krožku celjskega dijaštva, se udeleževal sestankov zaupnikov Slovenske mladine, po odhodu na šolanje v Maribor aktivno sodeloval v boju z enako mislečimi tovariši za prevladujoč vpliv komunistov v šolskih društvih in si prizadeval za ustanovitev naprednega dijaškega literarnega glasila v Mariboru Ledina. Zamisel je bila toliko pomembnejša, ker je malo pred tem zatrla cenzura idejno podobno usmerjeno Slovensko mladino. Zato menim, da bi glasilo, ob večji strpnosti, prav gotovo dobilo ne lokalni, temveč širši pomen. Mnogo je prevajal, gojil literarnoteoretske načrte, z namenom, da jih objavi v Sodobnosti, obiskoval gledališče, sodeloval pri organiziranju demonstracijskih nastopov v Mariboru in študiral — za šolo, še več pa je bilo takega, kar je bilo v nasprotju s tedanjo šolsko učenostjo in dopustno resnico. Seveda pa je predvsem pisal. Večino svojih pesmi je objavil v

Slovenski mladini, kjer si je tudi prislužil častni naslov pesniškega glasnika lista. Pomen teh objav je toliko večji, ker nam najboljše in najzgovorneje odkrivajo njegovo pesniško rast. Piše pogumno, motivno zajema iz tedanje stvarnosti, iz manjših ali večjih človeških tragedij, ki jih zaradi učinkovitejšega apeliranja na človeško vest, še stopnjuje. Takim situacijam daje vedno konkretne poante, nasprotno udarce, gesla revolucije in maščevanja. Kajuh, dotlej vaje svobodnega izražanja svojih misli, tudi v pesniškem jeziku, še ni poznal politične meje dopustnosti v revolucionarnem izpovedovanju. Inštrukcije Konstantina Nahtigala in pogostno poseganje cenzure v njegove verze, ga je vodilo, da si svobode misli ni dal kratiti. Skrival jih je v dokaj otipljivi simboliki, najraje za naravo. V takih impresionistično pregnetenih doživetjih opozarja na potrebnost po etično očiščenem človeku, kakršnega da samo revolucija. V tej simboliki pomeni prispevka najpogostejše umirajočo sedanjost, ki jo mora zima — revolucija — povsem spremeniti in pripraviti za novo življenje spomladi — v porevolucijski dobi. Na sploh pa velja za predvojno pesem še ugotovitev, da se psihološkega ali idejnega problema, ki se mu posreči, navadno še loteva (Otrokovo pismo Jezuščku, Iz pisma Jezuščku, Kmečki otrok vprašuje, ciklus Naši obrazi, ciklus Žalostnih). V izpovedi je bolj ali manj konkreten, kar ni odvisno toliko od verzifikacijskega rutinerstva, kakor od problema in od pretehtanosti izraženih misli. Ta zavest lasnega poslanstva v službi ideje, ki omogoča obstoj in razvoj družbe, je torej povsem prisotna, tudi v kvalitetno skromneje zastopani erotični izpovedi. Zato nam bo lažje razumljiva podobna ugotovitev v njegovih izpovedih te vrste v letih okupacije, ko se je v ljudeh zavest odgovornosti in skrb za nacionalni obstoj še bolj potencirala. Prav tako se nam vsiljuje zanimivo spoznanje, ki ga zasledi-

mo spet v medvojnem obdobju, da poskuša s kontrastnim stopnjevanjem motiva vplivati na bralce ali poslušalce tiste sredine, kateri je pesem namenjena. To dragoceno spoznanje, do katerega je lahko prišel sam, je s pridom izkoriščal in kaže ob zavestnem podrejanju marksistični ideologiji na zavestno iskanje lastne oblike efektnega deleža pri njenem širjenju na Slovenskem. Vendar pa ostane pred vojno njegov zgled med mladimi še skoraj brez odziva.

Okupacijo 1941. je dočakal Kajuh idejnonazorsko zrel, kar dokazuje tudi njegovo mesto v prostovoljskem oddelku v Zasavskem hribovju. Vendar v tem času ni pisal. Prva pesem med okupacijo (Nenapisano pismo) je nastala v dneh, ki jih je preživel v gestapovski ječi v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu. Pod vtisom preživelega v zaporu je še pesem Pet in dvajset iz ciklusa Okupacija. Rekli bi, da je to pesnikov dnevniški zapis najznačilnejših vojnih dogodkov, ki jim je bil priča v prvih mesecih nemške okupacije in njegovega zrelega razmišljanja ob njih. To je sicer hipna, vendar pretresljiva in psihološko zaokrožena podoba, ki učinkuje še danes kot grozljiv spomin in opomin. Iz resničnega trpljenja porojena pesem je prežeta z veliko mero optimizma ter z življenjsko ter aktualnobo in mobilizacijsko modrostjo, s kakršno se v njegovem delu v naslednjem življenjskem obdobju vse pogostejše srečujemo. Ciklus povezuje v logično celoto misel, da je edini izhod iz trpljenja v organiziranem odporu in boju. Vendar je prav ta misel v celotnem ciklusu najmanj prepričljiva. Skraja je Kajuhova pesem bolj registrirala znana dejstva o vojnem življenju, že kmalu pa je prešla k uresničevanju tistih socialnobojskih in političnih napovedi, ki jih je nestrno napovedoval in pričakoval v predvojnem obdobju.

Ena prvih Kajuhovih pesmi po prihodu v Ljubljano, ki nam določene odkriva njegov miselni svet v teh dneh,

je bila pesem posvečena Slavku Šlandru. Z njo je pesnik prvič po okupaciji določno deklariral svojo pripadnost ljudstvu in njegovemu boju za obstoj. Ob njega se postavlja kot borec, ustvarjalec tistega, za kar je bila potrebna Šlandrova žrtev. Misel, kakšna naj bi bila ta akcija, je sicer meglena, vendar pa se določno zaveda, da bo obdobje, ki bo pripeljalo do sprememb, zgodovinsko pomembno. Prav ob takih zaključkih pa moremo ugotoviti, da postaja Kajuhova pesem, kakor hitro je spoznal oblike vseljudskega obrambnega gibanja in okvirne smernice perspektivnega družbenega procesa izrazno jasnejša. In še nekaj z vso globino je dojel pomen in vrednost značajske trdnosti posameznika — ene izmed tistih značajskih prvin, ki so po tolikem času spet dobile svojo polno veljavo in bile pogoj za vključitev v veliko idejnopolično gibanje. To pa so vrednote, ki jih Kajuh tako ceni in na katerih gradi trdnost bodočega življenja. Zategadelj že na samem začetku tega obdobja, ki je zahtevalo vključitev in aktivni poseg slehernega Slovenca, izpove z mladostno iskrenostjo in nič manjšim navdušenjem svojo zrelo in globoko prepričanje o upravičenosti take odločitve, za kar je brez oklevanja tudi sam pripravljen na največjo žrtev. S tem pa nam odkrije še drugo, v njegovi poeziji dotlej neznano spoznanje, da je fizično uničenje posameznika lahko za kolektiv samo vzgon za novo, še večjo duhovno in bojno mobilizacijo. To spoznanje je poslej, pod vtisom vseh narodnoosvobodilnih naporov, prisotno v vsaki njegovi pesmi.

Tudi v njegovi poeziji moremo odkriti značilne stopnje kot jih odkrivamo v razvoju narodnoosvobodilnega boja. V tem je zgled Karla Destovnika-Kajuha prav klasično dokumentaren. Vse to izpričujejo tudi nekatere od karakteristik lastnosti njegove pesmi tako: preprosta pesniška oblika, ki jo zahteva čas, aktualnost, izreden posluh za od-

klone vseh vrst in takojšnje reagiranje na človeške slabosti, po drugi strani pa postavlja ob vse to svojo lastno predanost in ljubezen do ljudi, odkriva družbeno zaostrenost v malem slovenskem svetu in grozoto vojne. Kajuhov odnos do snovi se je kazal predvsem v zavzetosti za aktualna vprašanja, kar je včasih celo na škodo umetniški izpovedi, saj je bila njegova beseda kdaj pa kdaj priložnostna. Svojega pesniškega poslanstva se je lotil kaj premišljeno. Najprej skuša deklarirati na čim bolj preprost, iskren, zavzet in prepričljiv način miselnost dobe o pomembnosti in vrednosti človeka ter spregovoriti o svojih že davno razčiščenih spoznanjih, ki najdejo v bojni prizadetosti kar najbolj sprejemljiva tla: o samozavesti in pomembnosti posameznika v nacionalnem okviru ali v še celo večjih organiziranih človeških enotah. V znak takih spoznanj simbolično razbije mit o ljudskih junakih, ki so v bistvu karakteristični primeri za slovensko nacionalno pasivnost (Kralj Matjaž) ob primeru iz sodobnosti pa skuša ponovno obuditi nasilno zatrto uporno bojno zavest, predvsem ob misli, da smo nasledniki in potomci Matije Gubca. Taki izpovedi se kmalu pridruži še nova, vedno aktualna in razumsko tehtno zaokrožena programska pesem v želji po širšem stiku z ljudmi. Zato ponekod retoričnost in recitacijska učinkovitost. Taka je na primer pesem *Ne klonimo, tovariši*, kjer izstopajo aktualna razmišljanja o škodljivosti malodušja, ki se ob vse večjem okupatorjevem terorju tihotapi v zavest zastrašenega ljudstva. S takimi odkloni obračunava prizadeto in v prepričanju, da je vdajanje takim mislim med bojem škodljivo. Z njimi obračunava še v pesmi *Po tisoč letih*, prav tako pa se spoprime z nevidnim protagonistom, skritim v družbeni sredini, v polemični Slovenski pesmi, kjer doseže narodnoosvobodilna misel pri Kajuhu svoj manifestativni vrh. Tehtnost njegovih misli v njej ohranja trajno vrednost. V njej se

realno sooči s slovensko stvarnostjo in tradicionalnim bojem za obstanek. Narod je že preizkušen, saj se more le lastni trdoživosti zahvaliti, da se je, kljub nenehnemu pritisku, ohranil. Trdoživost mu je bila v stoletjih boja za obstanek privzgojena. Pri tem nastopa Kajuh z istimi argumenti kot so se jih posluževali idejni in politični nasprotniki. Vendar je po zaslugi izkustev narodnoosvobodilnega gibanja v svojih argumentih konkretnější in prepričljivejši. Dokazi v njegovih rokah pretehtajo argumente nasprotnikov, njegov osebni delež pa je občuten predvsem v zanosni in borbeni besedi. Pesnik se predobro zaveda, da je številčni delež Slovencev med evropskimi narodi neznačen, vendar so v skupnosti pomembni tudi majhni. Isto misel ponovi, vendar konkretnije, v epigramu *Malodušnemu tovarišu*, kjer skuša premagati malodušje s preprostim, a tehtnim prepričanjem, da si sicer sam „revna ničla“, a vendar ni brez ničel milijonov“. Kajuh je prav pod vplivom narodnoosvobodilnega gibanja prišel do spoznanja, da prinaša propad naroda duhovna stagnacija, pred katero pa se ne more obvarovati nihče, niti mnogo večji narodi kot je slovenski.

Prav tako zaokrožena je tudi intimna izpoved. V njej simbolično prikazuje trpljenje najbolj prizadete družbene sredine. Izstopa zlasti *Kmetova pesem*, ki je osveščujoči poziv kmečkemu stanu, pri čemer se poslužuje vseh najrazličnejših in najhujših primerov gorja. Z drugimi specifičnimi lastnostmi pa se približa tipičnemu čustvovanju in mišljenju kmečkega človeka. Sem sodijo še pesmi *Matere*, *Matere naše trpeče*, *Pesem talcev in Dekle v zaporu*.

Intimno izpoved začenja s pesmijo *Borec dekletu*. Od tod nas vodi Kajuh v izredno lirično utišanost. Njegova pesem se po trdem pesniškem aktivizmu poslej samo še umirja in se ne more več dvigniti v tisto zagnano bojno zaverovanost, ki jo poznamo iz 1941. in

1942. leta. Zaradi spremenjenega političnega položaja, predvsem zaradi popolne nacionalne in bojne osveščenosti in vse očitnejših bojnih zmag, tudi ni bila več tako potrebna. — Vse češče posega v svoj, zaradi vojne raztrgani osebni svet, ker je spoznal, da živi v zavesti slehernega in da je postal edini in najvažnejši življenjski cilj slovenskega ljudstva v obdobju okupacije. V njej mu je uspelo najlepše združiti intimna čustva s podobo vojnih dni. Vendar izzveneva iz nje čista erotika kot odmev. Spominja prej na slabost, ki ga za hip zavede s poti vzravnane bojnega poslanstva, saj mu že nesreča ljubljene osebe prikljuje v zavest tegobe vojnih dni. Prav tu pa doseže Kajuhova pesem miselno skladje in izrazni vrhu-

nec. Višek je dosegla v peti pesmi Ljubezenskih (Bosa pojdiva).

Kajuhova pesniška podoba je torej svojska v kulturnem življenju našega naroda. Pa ne samo to. S svojo pesmijo načenja toliko perečih občečloveških problemov in to na tako svojski izpovedni način, da presega slovenski okvir. Zato ne govori samo nam enakim. Skoraj ni naroda v Evropi, ki ne bi bil seznanjen z njegovo pesmijo, zato že tudi prve razprave v tujini o njegovem delu: Bil je pesniški glasnik dobe, v kateri smo prvič v svoji zgodovini z bojem dokazali, da smo enakovredni člani tistih sil v evropski skupnosti narodov, ki so se uprle in borile proti zatrtju človečnosti in uzakonjenju nasilja.



Obe kulturni organizaciji koroških Slovencev sta lani imeli v gosteh ansambel SNG iz Maribora, ki je ljubitelje odrske umetnosti razveselil z Linhartovo komedijo *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*.

Prežihov Voranc

Osemdeset let se je izpolnilo od njegovega rojstva.

Nemirno je bilo njegovo življenje, sidro mu je bila misel na domači kraj.

Ta preprosti koroški fant, bajtarski otrok, si je brez šol usvojil umetnost besede, z željo in voljo, da se izživi v knjigah, povzdignil je male ljudi v velike podobe človečnosti in z nesmrtnimi svojimi samorastniki ostal nesmrten tudi sam, eden velikih slovenskih pisateljev.



Najprej o imenu

Pisal se je Kuhar, ta priimek je prinesel njegovih pradedov eden iz Podjune, iz globaške fare, v Kotlje, kjer se je priženil na Zdovčevo kmetijo.

Krščen je bil za Lorenca, po domače rečemo Vóranca, in se je podpisoval Lovro Kuhar.

Kmečka šega je, da se kmečki ljudje imenujejo po svoji domačiji, kakor je ime te zapisano v zemljiški — gruntovni knjigi, ne pa po priimkih v krstni knjigi.

Tako se je tudi Kuharja prijelo ime dóma pri Prežihu in je bil za sosesko „Préžihov Vóranc“. To ime si je vzel potem tudi za svoje pisateljsko ime.

Pod Uršljo goro rojstni kraj

Rajni doktor Petek je pripovedoval, kako so prejšnje čase na šentrokovo tudi iz Podjune romali skozi Kotlje h kužnemu patronu svetemu Roku na Sele¹, na štajersko stran, tudi on kot študent; po cerkvenem opraviilu pa so jo mladi mahnili še na Uršljo goro in po strmih kozjih stezah dol h Kiseli vodi².

Čudovit je razgled z Uršlje gore, do daljnih obzorij sega, do Triglava in Jalovca, do Visokih in Nizkih Tur, čez koroški svet in čez kopaste gore in holme proti Zagrebu in Gradcu, — in prevzet si, spočije na bližnjih samotah Požganice in Belih vod, in zasluti sledi Karnic pod Obirjem.

V vzhodju so ji Kotlje³, napojene z vonjem njenih nicin in s sokovi njenih razkošnih gozdov, položene pred sončno valovje Prežihovega vrta.

Pol ure pod Kotljami so Ravne in velika železarna, domalega iz vsake hotuljske hiše je kdo zaposlen v tovarni, rastejo ob vasici delavske hiše in hišice, vse več in več jih bo: v objektu delavsko-kmečke skupnosti.

Oče, mati

Oče je delal v lesu, ko se je ženil; v železarno na Ravne ni hotel, v rudnik v Mežico še manj.

Bil je Tonejev mlajši; Tonejevo je bila majhna kmetija na samoti osojne strmine v Uršlji gori; danes je napol pušča. Sekira in žaga sta ga ubogali, priden je bil, varčen

in zanesljiv, veljaven fant v fari. In lep je bil, tako je rekla Kravperška Marjeta in se še na stara leta namuznila: zato sem ga pa vzela! Bila je gruntarska hči.

Gostača sta bila, ko se jima je rodil v Kotnikovi bajti 10. avgusta 1893 prvorojenec Voranc, potem nekaj let najemnika Kogovske kmetije in končno dobrih deset let najemnika Prežihovega grunta, 1911. leta pa sta kupila Prežihovo bajto.

Za dve kravi je bila, za par juncev in še za kak mlaj, njive in travniki so bili na soncu, pogled je bil na vas in na vso hotuljsko okolico in na Uršljo goro, mogočno in veličastno.

Le bajtar in tesač je bil oče, toda veljaven mož v hotuljski fari in hotuljski občini, kremenit narodnjak, brihten in brumen, košate brke si je zavihal in modro povedal. Umrl je med vojsko 1944. leta star 77 let.

Mati je bila srečna, da je prišla na svoje, tudi na bajti je bila gruntarsko ponosna, radodarna in dobrotljiva, še starka je bila visoko vzravnana, in ko je oglušela, je poslušala vase, vedela je za vse hotuljske usode in daljne soseske, njene pripovedi so napajale Voranca pisatelja. V cokljah so jo gestapovci gnali, zavetje je našla pri najmlajšem sinu na Jesenicah, po vojski pa jo je vzel Voranc, svojo ljubo mater, k sebi k Prežihu.

Umrla je 1948. leta, stara 84 let.

Vorančeve šole

V Kotljah je bila v tedanjih cesarskih časih dvorazredna nemško-slovenska šola, slovenska toliko, da je šlo hitreje v nemščino — včasih s tako ihto, da je učitelj predi pel:

... macht die Seele frisch und froh,
macht die Seele frisch und froh ...

otroci pa so z angelsko nedolžnostjo povzemali:

... mati zelje frišajo,
mati zelje frišajo ...

Rad se je Voranc spominjal svojega dobrotnega učitelja Aichholzerja, ki ga je učil šesto šolsko leto. Tudi Močnika, ta ga je učil zadnje šolsko leto! Sama sta ljubila svoj slovenski materni jezik in sta v učencih gojila ljubezen do materinščine.⁴

Potem je bila očetova šola doma: pri delu na polju, na košnji, z živino, pri sečnji in s tesači v lesu, vse je bilo treba znati. Ob nedeljah pa, ko je prišel celovški Mir, se je zasukala beseda tudi na politiko. Hotuljski župnik je bil tedaj Štingl, Čeh, razgledan Slovan; marsikaj je svojim kmetom povedal.

V sedemnajstem letu je bil Voranc, ko jo je mahnil v svet, hotel je v Ameriko, obtičal je v Trstu, barabil z lačnimi in poln trpkih izkušenj prikoprnel domov na Prežihov vrh.

Celovški profesor dr. Franc Kotnik, njegov rojak in daljni sorodnik, mu je, devetnajstletnemu, utrl pot v zadružno šolo v Ljubljano, štiri mesece je bil tam, pozneje še štiri mesece na taki šoli na Dunaju.

Še ena je bila šola, Vorančeve mladosti zvesta učiteljica slovenščine, odkar je brati znal: mohorska knjiga. Polna skrinja jih je bila doma, vsako leto nove. Voranc ji je bil do smrti hvaležen.

Štirje bratje — štirje talenti

Štirje so bili Prežihovi fantje, vsi talenti.

Prvi je bil Voranc. Ko je prišel čas, da bi ga dali v višje šole, na gimnazijo v Celovec, niti pomislili niso, saj je dom potreboval vse delovne roke.

Ko je prirastel drugi, Lojz, so odbrali njega. Ta je potem dovršil tri visoke šole in dosegel dva doktorata.

Tretji je bil tihi Anza; tudi ta je znal kaj domačega napisati. Ostal je na dómu. V zgodnjem jutru 1944. leta so ga gestapovci prijeli na postelji in ga pri bajti ustrelili.

Četrty je bil Gustej, uradnik železarne na Jesenicah, potem na Ravnah, urednik Koroškega fužinarja in glasnik ravenske rasti, koroške domačnosti in lepote pod Uršljo goro.

Vsi štirje so že rajni.

„Prekucuh“

Ko se je začela prva svetovna vojska, je bil Voranc enaindvajset let star in so ga koj kmalu vpoklicali.

Sredi vojske je v Kotljah zavrelo: Voranc je puško obrnil proti cesarju!

Toda Italijani so ga vtaknili v ujetniško taborišče.

Na razvalinah avstrijskega cesarstva je nastala jugoslovanska država.

— Voranc je proti kralju! — so šepetali Hotuljci.

— Ker kralj z gospôdo drži! Grofu pusti zemljo in les, vso Uršljo goro! In kapitalistom pusti tovarne in rudnike! —

To je bila pravda kmetov in delavcev, Vorančeva pravda; s tovarišijo je veroval v zmago delovnega ljudstva, v nov čas in nov svet, ko bo o sadovih dela odločal tisti, ki jih je ustvaril, in bo veljala delu čast in oblast.

Bil je tedaj uradnik v ravenski železarni, in ko so ga hoteli zapreti, je zbežal čez mejo in šel s svojo borbo v tuji svet...

Rad se je, ko je bil otročiček, skobacal babici na krilo, babica je gnetla in grela njegove drobne nogice in si zamišljeno govorila: — Kodi, le kodi bodo te nogice še po svetu hodile! —

Pol dežel Evrope je prehodil: Dunaj, Berlin, Pariz so bile postaje, povsod je nosil Kotlje s seboj, povsod je bil lačen domačega kruha, in je svoje hrepenenje odreševal v knjigah svojih, dozorel pisatelj.

V Ljubljani so ga, ilegalca, odkrili, gestapovci so ga gonili iz ječe v ječo, iz kacéta v kacét; v Mauthausnu je čakal osvobojenje.

Po dolgih petnajstih letih se je 1945 vrnil domov.

Vorančeva družina

Za ženo si je mladi Voranc izbral kmečko dekle, pravo Hotuljko iz uršljegorskega rodu.

Duh domače zemlje je preveval dom in družino v sleherni žili.

Hčerki Vidici je bilo sedem let, Mojcki pet, ko je moral oče 1930. leta na tuje.

Nikoli niso obupavali.

Ko si jih je tako silno zaželel, je šla žena skrivajši na dolgo pot od Kotelj do Črne in čez Luže na Kaplo, zasnežena božična noč je bila, vse peš z omagujočima otrokoma: da jih bo pričakal oče — za kratko, za bežno srečanje, za uro sreče, in za zopetno slovo in zopetno stisko src, za zopetno čakanje in zopetno upanje.

Nikoli niso obupali.

Tudi ne, ko je gestapo zaprl še ženo in jo pahnil v Ravensbrück, in še dekleti, vsako na svoj kraj.

Na Prežihovem vrhu

Ko se je vrnil, mu je domovina dala Prežihovo domačijo, da jo do smrti uživa.

— Najte, naj stopim bos proti trati, da začutim domačo zemljo in korenine svoje v nji! —

Vrnila se je žena, vrnili sta se dekleti, vrnila se je mati.

Razhodili so Hotuljci, razhodila je slovenska srenja poti in steze k Prežihu.

Komaj kako leto.

Voranc bolan, tak hrust!

Zime so pod Uršljo goro trde. — V Mariboru je milejši zrak, do vigredi pojdiva tja, je dejal ženi, vigredi se vrneva.

Pa si je ni učakal. 18. februarja 1950 mu je srce obstalo. Vrnil pa se je, ko so kopnice v Gori oznanjale vigred: v veličastnem sprevodu iz Maribora v Ljubljano in v Kotlje, tisoč in več vencev je pokrilo njegov in grobove njegovih Jamničanov.

56 let je izpolnil.

Ni umrl, ki mu spomin je živ

V knjigah mu je živ.

Živi so ljudje v njegovih pripovedih, vsakdanje človeški, in vsakdanjost je povzdignjena in oblita s trpko lepoto v enkratno doživetje: nepozabna so srečanja z njimi.

Trije so romani:

o slovenskih vojakihi v prvi svetovni vojski pripoveduje „Doberdob“,

„Požganica“ o prvem času po tej vojski, o ljudski vstaji in koroških bojih,

„Jamnica“ pa razodeva Kotlje, življenje vaške soseske v letih med prvo in drugo vojsko.

„Samorastniki“ so zbirka povesti o ljudeh, zarečenih zemlji in pravdi svojih src.⁵

Dar mladini so „Solzice“, zgodbe iz Vorančeve mladosti, pristrčni spomini na mater, na očeta in na babico.

V desetih knjigah je zbrano njegovo pisateljsko delo.

Voščilo za osemdesetletnico

Voranc je imel nos zato, da je koj spoznal, kdo pride k hiši samo zaradi klobas in mošta in kdo zaradi dobre besede.

Mi smo prišli, da se mu zahvalimo za to, kar je svojemu ljudstvu dal in ljudem dobre volje.

Dr. Franc Sušnik

PRIPOMBE:

- 1 Pisatelj Meško je bil župnik na Selah; toda to je bilo pozneje. Meško je tu tudi pokopan.
- 2 „Rimski vrelec“ pravijo danes temu letovišču nad Kotljami.
- 3 Vasica Kotlje, ljudje pa so „Hotuljci“ — podobno, kakor so v Kotmarji vasi „Hotmirci“. Prežihov Voranc je namesto „Kotlje“ včasih zapisal tudi Hotlje. — V svojem romanu „Jamnica“ je dal Kotljam ime Jamnica.
- 4 Franc Aichholzer iz Loč pri Baškem jezeru. — Peter Močnik iz Strpne vasi blizu Globasnice.
- 5 V mojstrskem nemškem prevodu Janka Messnerja: Wildwüchslinge.

Pregled današnjega literarnega ustvarjanja pri Slovencih v Italiji

V zadnjih letih opažamo pri književnem ustvarjanju Slovencev v Italiji nenehni razvoj — v količinskem pa tudi v kakovostnem smislu; prav tako se je popestrilo število ustvarjalnih smeri, saj imamo danes v tradiciji trdno zasidrane pisce kot tudi modernistične poizkuse, ki se vključujejo v eksperimentalno avangardno dejavnost; ob teh živi še pristna ljudska ustvarjalnost, ki je ne gre zamenjati s pol amaterskim pisanjem literature „za ljudstvo“, s katero se tudi ukvarja precej književnikov: ta tipološka raznolikost obstoja tako v prozi kot v poeziji in dramatiki.

Če bi iskali vzroke za pisano raznolikost slovenske literature v italijanskem zamejstvu, bi se najprej ozrli po socioloških determinantah, ki so v teh krajih aktualizirali zdaj takšno umetniško vrednoto drugič pa spet čisto drugačen ustvarjalni princip ali sistem, ki je zanikal veljavnost prejšnjih vzorcev, ali da to ponazorimo na konkretnih seveda malce posplošenih primerih: po zatonu civilizacijske in kulturne vloge patriarhalnega kmetstva in seveda njegovih vrednot, je zatonila tudi vloga Gorice kot enega glavnih slovenskih kulturnih centrov. To vlogo je v dobršni meri prevzemal vse od začetkov našega stoletja in končno tudi prevzel Trst s svojimi svetovljanskimi razgledi, s prožno meščansko miselnostjo, družbeno razslojenostjo in socialno občutljivostjo. Zadnjih nekaj let pa opažamo renesanso v Slovenski Benečiji in deloma v Reziji kot nekakešno revalorizacijo sveta, ki je antiteza sveta potrošništva in totalne avtomatizacije z odtujenim ali uničenim naravnim okoljem.

Bogati umetniški dejavnosti seveda botrujejo tudi drugi dejavniki: predvsem

moramo navesti ugodno vzdušje sodelovanja in prijateljstva med Italijo in Jugoslavijo, ki pri izpostavljeni narodni skupnosti vzbuja zaupanje, v tem vzdušju pa Slovenci v Italiji igrajo tudi svojo vlogo in smisel kot nosilci razumevanja in spoznavanja med narodi. To ugodno politično ozračje z odprto mejo tudi omogoča, da se tukajšnji slovenski ustvarjalci tesno navezujejo na matični kulturni ambient in se dejavno vključujejo v njegove tokove. Tako srečujemo številne zamejske ustvarjalce v uredniških odborih revij in v odborih raznih kulturnih organizmov v Sloveniji, recimo v Prostoru in času, Sodobnosti, Le livre slovene, v Naših razgledih, Novi mladiki pa v Društvu slovenskih pisateljev, Skupnosti slovenskih gledališč, v založniškem svetu Lipe in še kje. Seveda imajo tudi lastnih medijev in instrumentov dovolj, da svoja dela objavljajo in v javnosti preverjajo. Dvoje izrecno kulturnih — literarnih revij, dve otroški, ena dijaška — tudi izrazito literarno usmerjena, dvoje družinskih revij, ki stalno objavljajo tudi domače slovstvo, poleg treh koledarjev — zbornikov, različnih časopisov, radia in poklicnega gledališča, vse to predstavlja pravo bogastvo sredstev, ki spodbujajo in razširjajo književno ustvarjanje. Poleg tega izhajajo v Trstu tudi Pesniški listi, ki so v dveh letih predstavili že štiri zamejske pesnike — poleg dvanajstih iz osrednje Slovenije; pa tudi knjižne izdaje zamejskih avtorjev so v poslednjih letih vse številnejše.

Orisali smo okoliščine in pogoje v katerih se slovenska literatura v Italiji nahaja, naj opozorimo zdaj še na vidnejše dosežke in značilnejše pojave zadnjih let, ki to dejavnost odlikujejo in ji nakazujejo razvojne možnosti.

je z veliko kulturno tradicijo, z razmeroma močnim šolstvom, s pomembnimi kulturnimi inštitucijami in s številnimi intelektualci gotovo najpomembnejše in vodilno kulturno žarišče Slovencev v Italiji tudi literatov je največ prav na Tržaškem.

Do ugleda slovenske zamejske literature sta največ pripomogla **Boris Pahor** in **Alojz Rebula**. Slednji je po svojem velikem tekstu V Sibilih vetru (1968) objavil še svoje dnevniške zapiske Gorje zelenemu drevesu (1971), ki so, čeprav fragmentarni, dragoceni zaradi svoje intenzivne liričnosti, pa tudi zaradi jedke polemične note. Prav tako bodo marsikateremu raziskovalcu njegovega dela nakazovali ustvarjalne vzgibe tega ustvarjalca. Lani je Rebula objavil še ljudsko povest Divji golob, ki je nekoliko polemično zastavljena proti prvemu Rebulovemu velikemu uspehu — romanu Senčni ples, vendar tega teksta ne stilistično ne po umetniški dinamiki ne dosega. V ospredju Rebulovega zanimanja je zadnji čas religiozno čustvo in transcendenca kot življenjska perspektiva: o tem nam pričuje nekoliko apologetsko vnesena knjiga njegovih govorov Smer nova Zemlja (1972), ki je zaradi stilističnih prvin pomembna v njegovem opusu.

Publicistična in polemična dejavnost v pretežni meri zaposlujeta tudi Borisa Pahorja — letos je pisatelj slavil svojo šestdesetletnico — in ob njej si je sam zaželel povratek k pravemu pisateljskemu delu. V poslednjem času je Pahor izdal zbirko polemično ostrih in prizadetih glos iz revije Zaliv pod naslovom Odisej ob jamboru (prva izdaja leta 1969). Leto pozneje pa potopisno knjigo Skarabej v srcu, kjer se polemičnost prepleta s pripovedjo o ljubezenski avanturi. Letos je izšel tudi obsežen izbor njegove proze pod naslovom Grmada v pristanu, ki pričuje o fašističnem terorju nad našimi ljudmi pred drugo vojno.

S svojo prozo Čubejska prigoda (v Zalivu št. 34-35 1972) se uvršča v sam vrh zamejske pripovedne proze **Milan Lipovec**, sicer avtor edine knjige Ljudje ob cesti (1961). Čubejska prigoda pomeni s svojo smotno zgradbo, pretanjenim „arhaičnim“ stilom in z živo pripovedjo enega najvidnejših dosežkov v prozi zadnjih let.

Z intelektualno, z liričnimi kontrastnimi pretkano prozo se ukvarja **Irena Žerjal**. Obsežna proza Tragedijca na grobljah je doslej izšla v Zalivu, v kratkem pa izide tudi v knjižni obliki. Sicer pa je avtorica bolj znana kot pesnica; pri kritikih je doživela lep sprejem njene poslednja zbirka Topli gozdovi (1972), ki prinaša asociativno liriko z močnimi eksistencialnimi poudarki. Novejše, tudi revijalne objave kažejo pesničin premik h komunikativnemu izrazu in k aktualni družbeni in nacionalni problematiki.

Zanimivo delo **Ivanke Hergold**, ki se je pred nekaj leti preselila v Trst, je predstavila zbirka kratke proze Pasja radost ali karkoli (1972). Poetični realizem se v njej prepleta z ekspresivno fantastiko, snov pa zvečine zajema pri propadajočem kmetstvu: pa tudi sicer jo zanimajo motivi razkroja eksistenčnih osnov posameznika. Pred kakim mesecem je v samostojni izdaji izšla še njena novela Beli hrib.

Bolj ljudski, čeprav vedno zelo oseben in z močnimi lirskimi potezami je **Vinko Beličič** v svoji prozni zbirki Med mejniki (1970), vsekakor ne tako izrazit kot v poeziji, kakršnega nam ga je pokazala zbirka Bližine in daljave (1973), ki predstavlja izbor iz vse njegove dosedanje lirike. Čeprav oblikovno zelo navezan na tradicijo, je Beličič dovolj samosvoja in lirsko močna osebnost.

S prozo ljudskega tipa se ukvarjajo **, **Zora Tavčar** in drugi, vendar so njihova dela doživela le revijalno objavo. Knjižno izdajo je doživel le **Josip Kravos**, ki je lani umrl in ki je**

izdal leta 1971 zbirko šegavih, živih in pristnih pripovedi Kuštrava glava.

Glede poezije je bilo potrebno poleg že omenjenih dveh, Žerjalove in Beličiča, vsekakor omeniti **Miroslava Košuto**, ki je v svoji zadnji knjigi *Pesmi in zapiski* (1969) še izrazno obogatil in poglobil svojo temperamentno liriko. Neposrednost, ki preide včasih v drastiko, ekspresivnost, ki najde svojo podobo v obmorskem ambientu, so vsekakor glavne odlike njegove poezije. **Marko Kravos** je leta 1972 izdal zbirko *Trikotno jadro*, kjer skuša neposrednost ljudske pesmi cepiti na sodobno problematiko in osebno izpoved. Eksistenčne možnosti človeka raziskuje tudi v eksotičnih pesmih afriškega in azteškega ciklusa.

S samostojnimi zbirkami so se prvič predstavili trije pesniki, vsi še zelo mladi: „ekspresionistično“ jedrati **Filip Fischer** v *Pesniškem listu 1*, nekoliko baročni in egocentrični **Marij Čuk** v *Pesniškem listu 13* (1973), ki predstavlja razmeroma hermetično eksperimentalno smer strukturalističnega tipa in je zaradi tega zanimiv ekstrem v zamejski literiki in pa tradicionalistični in močno čustveni **Boris Pangerc** z zbirko *Amfora časa* (1972).

Že starejši **Albert Miklavc** se je tudi predstavil s prvcem, z zbirko *Prošnja za jutri* (1970), tudi on je precej tradicionalen in z že precej obrabljenimi pesniškimi motivi.

Seveda pišejo in objavljajo poezijo tudi drugi, ki pa zadnja leta niso doživeli knjižne objave: med temi je treba vsekakor omeniti dragoceno lirsko pričevanje **Brune Pertot**, angažirane poizkuse **Filiberta Benedetiča** in seveda pristno in živo ustvarjanje narečne pesnice **Marije Mijot**. Opazna so še pesniška prizadevanja **Aleksija Pregarca** in **Alenke Rebula**.

V dramatikii je še vedno najmočnejša osebnost **Josip Tavčar**; v groteski *Red mora biti* (1970) je načel problem človekovega gona po nadvladovanju so-

človeka, pokazal pa je tudi na sredstva in zakonitosti tega „lova“: gledališki izraz je tudi pri tej igri sproščen in dinamičen, kljub pisateljevemu intenzivnemu racionalizatorskemu naporu. Manj uspeha je Tavčar požel pri kritikih z dramskim tekstom *Luna v megli*, ki ga je prejšnje leto uprizorila Mala Drama v Ljubljani, tekst pa nam žal ni bil dostopen, da bi mogli o njem kaj več reči.

Lani je tržaško gledališče uprizorilo tudi drugo dramsko delo **Filiberta Benedetiča** *Pravila igre*: delo je izrazito satirično, čeprav se elementi karikature vrstijo tudi z izrazitejšimi poetičnimi mesti. Delo pa je dovolj fragmentarno, neizčiščen električni modernizem.

Še manj uspešen je bil mladi **Sergej Verč** s precej patetično in zelo abstraktno moralistično fantazijo *Ko luna škili z desnim očesom in jaše Veliki voz* (1972).

Tudi publicistična in kritična dejavnost je v Trstu zadnje čase vse živahnejša: po polemični ostrini se odlikujejo **Boris Pahor**, **Zora Tavčar**, pa tudi **Aleš Lokar** in **Vladimir Vremec**, študijski pristop je značilen za **Antona Kacina**, **Pavleta Merkuja**, **Martina Jevnikarja**, med mlajšimi znanstveniki pa sta nase opozorili **Mara Debeljuh Poldini** in **Marija Pirjevec**. S kritiko se ukvarjajo **Jože Peterlin**, **Jože Koren** in **Janko Jež** poleg seveda številnih drugih, katerih tovrstna dejavnost pa je bolj občasna.

V G O R I C I

je literarna ustvarjalnost dosti revnejša: zadnji čas gre beležiti le obsežen pregled dosedanjega pesniškega dela **Ljubke Šorli** — Izbrane pesmi, ki je izšel lani, ki pa je le potrdil, da gre pri Šorlijevi sicer za iskreno lirsko doživetje, le da je to precej zastrto v obrabljenih pesniških podobah in oblikah.

Nov in svež pa je **Ace Mermolja** v *Pesniškem listu 3* (1972), ki v premišljeno okorni in neposredni obliki načenja

aktualne in nekonvencionalne probleme svoje okolice; posrečene učinke dosega predvsem s pristnim humorjem in ironijo. Vsekakor zanimiva in perspektivna smer v sodobnih slovenskih pesniških iskanjih. S publicistiko se ukvarjata le dva pomembnejša avtorja: **Rado Bednarik**, ki vsako leto urejuje Trinkov koledar, sicer pa se mnogo ukvarja z etnološkimi in literarnozgodovinskimi raziskavami in pa **Milko Renar**, ki objavlja predvsem s področja likovnih umetnosti.

Opaznejši premiki so v teku

V BENEČIJI

in tudi literarna situacija in ustvarjalnost odražata prebujanje narodne zavesti v teh krajih: novejša raziskave so našle tod obilo ljudskega izročila, predvsem ljudske proze in poezije, ki sta še vedno živi in produktivni — saj je dialekt za večino ljudi v Slovenski Benečiji edino možno izrazilo, ko pa nikoli v zgodovini niso imeli šol v svojem materinem jeziku. Večkrat je tako slovstvo anonimno, mnogokdaj pa zvemo še tudi za imena avtorjev. V domačem dialektu piše v Terski dolini **Pietro Negro** iz Zavarha; njegove pesmi so seveda v privzdignjeni govorici, polne ljudske modrosti in žive odzivnosti.

V dialektu Nadiških dolin je napisan umetniško doslej najveljavnejši tekst iz Benečije, namreč pastoralka **Naš božič** (1971), ki je tudi po nastanku izjemno delo, saj so ga napisali člani kulturnega društva Rečan iz Les. Ljudska igra prenaša mit o božjem rojstvu v današnjo Benečijo in z veliko satirično ostrino obravnava probleme izseljenišтва in motive nacionalne in socialne zapostavljenosti: živi so vaški prizori, osebe so izrisane plastično in so mestoma nosilke pristne poezije; tudi stil je izdelan, pretanjen. Vsekakor je Naš božič zaslužil zelo ugoden sprejem pri kritiki in občinstvu tako v zamejstvu kot v osrednji Sloveniji.

Od ostalih avtorjev je treba omeniti še **Izidorja Predana**, ne zaradi narodobudniške poezije, ki jo občasno objavlja ampak zaradi posrečene pripovedne proze Mali Tončič noče biti „sclav“ (1971). Kljub izraziti tendenci so liki izrisani živo, konflikti so sugestivni in verjetni; sicer nekoliko zastarela realistična tehnika je tu uspešna. Izidor Predan je pomemben tudi zaradi tega, ker je edini pisec s svojega območja, ki zna in piše v literarnem jeziku.

Iskren pesniški navdih in zanimivo izbiro motivov so pokazali še nekateri mlajši avtorji, ki pa še vedno pišejo v dialektu. Naj med temi omenimo vsaj **Alda Klodiča**, ki obeta največ.

S publicistiko se poleg Izidorja Predana ukvarja **Angelo Kračina**, ki je izdal že številne publikacije z etnografskim gradivom, omeniti pa bi kazalo številne študije in raziskave o Benečiji avtorjev od drugod: predvsem **Pavleta Merkuja**, **Alberta Rejca** in **Živo Gruden**. Ta dejavnost namreč spodbuja domače avtorje, da se sami poglobljeno lotevajo svojih problemov in svojega kulturnega bogastva: ta nova samozavest Benečanov bo gotovo že v kratkem dala še tehtnejše in otipljivejše rezultate. Zaradi tega, ker niso narodnostno priznani in torej ne uživajo nikakršnih pravic, pa tudi zaradi bogate in stare tradicije v narečni literaturi so tudi vsi teksti, ki prihajajo v slovenski prostor

IZ REZIJE

v dialektu. Prav plemenita tradicija pa se odraža v visoki umetniški zrelosti lirike, ki jo je letos predstavil **Milko Matičetov** v zbirki Rožice iz Rezije; ker so pri marsikateri pesmi še znani ali celo še živi njihovi avtorji, jih lahko imamo za živo slovensko literarno ustvarjanje današnjega dne.

Naj navedemo le dvoje imen iz Rezije: **Angelo Lega** (1916) in **Marica Lynjina**. Zvečine še neobjavljena je ljudska proza, ki bo brez dvoma tudi obo-

gatala slovensko slovstvo: v kratkem izidejo rezijanske otroške pripovedke pod naslovom Zverinice iz Rezije.

Literarna ustvarjalnost oziroma živo ljudsko izročilo v Kanalski dolini, ki sicer sodi že v slovenski koroški dialektalni prostor, še ni raziskano in torej o njem ni mogoče ničesar reči.

Na sklenemo pregled slovenske literarne ustvarjalnosti z nekaterimi splošnimi ugotovitvami:

Izpostavljeni položaj narodne skupnosti v tujerodni državi narekuje pisateljem v Italiji angažirano, realno literaturo, ki naj se kar najbolj uveljavi v domačem resonančnem prostoru. Ta situacija ne izključuje kozmopolitskih pogledov, še več, celo pospešuje ustvarjalska iskanja bistvenih in univerzalnih

problemov in občutij današnjega sveta. Značilne za zamejsko literaturo so tudi geste skrajne vere v človečanstvo, ki jo narekuje morda prav ogroženost nacionalnega organizma. Ta literatura ohranja tudi smisel za drobne in preproste ljudske vrednote, ob katerih se mnogokdaj napaja. Spontana ljudska ustvarjalnost po drugi strani nakazuje nove, še neizrabljene oblikovalne in vsebinske pristope, ki predstavljajo izvirno in dragoceno perspektivo v slovenskem ustvarjanju v širšem slovenskem pa tudi evropskem okviru. Zaradi tega, pa seveda tudi zaradi nespornih in izrazitih umetniških dosežkov, se zamejska literatura v Italiji ustvarjalno vključuje v sodobne tokove slovenske književnosti in jih s svojo specifikko bogati.



Trio Korotan — instrumentalni ansambel SPD „Danica“ v št. Vidu v Podjuni je čedalje bolj priljubljen doma in tudi drugje.



Slovensko prosvetno društvo

„Radiše“

(Po raznih virih priredil T. Ogris)

Iz prvega zapisnika (tajnikova knjiga — „Katoliško slovensko izobraževalno društvo“ na Radišah):

„Ustanovni shod ‚Kat. prosvetnega društva‘ se je vršil dne 14. avgusta l. 1904 po blagoslovu popoldan pri Mežnarju. Predlagatelj pravil, g. Valentin Lackner, otvori shod, ko so zaigrali domači tamburaši, Lepa naša domovina!“, ki so pri tej priliki nastopili prvikrat. Sklicatelj pozdravi č. g. domačega župnika Vavčarja Čecha, predsednika Kat. slovenskega delavskega društva v Celovcu, g. V. Jug-a in g. visokošolca J. Vidovica iz Podkrnosa ter vse zborovalce.

Nato govori g. Vidovic o pomenu in potrebi izobraževalnega društva in dolžnosti članov, ter jih opominja, naj delujejo složno, ker se le na ta način zamore doseči namen društva. Nato razložijo domači župnik, č. g. Čech, društvena pravila, na kar se je volil odbor sledečih mož, vrlih narodnjakov: č. g. župnik Čech; Jožef Pistotnik, p. d. Mežnar; Jožef Sušnik, p. d. Metaver; g. Alojzij Thaler, p. d. Tončev; Šimen Ogris, p. d. Kopajnikov; Andrej Kropf, p. d. Oblakov; Blaže Rutnik, p. d. Rožmanov. Za pregledovalca računov sta izvoljena: g. Valentin Lackner in g. Friderik Koban, p. d. Petek v Kozju.

G. V. Jug iz Celovca govori o društvih sploh, o njihovem pomenu ter vabi novoustanovljeno društvo, naj pristopi h ‚Kršč. sve. zvezi‘. Čast. g. župnik A. Kaplan, iz Medgorij, kateri so došli med zborovanjem, so navduševali člane novega društva k pogumnemu delovanju. Shod, kateri se je izvršeno obnesel, je nato zaključil zopet sklicatelj, ker se je predsednik šele pozneje izvolil.

Nato je sledila prosta zabava, pri kateri je novoustanovljeni tamburaški zbor izvršeno rešil svojo nalogo. Krepko se je začelo, a še krepkeje se bo nadaljevalo. K temu pomagaj Bog!“

Radiše so vzpetina, ki leži ok. 750 m nad morsko višino, kakih 10 km jugo-vzhodno od Celovca. Kljub bližini do koroške metropole in kljub ponemčenju, ki je zajelo že vse okoliške kraje in deloma sega tudi že semkaj, je teh devet vasi, ki pripadajo Radišam, do danes obdržalo značaj slovenskega podeželja. To je glavna zasluga živahnega kulturnega dela nekaterih zavednih Sloven-

cev v okviru radiškega prosvetnega društva.

Začetki napol organiziranega kulturnega dela segajo pravzaprav še v dobo 80. in 90. let 19. stoletja. Obdelava zemlje je bila zelo primitivna, saj so obdelovali zemljo še z lesenimi orali. Tudi živinoreja je bila na zelo nizki stopnji. To je dalo povod, da so bolj razumni in razgledani ljudje stremeli za



Kot pri durgih SPD je tudi v radiškem društvu pevska dejavnost zelo močna
Na slikah: zgoraj mešani zbor, spodaj zbor Radiški fantje



tem, da bi dvignili ljudsko izobrazbo. Za to sta prišla v poštev le učitelj in župnik. Toda učitelji so bili našim ljudem le bolj odtujeni, kajti oni so bili, ki so skušali ponesti med ljudstvo nek razkroj. Ljudje zato do njih niso imeli nikaškega zaupanja. Drugače je bilo pri župniku. Njega so ljudje spoštovali, ga imeli radi, ali pa so se ga bali. Bil je prva in prava osebnost v fari ter občini. Župnik je imel tudi največjo kmetijo na Radišah, katera je bila v tisti dobi tudi najbolj napredna in kot taka vzgled vsem občanom. V tisti dobi je bil na Radišah za župnika Janez Vidovic, poznejši stolni kanonik in dolgoletni predsednik celovške Mohorjeve družbe. Ta je vodil Radišane na ljudske tabore. Za gospodarstvo se sicer ni toliko brigal kot njegovi predhodniki, pač pa je začel postavljati temelje za organizirano kulturno delo.

Omenjeni župnik je v času svojega delovanja na Radišah spravil tri mlade nadebudne fante k študiju na gimnazijo v Celovec, z namenom, da bi postali „gospodje“. Medtem, ko sta se prva dva izgubila in sta obesila šolo na klin, je eden le dosegel svoj cilj. Bil je to Valentin Lackner, Hrasnikov na Radišah, ki pa je umrl že v rani mladosti kot 26-letni kaplan v Svečah. Taisti Valentin Lackner je bil med nekaterimi drugimi razgledanimi možmi in fanti, eden glavnih pobudnikov za ustanovitve „Katoliškega slovenskega izobraževalnega društva na Radišah“, ki je bilo ustanovljeno 14. avgusta l. 1904, torej pred sedemdesetimi leti.

Kakšen je bil sestav odbora, ki je bil izvoljen na prvem občnem zboru oz. na ustanovnem zboru, je razvidno iz kronike (gl. zgoraj). Temperamentna kmečka beseda Friderika Kobana, p. d. Petka je mnogo doprinesla k razvoju društva. Prav tako je pomagal tudi Jakob Herman, p. d. Hori, mali kajzar in čevljar na Radišah, ki je bil živahen humorist in tudi godec. Odbornik, in svetovalec pri vsakovrstnem društvenem delovanju je

bil takratni župnik Vaclav Čech, ki je bil tudi po rodu Čeh in je krepko pomagal dvigniti narodno zavest svojih faranov. Po prvi svetovni vojni je moral zelo veliko pretrpeti. Leta 1907 je prišel za župnika mladi Ivan Kogelnik. Ta je društvo istotako vsestransko podpiral. V tistih letih so bila redna zborovanja, predvsem gospodarsko-kmetijskega in kulturno-vzgojnega značaja.

V okviru društva je deloval tudi poseben odsek, ki se je imenoval „Zveza bratov in sestra Marijinega varstva“. Naloga tega odseka je bila skrb za izvrševanje nekaterih cerkvenih opravil.

Društvena zborovanja so se vršila po večini v majariji, t. j. v oskrbniški in poselski hiši farovškega posestva. V prostorih, kjer so se zbirali, je bila na vseh štirih stenah naslikana slovenska zastava, nad durmi pa slovenski napis „Na svidenje!“.

V okviru društva je obstojala menda tudi nekaka „Čebelica“, to je udruženje, ki je do prve svetovne vojne skušalo pripravljati pot posojilnici. Do ustanovitve pa ni prišlo.

Delo društva se je v glavnem odvijalo v petju, v tamburaški godbi in v oderskih nastopih. Znano je še, da se je v tej dobi priredila igra „Ne vdajmo se“, ki biča narodno odpadništvo. Pevci in tamburaši pa so nastopali na raznih domačih veselicah, kakor tudi na Lacknerjevi primiciji in celo na primiciji gospoda Hafnerja na visokih Krčanjah. Poleg tega so se prirejali strokovno-gospodarski sestanki in sestanki, ki so bili bolj narodno-obrambnega značaja. Kot predavatelji in govorniki so nastopali vodilni možje političnega in kulturnega življenja koroških Slovencev: Za koroško zadružništvo zaslužni prelat Podgorc, žrelski župnik dr. Janko Arnejc, dr. Janko Brejc, odvetnik v Celovcu, župnik Poljanec, Franc Grafenauer, dr. Franc Cukala, dr. Valentin Rožič, dr. Lambert Erlich ter poznejši senator Smodej in župnik Arnuš. Predaval pa je tudi Anton Kaplan, župnik iz Medgorij. V letih



MLADI rod se v jubilejnim SPD Radiše uspešno vključuje

1919/20 je bilo v okviru društva organiziranih in prirejenih tudi nekaj političnih zborovanj, ki so se nanašala predvsem na plebiscit.

Prišla je potem tista usodna doba za Koroške Slovence, usodna zlasti glede atmosfere, ki je nastala v deželi. Znano je, da je plebiscit izpadel v prid Avstrije; koroški 'narodnjaki' (v resnici velenemci) so pa tolmačili ta plebiscit kot veliko zmago nad slovenstvom in predvsem nad domačimi zavednimi Slovenci. Zaradi tega društvo še nekaj let po plebiscitu ni moglo delovati.

Glede članstva je omemba vredno dejstvo, da je društvo v prvih letih štelu nad 240 članov. To je mnogo, če pomislimo, da so tedaj Radiše štejele nekaj nad 600 prebivalcev. — Ko so nacisti leta 1941 terjali od takratnega predsednika Janka Tolmajerja seznam članov, je ta spisal vse, ki so bili kdaj koli društveni člani. Ta seznam pa za nacistične ni bil uporaben, kajti marsikateri domači

nacist, med njimi sam Ortsgruppenleiter, je našel med društveniki tudi imena svojih staršev ali bližnjih sorodnikov.

Proti koncu prve svetovne vojne je bilo društvo ukinjeno. Kakšno je bilo društveno delo med prvo svetovno vojno do plebiscita in zlasti še po njem, si lahko živo predstavlja vsak, ki le kolikor-toliko pozna zgodovino in koroško stvarnost.

Leta 1922 je Alojzij Thaler ponovno zbral močan moški pevski zbor (okoli 25 pevcev), ki je pel pri raznih kulturnih prireditvah in tudi v cerkvi. Leta 1929 pa je stari predsednik Šiman Ogris p. d. Kopajnik s pomočjo svojega sina sklical občni zbor društva, na katerem je bil izvoljen za predsednika Franci Ogris, p. d. Kopajnikov študent v Tucha. Za podpredsednika je bil Šiman Wrulich, tajnik je postal Štefan Koren, doma iz Šmihela pri Pliberku, blagajnik takratni mežnar Alojzij Thaler, knjižničar pa Jan-ko Tolmajer. Na tem občnem zboru je

govoril in navduševal Vinko Zwitter, takratni tajnik prosvetne centrale v Celovcu. Nastopil pa je tudi že obstoječi moški pevski zbor. Z nasveti, a tudi gmočno je takrat društvu stal ob strani tudi takratni radiški župnik Franc Hollec, po rodu tudi Čeh. Društvu je zopet dal na razpolago majarijo.

Kmalu po občnem zboru so prosvetaši pripravili materinsko proslavo s petjem, deklamacijami in kratko igrico „Močna mati“. Isto leto so tudi obhajali 25-letnico ustanovitve društva z veseloigro „Kateri bo“. Na proslavi je govoril takratni centralni predsednik Vinko Po-



Šimej Wrulich že desetletja uspešno vodi prosvetno delo na Radišah

ljanec. Ker društvo ni imelo primernih prostorov, je bila to prva večja prireditvev na prostem.

Pri prosvetnem delu je mnogo pomagal tudi Tomo Brejc, doma iz Vipavske doline, poznejši minister za delo v Ljubljani. Oba, Koren in Brejc, sta bila takrat kot drvarja zaposlena na Radišah in sta tukaj tudi stanovala.

Isto leto so pripravili še božično prireditev z igro „Mojstra Križnika božični večer“. Tik pred prireditvijo na Štefanovo pa je prinesel takratni občinski sluga pismeno prepoved za to prireditev pod pretvezo, da lokal ne odgovarja policijskim predpisom. Kmalu nato

sta se pojavila še dva orožnika, menda po naročilu župana, in zbrane ljudi izgnala. Občina je bila takrat v rokah zelenega Landbunda.

Leto navrh so obnovili tudi še tamburaški zbor, katerega vodstvo je prevzel Rupej Wrulich. Tamburaši so nastopali doma, poleg tega pa še na večjih prireditvah v Rožu, Podjuni, v Celovcu in na Gurah. V Kotmari vasi so menda nanje metali neki pobalini gnila jajca, kot za uvod v kulturo tretjega rajha. — Ko se je Rupej Wrulich preselil z Radiš v Št. Janž h krojaču Weissu, je prevzel vodstvo tamburašev njegov brat Šiman. Leta 1938 pa so morale tudi tamburice zopet utihniti.

Društveniki so se shajali k mesečnim sestankom. Razen tega so prirejali tečaje za šolsko mladino. To je bila nekaka nedeljska šola. Utrakvistična šola je namreč uporabljala slovenščino samo tako dolgo, dokler otroci niso razumeli nemškega jezika. Čim je učitelj mogel nagovoriti otroka v nemščini in ga je slednji razumel, se slovenščine ni posluževal več ne v šoli in ne v privatnem življenju. Društvo je skušalo posredovati otrokom to, kar bi jim šola morala dati. Učitelji so bili preprosti kmečki fantje, kot n. pr. Joza Thaler. Vsekakor se je izkazalo, da je ta šola dosegla svoj namen. Radiško društvo je iz te šole dobivalo kader za svoje delo.

Franci Ogris je bil predsednik samo kratko časa. Zaradi študija ni mogel več delovati v okviru društva. Sledil mu je kot predsednik Ferdinand Wrulich, p. d. Martin v Lipici, temu pa Janko Tolmajer, p. d. Poderšnik v Spodnjih Rutah, ki je vodil društvo vse do razpusta.

V letih 1929 do 1938 je doživelo radiško društvo svojo morda najbolj plodno dobo. Velike zasluge nosita za to dva študenta, takratna bogoslovca. To sta bila sedanji župnik v Šmarjeti v Rožu, Janko Lampichler in Janko Wrulich, ki se pa iz druge svetovne vojne ni več vrnil.



Tudi na odrskem področju so radiški prosvetaši pridni. Posnetki s predstav „Lovski tat“ (zgoraj) in „Begunka“ (spodaj)



Leta 1934 so za trideseti jubilej društva naštudirali znamenito Drabosnjakovo delo „Igra o izgubljenem sinu“. Oblast pa je igro zopet prepovedala na predlog domačih občinskih predstavnikov. Kljub temu pa niso odnehali in so poleg manjših prireditev, ki so jih imeli v Majeriji, zopet naštudirali Finžgarjevo dramo „Naša kri“, ki so jo igrali na prostem pred cerkvijo. Režijo sta vodila bogoslovca Janko Lampichler in Janko Wrulich. Med prireditvijo pa je zbrane ljudi zopet čuval in nadzoroval „angel oblasti“.

Leta 1937 so po naklonjenosti takratnega župnika Ludovika Jank, ki še danes opravlja radiško faro, smeli preurediti farovski hlev v skromno dvorano, ki še danes služi svojemu namenu, čeprav v nobenem oziru ne odgovarja več sodobnim potrebam.

Zadnji občni zbor je imelo društvo že po začetku druge svetovne vojne, meseca januarja 1940 pri Kopajniku v Tu-



Spomin na obisk pevskega zbora v Kamenici v Beneški Sloveniji

cah. Navzoč je bil tudi zastopnik „SA“. Do l. 1941 so se vršili še razni sestanki, ki so bili tajni, in sicer pri Pridovniku v Verovcah ter pri Boštjanu in Kopajniku v Tucah.

Prišel je usodni napad na Jugoslavijo l. 1941, ki ni bil za koroške Slovence nič manj usoden. Slovensko društvo je bilo razpuščeno, slovenska govorica prepovedana. Za zavedne Slovence se



V zadnjih letih ima SPD Radiše tudi svoj instrumentalni ansambel

je pričela težka doba. Društveniki so bili deloma izseljeni, zaprti, po sili nemški vojaki; nekaj jih je bilo tudi v partizanih.

Po drugi svetovni vojni se je društvo poživilo s starimi odborniki, v kolikor so se še vrnili, pritegnili pa so tudi mlajše. Predsedstvo je prevzel Šiman Wrulich.

Društvo se je preimenovalo v „Slovensko prosvetno društvo „Radiše““ že pred drugo svetovno vojno, takrat, ko se je tudi osrednja organizacija v Celovcu preimenovala v „Slovensko prosvetno zvezo“.

Tudi po vojni je bila prosvetna dejavnost nadvse živahna. O radiških pevcih se je govorilo daleč naokoli. Uprizarjale pa so se tudi igre, katerih so na Radišah igrali že toliko, da imajo danes večkrat težave pri izbiri nove igre, kajti le malo je primernih iger, ki jih še niso igrali na deskah, 'farovškega hleva', to je kulturne dvorane na Radišah. Leta 1964 so priredili proslavo 60-letnice obstoja tega društva, katere se je udeležil poleg drugih častnih gostov od blizu in daleč tudi takratni deželni glavar Ferdinand Wedenig.

Gonilna sila vsega prosvetnega dela na Radišah v povojnih letih in tudi še danes je neutrudni Šiman Wrulich, ki ni le predsednik društva, temveč tudi režiser in pevovodja. Starost se mu pri prosvetnem delu nikakor ne pozna. Letno naštudira s svojimi igralci eno ali dve igri. Igre, povečini ljudske, naletijo pri radiškem občinstvu na dober odmev. Tovrstne prireditve so jako dobro obiskane. Vmes pa gredo igralci tudi gostovat v druge kraje. Glavno področje prosvetnega dela pa je tukaj še vedno pevsko. Pogosto nastopa ok. 30-članski mešani in ok. 20-članski moški zbor doma, pri centralnih prireditvah Slovenske prosvetne zveze v Celovcu, a tudi na raznih gostovanjih, zlasti v Sloveniji. Šiman Wrulich nosi tudi za petje vso skrb. V zadnjem času mu včasih priskoči na pomoč njegov sin Stanko.

Dejstvo, da je Slovensko prosvetno društvo Radiše leta 1973 od svojega občnega zbora februarja do oktobra bilo udeleženo pri enajstih prireditvah ali akcijah, ki so bile delno samostojne, delno pa ob sodelovanju z drugimi prosvetnimi društvi ali narodnimi organizacijami, je dovolj zgovorno potrdilo, da društvo še živi. Da društveno delo ne bi olesenelo, zlasti mladi in mlajši skušajo razmišljati o novih oblikah prosvetnega dela, ki bi ustrezale tudi narodno-obrambnim potrebam. Prvi sadovi so že vidni: Pojavila se je mlada godbeno-pevska skupina. Mladi instrumentalisti, ki jih vodi Stanko Wrulich, so že pokazali, kaj znajo, tako da si od njih še lahko marsikaj obehamo. Zbrala pa se je tudi skupina mladih fantov, ki se ukvarja s petjem. „Radiški fantje“ so že nastopili doma in v Sloveniji.

Slovensko prosvetno društvo „Radiše“ goji tudi mnogo stikov z drugimi prosvetnimi društvi in pevskega zbori doma in v Sloveniji. Večkrat so že izmenjali obiske s SPD „Zarja“ v Železni Kapli, s SPD „Danica“ v Št. Vidu v Podjuni, s SPD „Bilka“ v Bilčovsu. Prijateljske stike goji društvo tudi z Društvom upokojencev na Laškem, s pevskega zborom „Grafika“ v Ljubljani, s pevskega zborom „Angel Besednjak“ iz Maribora, s pevskega zborom KUD „Stane Žagar“ iz Kroke ter s pevskega zborom „Vinko Vodopivec“ iz Doline pri Trstu. Radišani so nastopali po raznih krajih na Koroškem. V Sloveniji so med drugim gostovali v Mariboru, v Ljubljani in drugih krajih Jugoslavije. Bili pa so tudi v Dolini pri Trstu in v Benečiji.

Napredek kulture in dviganje izobrazbe sta dala priliko, da se je življenje naroda izboljšalo. Zboljšalo se je tudi življenje posameznih članov naše narodne skupnosti. Kot narodnostna manjšina pa smo koroški Slovenci izpostavljeni najrazličnejšim pritiskom in zapostavljanju. Narod si mora pomagati sam, ako hoče obdržati svoj jezik in svoj značaj. Tudi namen in cilj radiškega prosvetnega društva je slej ko prej naro-

den, kajti iz celovške in grabštanjske, a tudi žihpoljske okolice veje raznarodovalni veter.

Radiško društvo deluje v sila neugodnih prilikah. Neglede na to, da srečuje slovensko društvo na Koroškem splošno vedno spet velike težave, ima radiško društvo še svoje posebne. Glavna ovira plodovitega kulturnega dela je, da društvo nima primernih prostorov. Vsi večji nastopi domačih prosvetalcev, pa

štev. Seveda se vsepovsod prosvetna društva rada poslužijo prilik, ki se jim nudijo s strani tujskega prometa. To jim daje tudi precejšen vzgon. Na Radišah tega doslej še ni bilo in tisto bomo dvorano pri cerkvi napolnjuje ob raznih prireditvah skoro izključno le domače občinstvo. V zvezi s tem tudi lahko ugotovimo, da je prav to živahno delovanje slovenskega prosvetnega društva 'Radiše' doseglo svoj vidni uspeh v dej-



Radiše

tudi skupin, ki so pri radiškem društvu v gosteh, se še vedno vršijo v starem farovškem, za silo preurejenem hlevu. Vse priprave, kot so raznolike pevske in igralske vaje, se odvijajo ali po stanovanjih posameznih društvenih članov ali pa v prostoru, ki je bolj podoben ropotarnici, kot kakšni klubski sobi.

Znano je, da je tujski promet v gotovih pokrajinah velika pobuda za folkloristično in pevsko ali ljudsko-umetniško ustvarjanje raznih prosvetnih dru-

stvu, da je tudi ob sila neugodnih kriterijih bila bivša občina Radiše ena izmed tistih redkih, za katere so bili predvideni dvojezični krajevni napisi za vse vasi. Gotovo je tudi pri radiškem društvu marsikaj še treba obnoviti in poživiti. Z zadovoljstvom pa lahko ugotovimo, da bi bili lahko zadovoljni, če bi po vsem Koroškem — tudi po krajih, ki niso samo 10 km oddaljeni od Celovca, bila slovenska beseda še tako živa kot je na Radišah.

Stanko Wrulich

Jesenska

Jesen zopet je prišla,
listje odpada, rumeni.
Spreminja se narava vsa,
le kak ptiček žvrgoli.

Lastovke se zbirajo,
na dolgo grejo pot,
že jemljejo od nas slovo,
le težko se ločijo od tod.

A v upanju, da spomladi
vse se vrnejo med nas,
čakali bomo radi,
ker se z vami vrne spet veseli čas.

Planinska

Na planine si želim,
po njih že dolgo hrepenim.
Le kje prelepe ste gore,
le kje planinske ste vode?

K vam mi misel pohiti,
za vas srce vedno mi gori,
saj planine ste
kras slovenske nam zemlje.

Pusta je planota vsa
kjer lepih ni gora.
Zato gore ste meni vse,
pri vas ostati hočem le.

Zimska

Ko zjutraj vstanem — vse je belo.
Z snegom naravo je otelo,
a sneg še pada in leti,
pri oknu deca že strmi.

A zdaj le ven na strmi breg,
ki ves s snegom je otež.
Tam sankali se bomo mi,
saj vsak ima pripravljene sani.

Mladina se bo kepala vsa,
napravila sneženega moža.
Le padaj, padaj sneg z neba,
deca rada te ima.

Zapiski o delovanju Slovenskega prosvetnega društva „Edinost“ v Pliberku

Bilo je leta 1909, maja meseca. Pomlad je bila v deželi, pomlad tudi v srcih mladih idealistov vnetih za ohranitev slovenske besede in pesmi ter narodne zavesti na Koroškem. Nasprotniki vsega kar je bilo slovensko, so tudi takrat pred prvo svetovno vojno z vsemi silami in njim razpoložljivimi sredstvi, z gospodarsko premočjo, z učitelji in uradniki, zatirali in raznarodovali slovenski življenj.

Za obstoj slovenstva na Koroškem so takratni rodoljubi iskali način s katerim bi najuspešneje zajeli raznarodovanje. Pri tem jim je bila v posebno oporo organizirana prosveta. Po vsej Koroški, kjer živijo Slovenci, so ustanavljali izobraževalna društva.

V ta namen so se zavedni možje in fantje zbrali v Mahoričevi hiši v poštni ulici v Pliberku in izvedli **ustanovni shod prosvetno-kulturne organizacije**. Prvi predsednik plibškega društva je bil **Jožef Krof** iz Šmarjete, podpredsednik pa **Ivan Hornböck**, kaplan v Pliberku.

Od tega pomembnega dogodka je minilo 64 let. V teh desetletjih je društvo opravilo veliko poslanstvo na področju kulture, prosvete in vzgojne dejavnosti. O delovanju plibškega društva, v času od ustanovitve do druge svetovne vojne, smo že poročali. Vendar je treba poudariti, da je tudi prva svetovna vojna društvo hudo prizadela, zlasti „volksverovci“, ki so maja 1919 uničili bogato društveno knjižnico.

Reči moramo, da je društvo do druge svetovne vojne imelo nešteto prireditvev kot so igre, poučna predavanja, tečaji, pevski koncerti, gostovanja in izleti. Bilo pa je tudi nekaj uspeših več-

jih prireditvev. Če tu omenimo **Finžgarjevo proslavo, Prosvetni dan kmečkega ljudstva, Pevski koncert v Breznikovem kozolcu, Tekmo koscev** in druge. Narodni nasprotniki so prireditve pogosto skušali motiti in psovati s „čuši“ so bila na dnevnem redu. A društvena mladina je pokazala zvrhano mero idealizma in vztrajno hodila po več ur peš na igralске in pevske vaje.

Prišel je najhujši čas za koroške Slovence: nacional-socialistična strahovlada. Gesla „Kärntner sprich deutsch“ in „Macht das Land deutsch“, so med nacisti na Koroškem našla strasten odmev in pričelo se je fizično iztrebljanje našega ljudstva: zapori, izselitve, vpoklici v nemško vojsko. Ni čudno, da so v takem vzdušju tudi brutalno uničili prosvetno društvo in je vse do zmage nad nacizmom, narodno-prosvetna dejavnost bila onemogočena.

Kljub brutalnemu pritisku naš narod ni klonil, veroval je v zmago nad nacizmom in v svetlejšo bodočnost. Ko so se oglašale partizanske puške po gozdovih, so mnogi koroški Slovenci podpirali borce za svobodo in doprinali žrtve.

Po drugi svetovni vojni je društvo znova zaživelo. Čeprav je premnoge člane uničil nacizem, so se preostali člani spet pričeli zbirati. Društvo se vedno z globokim spoštovanjem spominja dragocenih žrtev. Prvi predsednik obnovljenega društva „Edinost“ v Pliberku je bil France Hanin po domače Lipej v Čirkovčah. Pri obnovi društva pa je pomagala tudi Slovenska prosvetna zveza, zlasti njen takratni tajnik dr. Mirt Zwitler, Tonči Schlapper in Blaž Singer.



Pevski zbor SPD „Edinost“ v Pliberku

V krajših presledkih so se pričele vrstiti prireditve in sicer v telovadnici glavne šole. Toda šovinistični krogi so tudi po vojni spet postali aktivni. Tako so po neki prireditvi v glavni šoli fizično napadli obiskovalce, ki so se vračali domov. Med drugimi so pretepli tudi uglednega kmeta Lovra Kušaja, po domače Srienca na Blatu, ki je na posledicah poškodb umrl. Toda kljub temu je društvo nadaljevalo s svojim delom in tako se je v povojnih letih uprizorilo več iger kot je **Veriga**, **Deseti brat**, **Glavni dobitnik**, **Miklova lipa**, **Tri sestre**, posebno v spominu pa je igra **Miklova Zala**, ki je prvič bila igrana v Nončivasi, potem pa še v plibški glavni šoli. Večje prireditve so bile tudi **tekma koscev** v Čirkovčah, **tekma košnje s traktorji** in **tekma žanjic** na Blatu.

Na občnem zboru leta 1959 je za predsednika bil izvoljen **Hanzej Krasnik** iz Doba. Prva večja prireditev je bila 17. januarja 1960, ko je v telo-

vadnici glavne šole v Pliberku koncertiral kvintet bratov Avsenik. Dvorana je bila zasedena do zadnjega kotička. Posebno v spominu pa bo ostala **proslava 50-letnice obstoja „Edinosti“ v Pliberku**, potem je bila **spominska proslava 10-letnice smrti koroškega pisatelja Prežihovega Voranca**. Proslava je bila junija leta 1960. Tik pred novim letom pa je bil uspel **pevski koncert** v Schwarzlovi dvorani.

Sredi razgibane volilne borbe v povečani občini Pliberk, v katero so bile priključene občine Blato in Libuče, je društvo imelo 23. februarja 1964 svoj **občni zbor**. Navzoč je bil tudi predsednik Slovenske prosvetne zveze dr. Franci Zwitter, ki je imel stvaren govor o namenu in pomenu društva v veliki občini Pliberk. Na občnem zboru je bilo podano tudi delovno poročilo. Glavne prireditve so bile omenjene že zgoraj, v podrobno delovanje društva pa se tu ne kaže spuščati. Za novega pred-

sednika je bil izvoljen **Lovro Potočnik**. Pod njegovim predsedstvom si je novi odbor zadal obširen načrt novega in razgibanega kulturno prosvetnega dela.

Kot prvo delo je za društvo bilo, da je pri volilni borbi po svojih močeh pomagalo, da smo Slovenci v novi občini Pliberk dobili svoje zastopstvo in sicer **Mirka Kumra, Aneja Kolenika, Ignaca Domeja, dr. Marka Dumpelnika in Valentina Vavtija**. Prva prireditve v novi poslovni dobi je bilo predavanje Ivana Boleta **2.000 km po Jugoslaviji**. Zatem so se prireditve vrstile ena za drugo. 24. maja 1964 je bil v Pliberku **pevsko-godbeni koncert** na katerem je sodelovala godba **rudarjev iz Mežice**, domači pevski zbor ter zbor iz Železne Kaple in Št. Vida v Podjuni. Domači ter sosednji pevski zbori pa so po vztrajni borbi sodelovali tudi ob otvoritvi Podjunske železnice, zakaj nekaterim ni bilo po volji, da bi ob taki priložnosti zadonela tudi slovenska pesem. Dne 20. decembra 1965 je pri Brezniku bila slavnostna seja društva na kateri je nekaterim članom društva bilo izročeno Drabosnjakovo priznanje Slovenske prosvetne zveze. Nato je društvo organiziralo dvodnevni **izobraževalni tečaj**, ki je bil izredno dobro obiskan. Uspela prireditve je bila tudi **Meškova proslava**, ki je bila povezana z **razstavo slovenskih knjig**. Kmalu zatem je društvo vabilo na **poučni izlet** na Ravne, kjer so izletnikom razkazali gigantsko železarno. Po izletu v Ravnah, je društvo priredilo spet **pevsko-godalni koncert**. Poleg domačega pevskega zbora je sodeloval tudi instrumentalni ansambel Zvonka Ortana s Prevalj. V jeseni leta 1965 je društveni pevski zbor pod vodstvom Valentina Hartmana **gostoval na Prevaljah**. V novembru je v Pliberku gostovalo Kulturno prosvetno društvo **„Prežihov Voranc“ s Prevalj** in je navdušilo s pestrim sporedom. Decembra 1965 je društvo izvedlo svoj redni **občni zbor**. S strani predsednika SPZ je društvu bila izražena vsa pohvala in zadovoljstvo o razgibanem delovanju društva.

Že takoj v začetku leta 1966 je društvo priredilo **družabni večer** za pevce društvenega zbora. Februarja se je delegacija društva udeležila literarnega večera na Ravnah posvečenega spominu Prežihovega Voranca. Aprila meseca je pevski zbor „Edinost“ v okviru meddruštvene kulturne izmenjave koncertiral z velikim uspehom **na Ravnah**. Pred tem pa je društvo priredilo drugo **razstavo knjig** pod geslom „Knjigo približati ljudstvu“. Razstava je povsem uspela, saj so obiskovalci naročili lepo število knjig. Tudi v tem letu je društvo spet priredilo **poučni izlet** in sicer v Mežico, kjer je bil ogled rudnika in topilnice svinca. Oktobra je društveni pevski zbor sodeloval pri prireditvi **„Mežiška dolina poje igra in pleše“** v Mežici. 11. decembra 1966 je pri Schwarzlu v Pliberku spet bil **velik pevski koncert** na katerem so nastopali domači pevci, oktet iz Raven in oktet „Izpod Uršlje“ s Prevalj. V letu 1966 je plibersko SPD „Edinost“ priredilo v sodelovanju z DPD „Svoboda“ v Ptuj tudi **izlet v Maribor in Ptuj** ter grad Borl in na Ptujsko goro. Na poti po Štajerski so si ogledali številne zgodovinske in kulturne zanimivosti in prisostvovali še kulturnemu festivalu v Ptuj. Bili pa so tudi v Kidričevem in tam ogledali tovarno aluminija.

Leta 1967 je društvo „Edinost“ priredilo **literarno popoldne** pri Brezniku v Pliberku. Na le-tem so brali književniki iz Slovenije in sicer (Menart, Pavček, Miheličeva, Kuntner, Mejak) razen tega pa sta sodelovala tudi naša domača pesnika Milka Hartman in Valentin Polanšek.

15. aprila 1967 je bil redni **občni zbor** SPD „Edinost“, ki je bil dobro obiskan in na katerem si je društvo zastavilo načrt za bodoče delovanje. Tako je v okviru meddruštvene kulturne izmenjave junija 1967 v Pliberku gostovalo **DPD „Svoboda“ s Prevalj z veseloigro „Vasovanje“**. To leto je društvo priredilo **izlet v Slovenj Gradec**, kjer so udeleženci med drugim tudi ogledali likovno razstavo „Mir, humanost in prijatelj-

stvo med národi." Izleta se je udeležilo nad trideset članov in prijateljev društva. Izmed večjih prireditev je bil **koncert Slovenskega okteta**, ki je koncertiral v Schwarzlovli dvorani in nam je še danes v nepozabnem spominu. V začetku leta 1968 je društvo spet priredilo **pevski koncert**. Tokrat so poleg domačih pevcev sodelovali tudi posamezni in združeni podjunski pevski zbori. Posrečen je bil tudi **društveni pustni ples** na katerem so bili gost „Fantje treh dolin“. Tudi tretja **razstava knjig** je povsem uspela, saj je doživela lep uspeh. Mogočen je bil **koncert gostov iz Ptuja** — moškega pevskega zbora DPD „Svoboda“, ki je izvajal izredno kvaliteten pevski spored. Pevce s Ptuja pa je spremljal tudi inštrumentalni ansambel, ki je skrbel za dobro razpoloženje po koncertu. Ob 50-letnici smrti Ivana Cankarja je društvo imelo v gosteh **Slovensko narodno gledališče iz Maribora**, ki je uprizorilo recital „Pozdravljena dolina Šentflorjanska“. 5. januarja 1969 je spet bil redni **občni zbor** društva. Član-

stvo je z zadovoljstvom ugotovilo vsestransko dejavnost in odboru izrazilo vse priznanje. 9. februarja 1969 je društvo priredilo **proslavo ob 120-letnici smrti pesnika Franceta Prešerna**. Na proslavi je dr. Mirt Zwitter govoril o Prešernu in naši dobi. Na sporedu so bile tudi recitacije Prešernovih pesmi in nastop društvenega pevskega zbora. 11. aprila 1969 je **društveni pevski zbor** sodeloval na gostovanju združenih pevskih zborov Slovenske prosvetne zveze v Ljubljani. Dne 15. junija 1969 je Slovensko prosvetno društvo „Edinost“ proslavilo **60-letnico obstoja**. To je bila velika kulturno-politična manifestacija jubilejnega društva. Na slovesnosti so sodelovali tudi pevski zbori sosednih prosvetnih društev v Podjuni ter s Prevalj. Novembra 1969 je SPD „Edinost“ imelo v **gosteh pevski zbor „Ivan Cankar“** iz Celja. Z zborom je prišel tudi inštrumentalni ansambel. Eden najlepših kulturnih dogodkov v letu 1970 je bila brez dvoma **predstava slovenskega filma „Samorastniki“**, posnet po istoimenski povesti



Plibrški prosvetaši na enem izmed številnih izletov

Prežihovega Voranca. Junija leta 1970 so pri nas spet gostovali prijatelji s sosednih Prevalj in sicer z „**Veselim večerom na vasi**“. Pevski zbor našega društva je sodeloval tudi na proslavi **100-letnice ljudskega tabora** v Bistrici nad Šmihelom, kjer ga je organizirala ZSO. Novembra so se naši prosvedaši **udeležili tečaja** za prosvedaše na Jezerskem, ki ga je izvedla Slovenska prosvetna zveza skupno z ZKPOS v Kranju. 31. januarja 1971 je društvo spet imelo svoj redni **občni zbor**. Številna udeležba je bila zgovoren dokaz, da je med članstvom veliko zanimanje za društveno delo ter nadaljnji uspešni razvoj. Da je pevski zbor glavni steber društvenega dela tu ni treba posebej poudarjati, saj je ni prireditve na kateri ne bi sodeloval. Tudi na **pevskem srečanju** „Od Pliberka do Traberka“ ki je bilo februarja 1971 je zbor „Edinost“ sodeloval. Več članov SPD „Edinosti“ se je udeležilo **tečaja za knjižničarje** ki je bil na Ravnah. Maja 1971 je društvo pri Marinu v Libučah organiziralo **Kulturno-družabno prireditev**, ki je bila uspel primer, da društvo svoje prireditve prenese tudi v okoliške vasi Pliberka in tako približa naše kulturne dobrine vsem, ki jih radi sprejemajo. Na prireditvi so nastopali mladi igralci z „Mutastim muzikantom“, na sporedu pa je bil tudi nastop pevskega zbora ter godcev iz Celja. 1. avgusta 1971 je Živinorejska zadruga na Štiverjevem vrhu odprala novo hišo. Na otvoritvi je sodeloval tudi **pevski zbor** „Edinosti“. 19. septembra 1971 je spet v Pliberku bil **koncert**. Nastopil je **Partizanski invalidski pevski zbor**, ki je pri občinstvu našel izredno topel sprejem. Veličastna je bila **proslava 40-letnice organizirane gojitve pevske kulture** v našem društvu 21. novembra 1971. Z množično udeležbo so ljubitelji pevske kulture domačim pevcem pod vodstvom **Valentina Hartmana** izkazali, kako cenijo pevsko kulturo. To je za pevske zbor bilo lepo priznanje za njihovo nesebično prizadevanje za ohranitev slovenske pesmi na Koroškem. Ob tej

priložnosti je društveni pevski zbor bil deležen številnih čestitk, s strani ZKPOS pa so pevci prejeli **Gallusove značke**, zborovodja Valentin Hartman pa najvišje odlikovanje — **Gallusovo plaketo**. Zboru pa so s svojo pesmijo prišli čestitat tudi sosednji zbori iz Podjune in onstran meje.

V teh zapiskih seveda niso in ne morejo biti zajete vse podrobne akcije društvenega dela, kot so priprave za posamezne prireditve, društvene seje, skratka, vsakodnevni kontakt z ljudmi, ki je nadvse potreben za obstoj društva, kajti vsak prosvedaš mora širiti narodno kulturo in misel povsod in ob vsakem času.

Dne 19. aprila 1972 je bil pri Brezniku v Pliberku spet **občni zbor** SPD „Edinost“. Bil je izredno dobro obiskan in tudi vsebinsko zelo pester. Na tem občnem zboru je za novega predsednika bil izvoljen **Jožko Koncilija**, dosedanji predsednik Lovro Potočnik, pa je bil izvoljen za častnega predsednika „Edinosti“. Na tem občnem zboru je poleg starejših odbornikov bilo izvoljenih še precej mladih prosvedašev in zato upamo, da bomo v bodoče pisali podobno in še bolj bogato kroniko o dejavnosti Slovenskega prosvetnega društva „Edinost“ v Pliberku.

Milka Hartman

Veseli ptiček

Na vejici zeleni je ptiček sedel,
dekletom je pesem veselo žgoled,
oj, do srca.

Je pesem žgoled in je že odletel,
na drugo zeleno je vejico sel',
sredi polja.

In jaz sem dekliček in ptiček vesel —
a z vejice svoje ne bom odletel —
pel bom doma!

Idealizem družī slovenske planince

Lansko leto so slovenski planinci obhajali 80-letnico ustanovitve Slovenskega planinskega društva v Ljubljani. Leta 1893 se je torej začelo organizirano planinstvo na slovenskem ozemlju, ki je takrat obsegalo, Kranjsko, Štajersko, Primorsko in Koroško ozemlje. Do organiziranega planinstva je prišlo zaradi tega, ker je takratno Nemško-avstrijsko planinsko društvo vedno bolj zaostrovalo ponemčevanje slovenskih gora. Začelo je sistematično ustanavljati svoje planinske sekcije po celotnem slovenskem ozemlju, graditi nemške planinske postojanke in se obnašati gospodovalno, kot se je obnašal nemški herenfolk, ko je gospodoval skoro nad celo Evropo. Domačini Slovenci so se v svojih lastnih gorah čutili kot tujci. Proti temu vse prej kot planinskemu izživljanju nemške planinske organizacije je nastopilo novo ustanovljeno Slovensko planinsko društvo v Ljubljani, ki je hotelo slovenskim planinam in goram ohraniti slovenski značaj. Tudi slovensko planinsko društvo je začelo graditi svoje slovenske kočē (Nemci so jih imenovali Trutzhütten), tako da je bilo delo SPD sestavni del borbe za ohranitev slovenstva. To delovanje SPD je zelo bolelo in obenem razbudilo nemške nacionalistične kroge, tako da so Slovencem očitali nacionalizem in ekstremizem. Podoben položaj imamo še danes. Tudi nam očitajo nacionalistični prenapeteži, da smo ekstremisti, ker zahtevamo izpolnitev v državni pogodbi zajamčenih pravic. Da je to herenfolkovsko gledanje, ni treba posebej poudarjati. Vendar pa moramo priznati, da je današnja planinska javnost tolerantnejša in da nima več mnogo skupnega, vsaj glede nacionalnega vprašanja z bivšo planinsko organizacijo v preteklosti. Iz tedanjega Slovenskega planinskega društva v Ljubljani — danes imenovanega Planinsko društvo Ljubljana Matica je nastala mogočna planinska organizacija — Planinska zveza Slovenije, s katero imajo slovenski planinci na Koroškem prirčne odnose. Po ustanovitvi SPD v Ljubljani so se začela po vsem slovenskem ozemlju ustanavljati planinske podružnice, med njimi leta 1900 tudi Ziljska podružnica — prva slovenska planinska organizacija na Koroškem. Tej podružnici je predsedoval bivši deželni poslanec France Grafenauer. Dejavnost le-te se je osredotočila na višarsko pogorje, Karnijske in Ziljske Alpe. Ziljska podružnica, ki je predhodnica današnjega Slovenskega društva v Celovcu je zgradila na Zahomski planini svojo planinsko postojanko. Prav to dejanje je bilo za slovenske planince na Koroškem pozneje odločilno, da so tudi sami zgradili svojo planinsko postojanko.

Planinska dejavnost Ziljske podružnice se je sčasoma razširila po vsem slovenskem ozemlju Koroške, tako da so sedež podružnice leta 1907 prenesli v Celovec in jo preimenovali v Koroško podružnico. Njena dejavnost je prenehala po prvi svetovni vojni, v času plebiscita.

Čeprav od tedaj ni bilo več organiziranega planinstva na Koroškem, je iskra spodbude od prvih organizatorjev in ustanoviteljev Ziljske podružnice tlela naprej. Posamezni planinci so v ožjem tovariškem krogu naprej gojili plemenite ideje, bodisi kot samotni gorniki ali kot smučarji.

Šele po drugi svetovni vojni so se slovenski planinci ponovno združili v planinski sekciji Slovenske fizikalne zveze. Le-ti so prirejali planinske izlete v domače in tuje gore. V okviru SFZ so slovenski planinci po zgledu svoje predhodnice Ziljske podružnice začeli gojiti misel, da bi zgradili svojo planinsko postojanko. Seveda je bil že nakup ozemlja za slovensko organizacijo tvegan, poleg tega pa je bil tudi takratni gospo-

darski položaj takšen, da ni bilo mogoče zamisli uresničiti. Ena najlepših takratnih akcij je bila vsekakor postavitev križa na vrhu Komnice (leta 1949) — v spomin padlih borcev za svobodo. Dve leti je kljuboval viharjem in streli ter politični nestrpnosti, dokler ga niso končno podrli in na njegovo mesto postavili triangulacijsko znamenje.

Ker je bil delokrog planinske sekcije v okviru SFZ pretesen, da bi se mogla dejavnost naših planincev zadovoljivo razvijati, so se najbolj aktivni planinci odločili, da bodo ustanovili samostojno planinsko organizacijo, ki bo zajela širši krog takratne slovenske mladine.

Na prvem sestanku 25. maja 1952 so naši takrat najbolj aktivni planinci — Rehsmann Franci, Schellander Stane in Lubo Urbajs predlagali, da bi novo slovensko planinsko organizacijo imenovali Slovensko planinsko društvo, ker ima le-to že dolgotrajno tradicijo, saj je dolga leta povezovalo vse Slovence, zlasti pa koroške planince v svojem območju. Na poznejših sejah je bil poleg drugih sprejet tudi ta predlog. 27. oktobra istega leta je pet proponentov — inž. Danilo Kupper, Rado Janežič, Marija Koschat, Wiegele Janko in Irma Mak — predalo oblastem društvena pravila v odobritev. 7. novembra 1952 je oblast vrnila potrjena pravila ter sporočila, da je ustanovitev Slovenskega planinskega društva dovoljena. Na seji pripravljalnega odbora 30. novembra 1952 so naši planinci soglasno sklenili, da bodo ustanovni občni zbor pripravili v začetku naslednjega leta 1953, ko je vse slovensko planinstvo obhajalo svojo 60-letnico. Tako se je tudi zgodilo. 11. januarja 1953 je bil ustanovni občni zbor na katerem je bil izvoljen sledeči upravni odbor: predsednik Lubo Urbajs, podpredsednik Miklavčič Tonči, tajnik inž. Danilo Kupper, blagajnik Brežjak Franci in načelniki raznih sekcij: za fotografijo Kristi Schellander, za markiranje potov Andrej Jelenik, za naravoznanstvo Smolnik Feliks za alpinizem Schellander Stane ter za planinske postojanke Tinca Lapuš. Poleg upravnega je bil izvoljen tudi nadzorni odbor, kateremu je predsedoval dr. Franci Zwitter.

Na ustanovnem občnem zboru je bilo med drugim tudi poudarjeno, da imajo slovenski planinci zaradi zemljepisne lege na meji dveh držav, zgodovinsko nalogo, da zbližajo ne samo planince obeh držav, temveč da se prizadevajo utrjevati tudi dobrososedske odnose med obema deželama oziroma državama. Nadalje je bila odboru poverjena tudi naloga, da prouči možnosti o povezavi z avstrijskimi planinskimi organizacijami in pri tem doseže razne ugodnosti. Prav tako je bilo odboru naročeno, da pošlje pozdravna pisma Planinski zvezi Slovenije, Slovenskemu planinskemu društvu v Trstu in planinskim organizacijam na Koroškem. Občni zbor je takrat sklenil tudi višino članarine, ki je znašala za člane 10 šilingov, za podporne člane pa 20 šilingov. Na dan ustanovnega občnega zbora se je v članstvo novega društva vpisalo 22 planincev in planink, kolikor jih je pač bilo navzočih. Lansko leto je Slovensko planinsko društvo v Celovcu obhajalo svojo 20-letnico. V teh letih so naši planinci mnogo ustvarili. Največja pridobitev je brez dvoma izgradnja planinske postojanke na Bleščeči planini, ki je zahtevala mnogo truda in napora. Pri izgradnji te postojanke se je med slovenskimi planinci na Koroškem in planinci v maticni deželi Sloveniji kalila prava planinska tovarišija. Slednji so s svojim nesebičnim delom mnogo doprinesli, da je bila slovenska planinska koča na Bleščeči pravočasno dograjena. Slovenska planinska postojanka „Koča nad Arihovo pečjo“ pa hkrati tudi spominja na partizansko borbo pod Arihovo pečjo, kjer je zgubilo 7 borcev za svobodo svoja življenja.

Vse to kar so do danes ustvarili slovenski planinci na Koroškem je treba pripisati velikemu idealizmu in požrtvovalnosti članov SPD, ki jim je nagrada za delo to, kar bodo ustvarili spet novega, da bi služilo društvu in plemeniti planinski ideji. Ne čudimo se torej, da mnogi organizacijo slovenskih planincev imenujejo — društvo idealistov.

Katera gora na Koroškem je Mons Junensis?

Med koroškimi zgodovinarji velja splošno mnenje, da je hrib sv. Eme južno od kraja Globasnica tista gora, po kateri se imenuje vsa dolina južno od Drave od Pliberka do Dobrle vasi Podjunska dolina. V knjigi Eberharda Kranzmayer Ortsnamenbuch von Kärnten, 2. del, 1958, je naziv Podjunska dolina opisan takole: „Jauntal, tudi Jaunfeld, slovensko Podjunska dolina, v sl. narečju tudi Junsko polje ali Dravsko polje. V 10. stol. Junotal, v 11. stol. Juna. Na hribu sv. Eme, na starem Junovskem hribu, so našli rimsko-keltsko svetišče Augusta Jovenna; vsi ti kraji se tako imenujejo po istoimenskem kelt-skem božanstvu Jovenu“.

Ali pa je zgodovinsko dokazano, da je hrib sv. Eme resnično Mons Junensis? V arhivu ljubljanske nadškofije sem namreč našel na listine, ki dokazujejo, da je bil v starih časih hrib sv. Katarine nad Šmihelom pri Pliberku tista gora, ki je nosila naslov Mons Junensis. V škofijskem arhivu je ohranjena listina o ustanovitvi beneficija sv. Katarine. Ta beneficij je ustanovil 16. 11. 1404 takratni šmihelski župnik Ivan iz Marenberga. Listina ima nadpis: „Copia litterarum fundations beneficii S. Catharinae in Monte Junensi (podčrtal A. S.) supra Parochiam S. Michaelis prope Pleiburgi“, kar pomeni v prevodu: „Sestavek pisma o ustanovitvi beneficija sv. Katarine na junonski gori nad župnijo sv. Mihaela pri Pliberku“.

V neki drugi listini v škofijskem arhivu je zabeleženo, da je cesar Friderik III. bil ustanovitelj beneficija sv. Katarine pri Šmihelu in beneficija sv. Janeza Krstnika v Pliberku. Cesar Friderik III. je

namreč leta 1461 ustanovil ljubljansko škofijo in dodelil tej škofiji tudi pražupnijo Šmihel pri Pliberku z vsemi tej župniji pripadajočimi vikariati. Že pri ustanovitvi ljubljanske škofije si je cesar pridržal tudi prezentacijsko pravico čez vse župnije na Koroškem, ki so bile inkorporirane ljubljanski škofiji, in tudi čez vse obstoječe beneficije v teh župnijah. Zato je beneficij sv. Katarine v listinah imenovan beneficium caesareum. Pravico predlaganja novega beneficiata cesarju v primeru smrti ali abdikacije prejšnjega beneficiata pa je imel samostan v Dobrli vasi, ki so ga imeli v svoji posesti do leta 1601 menihi avguštinci, od tega leta dalje pa jezuiti.

Dne 24. 1. 1661 je cesar Leopold I. izdal za beneficij sv. Katarine prezentacijsko listino na ime Leonarda Jali, magistra filozofije, župnika v Globasnici, na predlog rektorja celovškega jezuitskega kolegija, ki je bil obenem prošt jezuitskega samostana v Dobrli vasi. Leonard Jali pa ni dolgo užival tega beneficija, ker je leta 1662 umrl. Za njegovega naslednika je bil postavljen tako kot župnik v Globasnici kakor tudi kot beneficiat sv. Katarine Jakob Rormeister, poznejši dolgoletni mestni župnik in slovenski pridigar pri cerkvi sv. Duha v Celovcu. Kmalu potem, ko je Rormeister prevzel ta beneficij, je prišlo med njim in med tedanjim vikarjem župnije Šmihel **Primožem Peerom** do spora. Rormeister je namreč šmihelskemu vikarju prepovedal vmešavanje v cerkvene račune beneficije, v kar se je smatral vikar upravičenega po predpisih ustanovne listine tega beneficija. Te pravde, ki se je vlekla več let in pri-

šla pred najvišjo tedanjo sodno instanco, dvorno komoro v Gradcu, tu ne bom podrobneje opisal. Pač pa je iz glavne tožbe, ki jo je vložil Primož Peer na škofijski ordinariat v Ljubljani, razvidno tole: „Primuž Peer, Vicarius ad S. Michaelen in Juna contra Jacobum Rormaister, beneficiatum am S. Catharinam **Vallis seu Montis Junensis**“ (podčrtal A. S.).

V dokaznem postopku te tožbe pa piše generalni vikar ljubljanske škofije Filip Terpin pravnemu zastopniku Jakoba Rormeisterja, odvetniku dr. Herculesu v Celovcu, med drugim tole: „... Fundatice dictae Capellae S. Catharinae (alias dicere fuisse quondam

Junensis ecclesiam unde dicitur Monticulus ille in quo sita est, **Mons Juna vel Junensis** (podčrtal A. S.), et inde tota vallis vocata Junensis) semper habita pro filiali ecclesia, quam nunc dictus adversarius attentat a parochia exaltare...“, kar bi se glasilo v slovenskem prevodu takole: „... Po ustanovni listini imenovane kapele sv. Katarine (nekdanj so to cerkev imenovali Junonsko cerkev, zaradi česar se imenuje tudi hribček, na katerem ta kapela stoji, hrib Juna ali Junonski hrib, in odtod se vsa dolina imenuje Podjuna) se je ta kapela smatrala vedno kot podružnična cerkev, ki jo imenovani nasprotnik hoče sedaj odtrgati od župnije...“

ZAKLJUČKI

Po zgoraj prikazanih listinah smatram za dovolj dokazano, da je bil v srednjem veku in še do 18. stoletja hrib sv. Katarine nad Šmihelom pri Pliberku tiista gora, ki je nosila naslov Mons Junensis in ne hrib sv. Eme pri Globasnici. Tu se nam nehote odkrivajo tale vprašanja:

1. Od kdaj nosi hrib sv. Eme naslov Mons Junensis?
2. Zakaj so imenovali hrib sv. Eme Mons Junensis?
3. Zakaj je dobil hrib sv. Katarine naziv Mons Junensis?

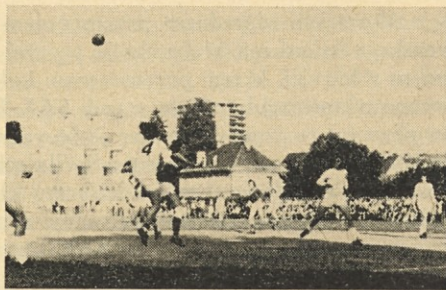
Na prvo vprašanje ne bo mogoče prej odgovoriti, predno ne bodo pregledani dokumenti o tem v koroških arhivih, predvsem v arhivu samostana v Dobrli vasi ter deželnega in škofijskega arhiva v Celovcu. Dvomim tudi v navedbe Eberharda Kranzmayerja v uvodu tega članka, da so hrib sv. Eme imenovali Mons Junensis po keltskem božanstvu Joveniu. Nisem etimolog, zdi se mi pa, da morajo besede Juno ali Juna biti nekaj drugega kot beseda Jovenus. Mnenja sem, da so hrib sv. Katarine imenovali Mons Junensis po kakem rimskem božanstvu in ne po keltskem. Sicer pa prepuščam odgovor na prvo vprašanje koroškim zgodovinarjem.

Tudi na drugo vprašanje je brez poznanja virov težko odgovoriti. Ali so goro sv. Eme imenovali Mons Junensis zato, ker so tam našli arheologi rimsko svetišče? Ali morda zato, ker je bila svetnica Ema koroška rojakinja? Ali pa je dalo povod za tako preimenovanje sovraštvo, ki ga že dolga desetletja gojijo in podpihujejo velenemsko usmerjeni krogi koroškega prebivalstva zoper svoje sodeželane, koroške Slovence?

Tudi na tretje vprašanje bo težko že danes pozitivno odgovoriti. E. Kranzmayer navaja, kakor je zgoraj zabeleženo, da se je Podjunska dolina že v 10. stoletju tako imenovala. Kolikor mi je znano, so se vršila na gori sv. Katarine arheološka izkopavanja in so zaenkrat tam našli le keltske in starslovenske grobove. Tu apeliram na slovensko srednješolsko in visokošolsko mladino na Koroškem oziroma za tiste njene člane, ki se zanimajo za arheologijo, da bi svoja raziskovanja osredotočili na goro sv. Katarine pri Šmihelu, ker se morajo tam nahajati sledovi kakega rimskega ali keltskega svetišča.

Vsi listinski viri, ki so zgoraj prikazani, se nahajajo v fasciklih 67/3 ter 162/1 in 9 kapitelskega arhiva nadškofije v Ljubljani.

Slovenski atletski klub, trn v peti koroške športne javnosti



Najbolj priljubljena športna disciplina med Slovenci na Koroškem je nogomet. Veliko število slovenskih fantov se bori nedeljo za nedeljo, v prijateljskih in prvenstvenih tekmah, za žogo. Raztreseni so po 150 koroških nogometnih klubih, od Zilje, preko Roža do Podjune. Med enajstericami, ki so prijavljene pri Koroški nogometni zvezi (Kärntner Fußballverband) deluje slej ko prej nogometno moštvo Slovenskega atletskega kluba, katerega nogometaši so brez izjeme slovensko govoreči športniki. Slovenski atletski klub, s kratico SAK, je bil ustanovljen julija 1970 in se že tri leta več ali manj uspešno bori v nogometnem prvenstvu 2. koroškega D razreda.

Potem ko je moštvo Slovenskega atletskega kluba v svoji drugi sezoni športnega udejstvovanja 1971-72 le za las ušlo vstopu v višji nogometni razred, so odgovorni sklenili, da se bo SAK v nogometni sezoni 1972-73 udeležil nogometnega prvenstva Koroške nogometne zveze tudi z mladinskim moštvom. S tem ukrepom naj bi odpadla nevšečnost vsakoletnega iskanja za novimi nogometaši, vzgojenimi v pravem slovenskem duhu.

Slovenske mladince je v tem obdobju treniral in vzgajal učitelj iz Loč ob Baškem jezeru Joško Wrolich, ki se je poleg delovanja z mladinci uspešno udeleževal tudi v prvenstvenih tekmah članskega moštva SAK. Ukvarjanje z mladinci se je po enem letu delovanja obrestovalo. Iz mladinske enajsterice so se izluščili trije nogometaši, ki bodo slej ko prej postali člani prvega moštva SAK. Wrolichovi gojenci Roman Schellander, Martin Hobel in Hanzi Millionig so že večkrat pokazali svojo nogometno sposobnost v prvenstvenih tekmah prvega moštva Slovenskega atletskega kluba. Po enem prvenstvenem letu je osvojilo mladinsko moštvo prelepo 4. mesto za znanimi klubi Austrio iz Celovca, Št. Vidom in ASK iz Celovca.

Mladinsko moštvo SAK pa se v letošnji prvenstveni sezoni 1973-74 ne bori več za prvenstvene točke. Njegovo delovanje se je v prvi vrsti skrčilo na prijateljske tekme. Koroška nogometna zveza je namreč mladinsko moštvo SAK določila v skupino, kjer tekmujejo moštva izven celovškega okraja. Do ukrepa, da se mladinci odpovedo sodelovanja v prvenstvu 1973-74, je prišlo zaradi naraščanja stroškov, ki bi nastali ob vožnjah v oddaljene koroške kraje.

Člansko moštvo SAK, ki se je v prestopnem času 1971-72 okrepilo z nekaterimi izvrstnimi igralci, je po jesenskem nogometnem prvenstvu 1972-73 zavzemalo izvrstno drugo mesto v lestvici. To je bila dobra odskočna deska za osvojeitev prvenstvene lovorike, željo vseh funkcionarjev in igralcev, željo nas vseh. Čeprav Slovenskemu atletskemu klubu v tem obdobju ni uspelo dobiti lastnega nogometnega igrišča, so se uspehi na igrišču ob Koschatovi cesti v Celovcu v vigredni drugi polovici nogometnega prvenstva 1972-73 nadaljevali. Prva vigredna tekma je sicer zaradi izredno težkega terena odpadla, vendar smo lahko videli na delu slovensko moštvo že teden pred 25. marcem, ko je igralo prijateljsko nogometno tekmo z moštvom tovarne SAVA v Kranju (0:3), s katerim je SAK navezal tesne prijateljske stike.

V tretjem vigrednem prvenstvenem kolu se je prvič obrnila plat na stran Slovenskega atletskega kluba, ki je prevzel po upoštevanju, da ima dve igri manj, prvo mesto v lestvici. V tem prvenstvenem kolu je namreč voditelj Oberes Metnitztal prvenstveno tekmo izgubil. Sicer je tudi SAK že teden kasneje oddal točko proti Steuerbergu in prvo mesto izgubil, vendar je še vedno imel tesen stik z vodečim moštvom. Tedaj je Koroška nogometna zveza odločila tekmo proti Zweinitzu, ki je brez razlogov odpadla, v prid Slovenskemu atletskemu klubu. Istočasno je bilo tudi opaziti, da Oberes Mitnitztal povsem močno premaguje svoje nasprotnike. Vedeli smo, da bo moral ob koncu nogometnega prvenstva SAK imeti vsaj točko več od drugouvrščenega, če hoče postati mojster.

Sredi maja se je za SAK pričelo obdobje prvenstvenih tekem z močnimi nasprotniki. SAK je zmagal izven nad favoritom Wölfnitzom 3:2. V tej prvenstveni tekmi so bili nogometaši SAK kakor tudi njihovi navijači izpostavljeni fizičnim napadom, ki so bili ponoven dokaz mržnje nekaterih zloglasnih sil, ki se ne morejo sprijazniti z dejstvom, da na Koroškem živita dva naroda. Tedaj sem prišel do spoznanja, da je Slovenski atletski klub eden izmed redkih športnih klubov, ki plemeniti nalogo športa in zbližuje v športni igri ljudi različnih narodnosti.

Sredi meseca maja je odgovornim SAK uspelo pridobiti novega trenerja, ki je prišel na Koroško po posredovanju znanega nogometnega trenerja Braneta Elsnerja. Novi trener iz Murske Sobote, profesor Stanko Mavčec, si je ob prihodu stavil nalogo, pomagati Korošcem pri razvoju slovenskega nogometa in dati mladini vzgojno in moralno podporo. S prvim poklicnim trenerjem se je začelo za SAK novo športno obdobje, ki naj bi dalo solidno podlago za športne uspehe.

Dne 26. maja se je prvič izkazalo odlično delo novega trenerja. Z zmago nad vodečim moštvom iz Oberes Metnitztal 2:0 je SAK prevzel z dvema točkama prednosti prvo mesto v lestvici. Toda misel, da je SAK po zmagi nad Oberes Metnitztal že mojster, se je izjalovila. 17. junija je padla dokončna odločitev. Z nesrečno izgubo 0:1 na domačem igrišču proti Launsdorfu je slovensko nogometno moštvo pokopalo vse upe na prvenstveno lovoriko. Poraz je bil verjetno najtežji v mladi zgodovini slovenskega nogometnega moštva, saj je z njim drugič zaporedoma le za las zamudilo možnost, da bi prišlo z osvojitvijo prvega mesta v višji nogometni razred. Obakrat je SAK z razmeroma slabšim moštvom tik pred osvojitvijo zaželenega cilja oddal točke.

Odgovorni Slovenskega atletskega kluba so priznali, da so po lastni krivdi dobivali ta ali oni gol, vendar pa se jim zdi, da so poglavitno vlogo igrali tudi nekateri koroški sodniki, ki so pogostokrat brez sramu izkazali apatičnost napram mlademu slovenskemu moštvu. Ta trditev se mi zdi precej utemeljena, če pomislim na izrek znanega koroškega sodnika Singerja, da Slovenski atletski klub tako dolgo ne bo vstopil v višji 1. razred, dokler bo imel izzivalni naziv „slovenski“. Sodnik Singer je to izjavil po tekmi z Oberes Metnitztal in dodal, da kljub zmagi nad omenjenim klubom SAK ne bo mojster.

Nadalje pa se mi zdi, da je moja zgornjo trditev utrdil sodnik Gurker, ki je v prvenstveni tekmi z Gospo sveto slovenskim nogometašem prepovedal govoriti materinega jezika...

Singerjeva izjava se je po dveh tednih uresničila, ko je SAK doma izgubil proti slabšemu moštvu iz Launsdorfa 0:1. Tekma je stala v znamenju pristranskega sodnika inž. Humele-ta, ki je neštetokrat brez razloga prekinil napade SAK zaradi offsidea. Po enostranskem sodnikovem sojenju je bilo potrpljenje slovenskih nogometašev ob koncu in ni se treba čuditi, da se je tekma končala v precej ostrem ozračju. Znani celovski nogometaš Emmerich, nekdanji član zapadnonemške enajsterice, je govoril o popolni korupciji.

Temu špektraku na Koschatovem igrišču je sledilo ostro pismo Koroške nogometne zveze, v katerem je opozorila vodstvo Slovenskega atletskega kluba na tekmo proti Launsdorfu in na nezadovoljno delovanje rediteljev ter terjala kazen šil. 1000.— Na naslov Koroške nogometne zveze je SAK poslal protestno pismo, v katerem se pritožuje zaradi neobjektivnosti nekaterih koroških sodnikov, ki sodijo na dvojezičnem ozemlju. V pismu se nadalje opozarja na sodnika iz tekme proti Launsdorfu, ki sta tako na polju kakor na stranski črti hudo kršila pravila nogometne igre, objektivnost in nepristranost. Nadalje izraža SAK hudo ogorčenje nad Koroško nogometno zvezo, ki je slovenskemu klubu zagrozila s kaznijo 1000 šil.

Potem ko je Slovenskemu atletskemu klubu drugič ušla možnost vstopa v višji nogometni razred, je vse kazalo na razpad moštva. Toda proti vsem pričakovanjem se moštvo ni oslabilo, marveč se je okrepilo. Po končanem prestopnem času 1973-74 so bili prijavljeni sledeči nogometaši: gol: Vladimir Wakounik, Hanzi Malle; obramba: Janko Hribar, Mirko Oraže, Bartolomej Lampichler, Karl Pristovnik, Janko Woschitz; krilci: Marjan Pandel, Joško Wrolich, Mirko Singer, Peter Waldhauser, Hanzi Wieser, Karl Nežmah; napad: Florijan Lipuš, Jože Fera, Folti Waldhauser, Vinko Wieser, Janko Pandel, Martin Hobel, Janko Ogris. Koroška nogometna zveza je kakor leto poprej dodelila SAK v 2. koroški D razred.

Še pred začetkom prvenstva 1973-74 je SAK navezal stike s slovenskim nogometnim klubom Rudarjem iz Velenja. Nova okrepitev pri SAK, Nežmah, prihaja prav od tega kluba. Medsebojni prijateljski tekmi sta se končali 4:5 oziroma 5:3. Ob teh srečanjih sta koroški drugorazrednik SAK in član zapadne slovenske conske lige



Nogometno moštvo SAK 1973-74 — stoje od leve proti desni: podpredsednik Matevž Wieser, Mirko Singer, Mirko Oraže, Vinko Wieser, Folti Waldhauser, Janko Woschitz, trener in igralec Karl Nežmah; čepi: kapetan Jože Fera, Vladimir Wakounik, Bartolomej Lampichler, Marjan Pandel, Martin Hobel, Hanzi Malle. Od standardnega moštva manjkata Joško Wrolich in Peter Waldhauser.

Rudar sklenila pbratenje. Velenjčani so obljubili, da bodo v vseh ozirih pomagali slovenskim nogometašem na Koroškem.

Prvo prvenstveno kolo letošnje prvenstvene nogometne sezone se je pričelo 19. avgusta, začetek slovenskih nogometašev pa je bil razveseljiv. Že po nekaj odigranih prvenstvenih tekmah se je pokazalo, da SAK ponovno misli resno na vstop v višji razred.

Zdi se, da je Koroška nogometna zveza vzela upravičeno obsodbo SAK, v kateri je obsojal nezrele koroške sodnike, na znanje. Z določitvijo dobrih sodnikov za tekme SAK je Koroška nogometna zveza postavila garancijo, da bo nogometna sezona 1973-74 potekala povsem objektivno in pravično. Poleg tega pa je verjetno zaukazala sodnikom, da naj zagotovijo red na nogometnih igriščih, da ne bi prišlo do hujših izpadov nad slovensko govorečimi športniki. Do tega prepričanja sem prišel po „vročesenskih“ prvenstvenih tekmah, ko je sodnik po hudih nešportnih izpadih in žalitvah izključil kar pet nasprotnikovih igralcev: tri nogometaše v tekmi z vojaškim moštvom iz Celovca in dva v tekmi z Guttaringom.

Hud udarec je SAK utrpel sredi meseca septembra, ko je slovenski trener iz Murske Sobote zapustil moštvo. Profesionalni trener je imel po prvenstveni tekmi z Hörzendorфом, ki se je končala 5:5 (SAK je vodil 4:0), oster razgovor z nekaterimi nogometaši SAK. Očitali so mu namreč pasivnost, s katero je zapeljal moštvo v debakel. Po Mavčevevem odhodu je trening Slovenskega atletskega kluba prevzel Karl Nežmah. Svoj prvi nastop je Nežmah imel v Guttaringu, kjer je slovensko moštvo igralo najlepšo igro sezone (7:1).

Ob istem času pa so pisci koroške *Kleine Zeitung* SAK hudo napadli. Z izmišljenimi in potvrjenimi dejstvi je omenjeni list SAK spravljaj v slabo luč. Nogometaši Slovenskega atletskega kluba so odtlej bili bolj kot kdajkoli poprej tarča protislovenskih hujskačev, naščuvanih od šovinističnega pisanja. Vsaj na športnem področju bi koroški tisk moral prinašati objektivna in resnična poročila, ki naj bi mladini vlivala pravi odnos do športa, ne pa sovraštvo do druge narodnostne skupnosti.

Športniki Slovenskega atletskega kluba naj se od člankov kot je „videl — doživel — govoril“ v svojem športnem prizadevanju ne pustijo motiti marveč naj odgovarjajo s športnimi dosežki.

Milka Hartman

Čakam sončeca

Kdaj bo, kdaj pomlad prišla
v hladne grede moje?
Kdaj mi pesem ptičica
z vejice zapoje?

Težko čakam sončeca,
dolge so že sence.
Kdaj bom sredi travnika
plela cvetne vence?

Toda čuj, sinička mi
že vigred naznanja —
v logu zvonček že dehti,
v jasi dan pozvanja.

Ob 10. obletnici obstoja „Kluba prijateljev lova“

PRISPEVEK ZA PRVO SLOVENSKO RADIJSKO ODDAJO
„PO LOVČEVIH STEZAH“, ZA KATERO JE DALO POBUDO
SLOVENSKO LOVSKO DRUŠTO „KLUB PRIJATELJEV LOVA“

„NA LOV SMO ŠLI, NA DIVJE SVINJE“

To so bili za nas lovce dnevi, ki jih ne bomo tako kmalu pozabili. Pogosto, ko sem se srečal s koroškimi lovskimi tovariši in z njimi malo „pojagal“, včasih tudi samo pri topli peči v razgovorih in lovski „latinščini“, sem slišal željo, da bi se enkrat nekje pomerili z divjimi prašiči, da bi jih spoznali in lovili. O divjih svinjah, o srditih, krvoločnih divjih merjascih, ki so že na kosce strgali lovca, pripovedujejo in so napisane dogodivščine, da se človeku ježijo lasje, ko jih sliši ali bere in tudi slike z groznimi prizori, izrasle v domišljiji slikarjev, kjer se lovec na življenje in smrt bori z divjo svinjo, te pretresejo, a zbudijo tudi lovsko strast.

Tudi sam sem si takega lova že davno želel. In res. Okoli trideset lovcev, iskuseh in ki ne poznajo strahu, se nas je odločilo za lov na divje prašiče. To našo željo so začutili tovariši od Lovske zveze Slovenije v Ljubljani in nas povabili.

Dobro razigrani smo bili že prvi dan, 16. januarja 1951, ko smo se zbirali lovci iz Blata, Pliberka, Doba, Kort in Lobnika in ko smo prišli med vožnjo proti državni meji, proti Področčici, skupaj z lovci iz Svetne vasi, Borovelj in Kaple ob Dravi. V Svečah se je prismejal s svojim „štucem“ Hubert, v Podgorjah pa smo že iz vlaka videli mogočne gamsove čope, ki so se kot siva megla razgrinjali za klobuki tamkajšnjih lovcev. S spoštovanjem smo pozdravili najstarejšega med njimi, Izidorja Obilčnika, saj mu je takrat manjkalo samo še 24 let do stoletja. V Področčici so se nam pridružili

še tovariši iz Vrbe, Žoprač, Loge vasi, Št. Jakoba v Rožu in iz Loč.

Na Jesenicah smo doživeli prvo lovsko pobratenje. Pozdravili so nas z pevskim zborom in polnimi kozarci vina, medtem ko so nas v Ljubljani sprejeli zastopniki Lovske zveze Slovenije, nas pospremili v hotel kjer smo bili tovariško pogoščeni in kjer smo tudi prespali. Že ob petih zjutraj pa je bil odhod v Dolenske toplice. Tudi tukaj so nas že čakali lovci iz Toplic in Raduhe in nas po kratkem zajtrku odpeljali v lovišče.

Izkušeni lovci, domačini, so nam pripovedovali o lovu na divje svinje in nam dajali nasvete. Čudili smo se, ko smo opazili, da imajo domači lovci dvocevke za šibre. Na vprašanje, če divji merjasec pade tudi streljan s šibrami, so nam pojasnili, da nimajo v metkih šiber, temveč kroglo, ki je votla in ima v sredi zarezo v obliki torpeda. S tako kroglo pošteno zavrtiš v merjasca in ima brez dvoma večjo učinkovitost, kakor krogla iz risanice, pa naj ima še tako močno probojnost.

Pri prvem pogonu je že padla divja svinja. Velik merjasec je prilomastil naravnost na mene, pa ga nisem utegnil streljati in zakaj ne, ne bom povedal sam, naj to povedo drugi, ker bolje vedo, da muhe nisem našel. Prašič, ki je lomastil mimo mene, je naletel na lovca domačina, ki ga je z glasnim „varde, varde, prašič velik“, zavrnil naravnost na našega najmlajšega lovca. Naj še mimogrede povem, da je bila razlika med našimi lovci



Koroški lovci so leta 1951 bili prvič na lovu na divje svinje v Kočevju

v starosti nič manj kot šestdeset let. Imeli smo torej lovski blagor že pri prvem pogonu. Drugi pogon ni bil tako uspešen in pričeli smo tretji „mokri pogon“ v hotelu Toplice, o katerem pa naj svoje prijetne občutke pove nekdo drugi, ki je tam srečal po 31. letih svojega bivšega učitelja iz Borovelj. Tovariš Flajs, sedaj že pokojni, je v imenu Lovske zveze Slovenije nazdravil lovski družini iz Koroške in povedal marsikaj zanimivega iz plemenitega lovskega življenja.

Upravnik državnih lovišč v Kočevju pa nas je povabil na lov v kočevske gozdove, kjer se nahaja veliko divjih svinj in tudi volkov, ki delajo občutno škodo med divjačino, zlasti ob visokem snegu, ko divjad ne more uteči. Naslednji dan smo se torej podali v lovišče področja znamenitega kočevskega hriba Rog, zgodovinsko znanega iz narodnoosvobodilne vojne. Nepregledni bukovi gozdovi so kakor nalašč ustvarjeni za divje svinje, in videli smo, kako s svojimi močnimi rilci zorjejo zemljo ko iščejo hrano.

Že pri prvem pogonu je nastala pravcata ofenziva in ob streljih vzdolž strelske linije smo točno vedeli, kod lomastijo ščetinarji. Nenadoma je počilo pri mo-

jem sosedu lovcu in moral sem mu čestitati k uspehu. Nato smo divji svinji, ki še ni bila povsem mrtva, dali smrtni strel in jo fotografirali. Tudi tovariš Grubelnik iz Žoprač in Hofer iz Vrbe nista prišla v kočevske gozdove za šalo. Nad njiju je prišlo kar 10 svinj in Tone je pripovedoval, da se je šele pri četrti svinji spomnil, da je treba streljati in zadel je prašiča naravnost v prsa. Midva z Uršičem sva položila na ščetine 130 kg težkega merjasca. Tudi vsi drugi naši lovci so streljali na divje svinje.

In po doživljajev polnih lovskih dnevih na Dolenjskem in v Kočevju, smo se znašli v vinski kleti v Ljubljani. Upravnik nam je razložil zanimivosti kletarstva in pripovedoval o izvoru plemenitih slovenskih vin. Predsednik Lovske zveze Slovenije, pa nam je obrazložil moderni lovski zakon Jugoslavije in nas povabil, da bi še večkrat prišli na lov v gojena slovenska lovišča.

Po tradicionalnem običaju lovskega krsta, ko smo sodili „zelence“, ki so prelili nedolžno kri divjega prašiča, ki pa so se s svojimi odvetniki zelo spretno zagovarjali, smo zaključili prijetni zadnji pogon v vinski kleti.

V soboto opoldan smo se na ljubljanskem kolodvoru poslovili od naših lovskih gostiteljev in po kratkem zadržanju na Jesenicah med tovariši Lovske družine Jesenice prispeli z našim plenom, tremi velikimi divjimi svinjami v Podroščico, kar je vzbudilo pri ljudeh veliko zanimanje.

Tako je bilo pred dvajsetimi leti, kakor sem takrat zapisal v moje spomine. Dvanajstega januarja 1952 smo se zopet zbrali lovci iz vse južne Koroške. Tokrat se je število povečalo na 40 lovcev.

Tudi o drugem lovu vam želim prečitati nekaj izvlečkov iz mojih lovskih spominov, ki sem jih napisal pred 19. leti.

„Odhajajoč iz Koroške, smo zapustili pravo sibirsko zimo, zaradi tega smo se čudili med potom po Sloveniji tudi veliki vremenski razliki. Ponekod je bilo še nekaj snega, večinoma pa kopno. V Kočevju nas je sprejel sekretar krajevnih lovskih organizacij tovariš Bižal Drago in nas odvedel v lovišče Lovske družine Kočevje. Tudi predsednik te družine Zajc Vinko, nas je ves čas spremljal in njegov duhoviti humor, kakor ga mora imeti pravi lovec vedno na zalogi, če hoče obdržati na takih pogonih zaupanje, red in disciplino, nas je stalno zabaval.

Ko smo po dobri uri hoje prispeli v lovišče, kjer se je vršil prvi pogon, smo bili radostno presenečeni o vzorni ureditvi lovišča. Če upoštevamo samo dejstvo, da so bila vsa stojišča opremljena s številkami, lahko ugotovimo, da so kočevski lovci zares plemeniti organizatorji in gojitelji. Čeprav ima vsak svoj poklic, — predsednik je na primer sodar — si vzamejo vsak prosti čas, da gredo v lovišče ne samo streljat, ampak gojiti in organizirati. Odstrel, kakor pravijo, jim je samo za nagrado za njih trud in požrtvovalnost, ko hodijo po obširnih gozdovih s puško, sekuro, žago in soljo v nahrbtniku.

To dejstvo priča pripovedovanje naših lovcev, iz katerega je razvidno bogastvo na divjačini v kočevskih loviščih. Že pri prvem pogonu sta bili uplenjeni dve veliki svinji. Janko Ojcelj iz Borovelj in

Janko Mostečnik iz Bistrice v Rožu sta jih ustrelila. Avstrijski tovariš Hofer iz Vrbe pripoveduje: „Stal sem na 14. stojišču, mimo mene pridirja deset divjih svinj. Med temi je bil močan merjasec.“ O posebni smoli pa poroča lovec Mihael Ravter. Iz njegovega poročila je razvidno, da svinjo ustreliti ni lahko, če ima prste vmes „škrpajzlec“. Streljal je lisico in jo s kroglo položil na dlako. Hotel je repetirati, a žavra se je zabila v ležišče s tako silo, da je ni mogel izvleči. Pet minut na to pride velik merjasec. Obstal je pred njim ves širok in dolg. Ravtar pa z prazno puško. Ker ni mogel streljati, se mu je baje globoko poklonil v pozdrav. Siksthofer iz Ledinc pa pripoveduje: „Stojim na stojišču 19. Ko stojim že pol ure zagledam volka. Nisem ga mogel streljati, ker sem bil presenečen, medtem pa je volk že izginil. Tik pred koncem pogona slišim močno lomljenje po hosti. Puško sem vzel k licu. Nenadoma skočita dva ogromna prašiča čez preseko. Ustrelim in enega močno ranim. Ko sem z gonjači šel za njim, sem imel smolo, ker so šli v sosedno lovišče in se nismo upali za njimi, čeprav je bila močna krvava sled. Ker so tudi v sosednem lovišču lovili, upam, da so ranjeno svinjo uplenili. Ne morem pa reči ali je bila svinja ali merjasec. Prehitro je bilo vse skupaj mimo. Vem samo to, da sta bila kolosa“ ... Jože Katnik iz Št. Jakoba v Rožu pa ve povedati: „Bil sem na stojišču 21. Videl sem dva prašiča. Velikega in majhnega. Preden sem spoznal, da ni medved, sta bila že mimo in tako nisem prišel do strela. (Svinja in medved sta si v gozdu namreč močno podobna. Medved pa je zaščiten. Svinja in medved zelo nerada zapustita gosto goščavje. Kadar pa sta prisiljena, da gresta čez planjavo, ali kako preseko ali pot, takrat pa s tako silo, da ni drugega videti, kakor sivočrno bežečo gmoto). Tako pripovedujejo lovci sami. Da bi pa mogel opisati vsa doživetja tega lova, pa primanjkuje časa.

Vsak pa je imel nekaj užitka in dosti veselja. Videli smo tudi štiri volkove. Pa tudi tisti, ki smo srečali le divje svinje,

smo mnogo streljali, kakor je pač vedno pri lovu. Vsaka krogla pa ne zadene, kakor drugače tudi še nikoli ni bilo.

Bil bi površen, če ne bi omenil tudi izredne gostoljubnosti kočevskih lovcev. Samo en primer. Ko je imel lovec Miha Ravter nesrečo, ker se mu je zabila puška, mu je priskočil takoj na pomoč tovariš Bižal Drago in mu posodil svojo dvocevno risanico. Pokazal je, da pravo lovsko srce ne pozna sebičnosti, čeprav star pregovor pravi, da se „puška in žena ne posejmeta“.

Trdo je bilo takrat v Kočevju še za prenočišča, a domači lovci so tudi to vprašanje zadovoljivo rešili. Vsak je vzel nekaj Korošcev na svoj dom in jim pristrčno postregel, da so bili naslednjega dne polni moči in svežosti spet na svojih stojiščih. Štirje tovariši so bili takrat tudi z nami, ki niso razumeli slovensko. Vendar so se počutili enaki med enakimi in marsikateri jugoslovanski lovec se je potrudil, da je govoril z njimi v njihovem materinem — nemškem jeziku.

V zvezi z lovom na divje svinje na kočevskem sem takrat zapisal tudi naslednje: „Ko je bil zaključen veseli, šaljivi del zadnjega, mokrega pogona, nam je spregovoril tople in globoke besede predsednik Lovske zveze Slovenije dr. Benigar. Poudaril je, da je lovsko srce izredno razvito za vse plemenito. To pa predvsem zaradi tega, ker je lovec v neposrednem stiku z živo deviško naravo. Zato tudi lovci mnogo prispevajo k utrditvi miru v svetu, kar si človeštvo najbolj želi. Odprta lovska srca, ki ne poznajo špekulacije in zahrbtnosti, bodo vedno na tem, da se ustvarja prijateljstvo in tovarištvo med lovci različnih narodnosti in prav koroški lovci, ki prihajajo k nam na lov, vidijo, kako se pri nas praktično borimo za mir, to je, da se med seboj pobratimo.“

Opisal sem dva izredno zanimiva lovska doživetja, ki sta bila prva po drugi svetovni vojni. Pozneje smo lovili kot gostje iz Koroške v Sloveniji vsa leta do danes. Lovili smo tudi na Prekmurskem, v Beltincih in okoli Murske Sobote. Tu-

di tam je bilo mnogo lovskih doživetij in zanimivosti. Lov na poljsko divjad ima svoje lepote. Lovili smo v manjših in večjih skupinah po loviščih celjske in mariborske lovske zveze. Lovili smo v Litiji, v Logarski dolini...

S temi organiziranimi lovi pa se je zbudila potreba po lastni slovenski lovski organizaciji pri nas na Koroškem. In tako smo se nekega dne v začetku 1964 sestali v Celovcu in rekli: „Dajmo ustanoviti slovensko lovsko društvo, ki bo imelo svoj sedež v Celovcu.“ Oblikovali smo društvena pravila, prijavili občni zbor, dali našemu društvu ime „Klub prijateljev lova“ in kot tako je registrirano že od 31. maja 1964, ko se je vršil ustanovni občni zbor.

Ob koncu današnje oddaje za lovce bi rad še nekaj povedal. Na zadnji seji odbora „Kluba prijateljev lova“ je bil med drugim sprejet tudi sklep, da naše društvo obvezno prevzame za naprej lovske ure za slovensko lovsko oddajo v radiu Celovec. Pod novim naslovom „Po lovčevih stazah“ bo še večkrat podano poročilo o delu in življenju „Kluba prijateljev lova“, in še druge lovske zanimivosti, ki jih hranijo v spominih naši starejši koroški lovci. Tudi te vam bomo v prihodnjih oddajah predstavili. Zato v imenu „Kluba prijateljev lova“ tem potom naprošam predvsem naše člane, pa tudi druge prijatelje lovstva, za sodelovanje v bodočih radijskih oddajah „Po lovčevih stazah“ in naj pošljejo svoje prispevke na naslov: „Klub prijateljev lova“, 9020 Celovec, Gasometergasse 10/I.

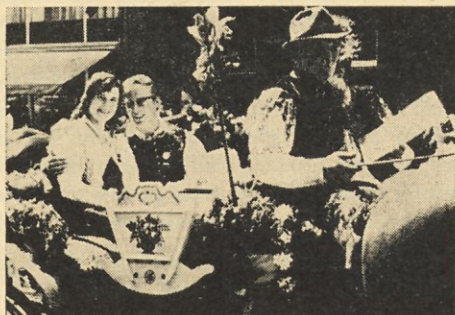
Sedaj pa še nekaj. Smatram za dolžnost, da se tem potom zelo iskreno zahvalim dosedanjima tovarišema, ki sta nas tako pestro in poučljivo zabavala s svojo lovsko oddajo „Zeleni gozd je lovčev raj.“ V imenu vseh slovenskih lovcev, ki smo oddajo z ljubeznijo in zanimanjem poslušali, nadlovcu iz Železne Kaple Francu Erženu in lovcu Tončiju Haderlapu, za njih trud in požrtvovalnost najlepša zahvala, in krepak lovski zdravo!

Karl Prušnik



Folklorna skupina Slovenskega prosvetnega društva „Zarja“ v Železni Kapli je razmeroma še mlada. Kljub temu pa ima za seboj že številne uspešne nastope doma, pri sosednjih društvih in v Sloveniji.

Lani je med drugim sodelovala tudi pri največji slovenski tradicionalni folklorni prireditvi „Kmečka ohcet 73“ v Ljubljani, kjer se je poročil tudi koroški par Marija Tanzer in Franci Stern.



PROIZVODNE SKUPNOSTI V PRIREJI MESA

A. Uvod

V julijski številki Mesečnih poročil Avstrijskega instituta za gospodarsko raziskovanje smo lahko brali: Tržno prireja mesa je maja zaostala (-3%) za prirejo maja 1972. Višja ponudba svinjskega mesa ($+5\%$) in pitane perutnine ($+11\%$) ni bila v stanju, da bi izenačila močno nazadovanje prireje govejega mesa in teletine (-16%). Izvoz govedi in mesa je le do polovice dosegel lanski izvoz. To na področju oskrbe z mesom vznemirljivo poročilo v Avstriji ni prvo in tudi ni osamljeno. Takih in podobnih poročil tudi iz drugih dežel ne manjka. Od njih le nekaj najznačilnejših, ki smo jih lahko povzeli iz biltena AGRA-EUROPE julija in avgusta tega leta:

- Prireja govejega mesa je bila v Zvezni republiki Nemčiji v prvih petih mesecih s 433.000 tonami za 10.980 ton nižja kot v prvih petih mesecih minulega leta, prireja svinjskega mesa je bila za 1,1 % nižja in je znašala le še dober milijon ton.
- Na Danskem, ki igra v oskrbi Evrope s svinjskim mesom veliko vlogo, je bilo junija število prašičev za 7,1 % nižje kot lani; število brejih svinj je nazadvalo celo za 9,9 %.
- Zahodnoevropske dežele so morale lani uvoz mesa močno povečati, vzhodnoevropske dežele pa iščejo pujske po zahodnoevropskih deželah, da bi jih kupile in uvozile.
- EGS devetih držav je 1971 uvozila 480.000 ton govejega mesa, lani pa 710.000 ton. Združene države Amerike so lani uvoz govejega mesa povečale z 80.000 ton na 600.000 ton.
- Primanjkljaj mesa v ZR Nemčiji in v Italiji narašča. Ti neposredni sosedi Avstrije, ki že od nekdaj uvažajo avstrijska goveda in goveje meso, so morale uvoz govejega mesa močno povečati. Lani je ZR Nemčija z 220.000 tonami uvozila 80.000 ton več govejega mesa kot leta 1971. Italija mora kljub prirastku prireje za okroglo 150.000 ton uvažati letno med 830.000 in 850.000 ton govejega mesa. Španija je uvozila lani 68.000 ton mesa, predlanskim pa 23.000 ton.
- Temu nasproti so nekatere dežele, ki sodijo med glavne uvoznike mesa, letos svoj uvoz začasno ukinile. To so Brazilija, Kanada ter Urugvaj, med drugim v glavnem zato, ker je njihova prireja nazadovala in ker so ga lani izvozile preko mere. Kaj to pomeni, spoznamo po tem, da je lani Brazilija izvozila 192.000 ton, Urugvaj pa 120.000 ton govejega mesa. Kanada je izvoz mesa ukinila, ker je v zadnjih treh letih njegova prireja nazadovala za 220.000 ton na 571.000 ton, medtem ko je domača poraba narasla za blizu 10 % tekom leta dni.

Ti primeri zadostujejo za potrdilo, da se je položaj v oskrbi Evrope z mesom zaostрил in da se še naprej zaostčuje. V prihodnje se bo še močneje zaostрил, kajti medtem je postalo očitno, da je pričelo širom zemeljske oble primanjkovati krmil s koncentriranimi beljakovinami, osnovnega predpogoja za intenzivnejšo in večjo prirejo mesa, tako govejega kot svinjskega.

Nastalo svetovno problematiko v oskrbi z mesom predočuje naslednja prognoza:

Zahodna Evropa	1970	1980	porast
prireja v 1000 tonah	19.104	30.638	60 0/0
poraba v 1000 tonah	20.139	32.022	59 0/0
poraba po prebivalcu v kg	56,6	89,6	33 kg
potreba uvoza v 1000 tonah	1.125	1.348	23 0/0
Vzhodna Evropa			
prireja v 1000 tonah	16.424	21.079	28 0/0
poraba v 1000 tonah	16.180	21.492	33 0/0
poraba po prebivalcu v kg	46,4	55,9	5,5 kg
izvozni višek v 1000 tonah	244	—	
potreba uvoza v 1000 tonah	—	413	
Evropa skupno			
prireja v 1000 tonah	35.528	51.717	45 0/0
poraba v 1000tonah	36.319	53.514	47 0/0
poraba po osebi v kg	51,5	74,7	23,2 kg
potreba uvoza v 1000 tonah	791	1.797	128 0/0
Sveč skupno			
prireja v 1000 tonah	98.684	131.237	33 0/0
poraba v 1000 tonah	98.468	133.237	35 0/0
poraba po osebi v kg	26,5	29,3	3,8 kg

Ta prikaz, sestavljen na osnovi raziskav in prognoz FAO in EGS leta 1972, kaže vso obsežno problematiko oskrbe z mesom. Na eni strani imamo opravka z naraščanjem števila prebivalstva in njegove porabe mesa, na drugi strani pa s pomanjkanjem krmil s koncentriranimi beljakovinami in z njihovim podraževanjem ter s stagnacijo števila goveje živine, ker je v evropskih pogojih na delu intenzivna in ker skoraj nobena dežela ne more porabiti mleka, ki ga producira od svojih krav. Brez krav pa ni telet, ki so potrebna za pitanje govedi.

Po vsem tem izgleda, da ima kmečko kmetijstvo, ki je v tej ali drugi obliki naravnost poklicano za prirejo mesa, ugodne pogoje za to prirejo. Eno je pri tem vendar gotovo: po klasičnem načinu postaja prireja mesa na kmečkih gospodarstvih nerenabilna.

B. Spremembe na trgu z mesom zahtevajo spremembe v prireji

Kakor splošni tržni pogoji so se zlasti v zadnjem desetletju spremenili tudi pogoji trgovanja s klavno živino in z mesom. Lokalni mesar na trgu s klavno živino zgublja enako svoj nekdanji vpliv kot ga izgublja njegova mesnica na trgu z mesom in mesnimi izdelki. Na obeh področjih iz leta v leto narašča vpliv mesne industrije in supermarketov, diskont-trgovin in poslovalnic trgovskih združenj.

Ta zvrst trgovskih podjetij prodaja več mesa kot ga prodajo mesnice. Vzrok: njihova ponudba in možnost izbire sta večji kot v mesnicah, cene pa navadno nekoliko pod onimi v mesnicah. Navadni in tudi večji mesarji teh kategorij trgovcev z živili niso v stanju zalagati s potrebnim mesom in mesnimi izdelki. To je v stanju le mesna industrija. Še več.

Zadnja leta se vrstijo primeri, da mesarji zalagajo svoje mesnice z mesom in mesnimi izdelki, ki jih kupijo od mesne industrije.

V gospodarstvu z mesom in mesnimi izdelki imamo opravka s podobno koncentracijo predelave in ponudbe kot na drugih področjih industrijskega gospodarstva in trgovine. Ta koncentracija narašča skladno z internacionalizacijo trgovine s klavno živino in z mesom. Zaključena še nikakor ni.

Ob taki koncentraciji klasični način kmečke prireje mesa nima več bodočnosti. V prireji mesa in v oskrbi z njim ubira svet nova pota. Med njimi se uveljavljajo zlasti tri:

- koncentracija prireje na farmah in v kombinatih, ki imajo svojo mesno industrijo,
- pogodbeni prireja mesa, kjer kot integrator nastopa živilska ali mesna industrija v povezavi z zadevno trgovino,
- proizvodne skupnosti kmetov, ki na področju vnovčenja klavnih živali kooperirajo s trgovino z živino in mesno industrijo, tako kmetijsko-zadružno kot pa privatno.

Katera od teh oblik koncentracije je najpriljubljenejša, je vprašanje, ki je tesno povezano s strukturo kmetijstva in s strukturo pridelovanja krme. Upoštevajoč to, je v alpskem svetu s kmečkim kmetijstvom najpripravljenjša tretja med omenjenimi oblikami koncentracije prireje mesa.

Vzrokov za to je več. Na področju prireje govejega mesa so to optimalna možnost rabe pašnikov in planin za rejo mlade živine do 14. mesecev starosti na eni strani in optimalna možnost za ceneno pitanje v krajih, kjer je dovolj koruzne silaže in prvorvnostnega sena, ki je lahko glavni nosilec beljakovin v krmi.

Na področju prašičereje s to koncentracijo povečana delitev dela zreje pujskov od dela s pitanjem prašičev omogoča, da imajo na eni strani kmetje, ki zaradi premajhnega obsega kmetije ne morejo rediti toliko goved, da bi od tovrstnih dohodkov lahko živeli, s prirejo pujskov panogo, s katero neodvisno od obsega kmetije svoj letni dohodek lahko enako zvečajo kot pa s stransko zaposlitvijo v drugih poklicih. Na drugi strani pa koncentracija zreje pujskov edino lahko zagotavlja oskrbo večjih pitališč prašičev, ki pitajo v partijah po 200 do 400 prašičev in ki imajo letno proizvodnjo do 1000 in več prašičev. Število takih pitališč naglo raste povsod tam, kjer pridelujejo žito in koruzo in kjer se poslužujejo kmetje hlevov, kjer je prej stala goveja živina, ki so jo zaradi specializacije na žito in koruzo prodali. Ker ena oseba lahko oskrbuje 300 do 400 pitancev, je pitanje prašičev za take kmete sila interesantna panoga, s katero lahko shajajo, če za svoje delo po prašiču zaslužijo le sto šilingov.

Proizvodne skupnosti kmetov pa v alpskem svetu in odročnih območjih brez industrije vršijo še pomembno funkcijo na področju varovanja podobe okolja. S tem, da posredujejo svojim članom možnost zvišanja zaslužka za delo, preprečujejo odseljevanje kmetov v druge poklice in s tem povečano spreminjanje njiv in travnikov v divjino.

Ta argumentacija zadostuje za odgovor na vprašanje, zakaj je v alpskem svetu koncentracija prireje mesa v obliki proizvodnih skupnosti kmetov boljše od ostalih dveh oblik. Dodati je treba le še en bistveni argument: Proizvodna skupnost draži iniciativo kmeta, medtem ko jo sistem koncentracije v obliki pogodbene prireje mesa po željah in zahtevah mesne industrije lahko močno duši.

C. Koroški primer

Prireja mesa v proizvodnih skupnostih in njihova kooperacija s partnerji mesne industrije in grosistične trgovine z živino se naglo širi skoraj po vseh evropskih industrijskih deželah. Na Koroškem so jo na svoječasnno pobudo Slovenske kmečke zveze pričeli uveljavljati pliberški kmetje, ko so se leta 1964 združili v Južnokoroški krožek za zrejo in pitanje prašičev. V iskanju partnerstva na trgu sta se krožku tedaj edina

ponudila oddelek za promet z živino in tovarna mesnih izdelkov Koroške Raiffeisnove zveze. Pozneje se je v to partnerstvo vključila tudi koroška kmetijska zbornica, ki je prevzela strokovno-pospeševalno in organizacijsko službo. Na poti tega sodelovanja je krožku že v prvih letih uspelo, da so njegovi člani lahko prirejali zahtevane mesnate prašiče in da je pliberška okolica na trgu s klavnimi prašiči zopet pridobila svoj sloves, ki ga je v letih, ko je trg začel odklanjati mastno pitane prašiče, skoraj do cela izgubila.

Pričetki prireje mesa po zahtevah trga, koreninijo na Koroškem v Pliberku. Kvaliteta pliberških prašičev se je po letu 1964 vidno izboljšala, toda količina, ki so jo lahko nudili, je bila premajhna. Zato je prišlo leta 1968 do ustanovitve krožkov — tako za zrejo pujskov kot pa pitanje govedi — tudi po drugih predelih Koroške, pri čemer so izkušnje v Pliberku nudile ustrezno osnovo.

Proizvodne skupnosti so usmerjene na dve področji: na eni strani na prirejo pujskov, na drugi strani pa na pitanje mladih goved. To usmeritev je leta 1968 narekoval na eni strani pričetek koncentracije na področju pitanja prašičev, na drugi strani pa opuščanje prireje mleka in govejega mesa s strani večjih ravninskih kmetij in njihov prehod na pridelovanje žita in koruze. Regionalno gledano je prišlo do ustanovitve skupnosti pretežno v predelih z viški v prireji mesa. V prirejo pujskov so bili vključeni tudi gorski kmetje in sicer zato, ker je prireja pujskov panoga, ki ni vezana na obseg kmetije in ker zaradi tega lahko prispeva k zagotovitvi eksistence gorskih kmetov. Člani skupnosti za prirejo pujskov se nahajajo tudi v 1200 metrov nadmorske višine, kjer držijo po 10 do 20, pa tudi več pmelenskih svinj.

1. Proizvodni program „južni pujski“

Po zaključni prvi fazi razvoja skupnosti za zrejo pujskov so se le-te v sodelovanju z oddelkom za tržno gospodarstvo koroške kmetijske zbornice in koroške Raiffeisnove zveze sredi februarja 1971 predstavile z že dokaj obsežnimi proizvodnim programom, ki je dobil ime „južni pujski“. V zadevni objavi je bilo med drugim predvsem poudarjeno:

„Južni pujski“ so kvaliteten produkt koroških skupnosti za zrejo pujskov. Te skupnosti pospešuje koroška kmetijska zbornica in so podvržene strogim predpisom glede valitete (zdravstveno preventivna služba), svoje pujske pa prodajajo preko koroške Raiffeisnove zveze.

Kvaliteto teh pujskov zagotavlja kontrolna številka v levem ušesu vsakega pujska, po kateri je mogoče spoznati, iz katere skupnosti in iz katerega obrata pujski izvirajo. Ta kontrolna številka zagotavlja,

- da so pujski potomci staršev modernega mesnatega tipa prašičev, v kvalitetnem razredu I do II priznanega plemenskega merjasca in priznane plemenske svinje;
- da zdravstveno preventivna služba zagotavlja njihovo klinično zdravost, se pravi, da v obratu, kjer so bili zrejeni, ni bilo mogoče ugotoviti nevarnih bolezni kot sta gripa pujskov (enzootična pneumonija) in atropičnega rinitisa in da pujski niso škodljivo glistavi; skratka zagotavlja kvaliteto, naglo rastnost in možnost rentabilnega pitanja.

S smotrno organizacijo in koordinacijo „južni pujski“ ne utrpijo škode zaradi dolgega transporta pri premetitvah iz zrejalšča v pitališče. Najpozneje v 10 urah je ta premetitev pri kraju.

Člani skupnosti jamčijo poleg tega še, da so pujski že najmanj 10 dni odstavljani, da sami zrejo in da pred prodajo niso bili bolni.

Ta program, ki se mu je medtem pridružila večina večjih pitališč v deželi in pa Zveza koroških prašičerejcev, je naletel na dober odmev. Njegov razvoj ponazarja naslednji pregled razvoja skupnosti za zrejo pujskov in njihovih kapacitet.

Skupnost	Stanje konec leta				Stanje			
	1968		1970		1972		30. 6. 1973	
	člani svinje		člani svinje		člani svinje		člani svinje	
Pliberk	61	205	43	206	43	298	49	384
Granitztal	18	39	36	218	38	293	39	257
Steinfeld-Berg	14	29	17	90	14	76	15	85
Mölltal	18	58	26	142	26	133	23	147
Ziljska Bistrica	—	—	16	83	10	79	10	82
Velikovec	—	—	24	224	18	216	17	230
Ob. Lavanttal	—	—	29	161	23	116	22	114
Feldkirchen	—	—	24	126	23	150	23	150
Friesach	—	—	9	59	12	108	9	48
Penk i. M.	—	—	7	27	9	85	10	99
Mittl. Lavanttal	—	—	32	235	39	337	40	380
Kötschach	—	—	—	—	9	43	11	55
St. Veit/Glan	—	—	—	—	39	168	37	160
Skupno	111	331	259	1571	289	2102	282	2208

Ta primerjava zgovorno kaže koncentracijo v prireji pujskov v okviru programa „južni pujski“. Neglede na nihanje števila članov in števila svinj v nekaterih skupnostih — katerega vzroki ležijo v naravi stvari — je število svinj v preteklosti konstantno naraščalo. Leta 1968 je v povprečju en član redil 3 plemenske svinje, koncem junija 1973 pa že 7,2 svinj. Delež za proizvodni program „južni pujski“ priznanih plemenskih svinj na deželnem številu plemenskih svinj je s tem že presegel 10 %. Za izboljšanje dednih pogojev teh svinj so člani teh skupnosti od pričetka 1969 do srede 1973 kupili 134 plemenskih svinj iz gnezd, ki so preizkušnjo na prirastek, mesnost in klavnost pozitivno prestala. Poleg tega so kupili 257 enako preizkušenih merjascev. Njihovo število v skupnostih je 30. 6. 1973 znašalo 114.

Razvoj prireje in organiziranega vnovčenja pujskov

Prireja in organizirano vnovčenje „južnih pujskov“ sta se razvijala skladno z izgradnjo skupnosti kot proizvodnih baz programa. Od prej omenjenega števila svinj je bilo k priznavanju predikata „južni pujski“ javljenih:

leta	1969	1970	1971	1972
gnezd	473	1479	2.715	3.216
z živo rojenimi pujski	5.166	15.085	26.728	31.524
od tega priznanih pujskov	4.488	14.067	24.983	30.289
povprečno na gnezdo	9,5	9,5	9,2	9,4
Delež teh pujskov na obrtnih zakoljih				
prašičev na Koroškem v %	3,5	9,9	16,5	20

Te primerjave kažejo, da je deklaraciji programa „južni pujski“ sledila ustrezna akcija in da so skupnosti in njihovi člani s prakso programa zadovoljni. Zadovoljni pa so zaradi tega, ker jim je v povprečju omogočil vidno izboljšanje dohodkov in zaslužkov za njihovo delo. Porast teh dohodkov spoznamo, če upoštevamo cene pujskov in razvoj njihove povprečne prireje na včlanjeno kmetijo. V omenjenih skupnostih je bilo v povprečju na kmetijo prirejenih

1969	25,5	priznanih pujskov
1970	54,3	priznanih pujskov
1971	98,5	priznanih pujskov
1972	121,2	priznanih pujskov

letos pa jih bo predvidoma 130 do 135.

Zadovoljni s tem programom pa so tudi partnerji teh skupnosti, zlasti posrednik — medtem je to postala Agrosserta — in pitališča ter mesna industrija. Vnovčenje teh pujskov je bilo leta 1970 težje kot je sedaj, ko je njihova ponudba že presegla 30.000 pujskov na leto.

Še leta 1970 so koroška pitališča na Zg. Avstrijskem in Štajerskem pokupila več kot 30.000 prašičev, leta 1972 pa so koroške skupnosti prodale na Štajersko že nad 3000 pujskov.

Organizirano vnovčenje pujskov po poti zadružnega posredništva se je pričelo poleti 1969. Tedaj je bilo v drugem polletju po tej poti prodanih 1.039 pujskov, lani pa je bilo prodanih 19.198, to je dve tretjini priznanih pujskov, če odštejemo pujske skupnosti Feldkirchen, kjer partner ni Agrosserta. Letos izgleda, da bodo po poti Agrosserta-predsedništva vnovčene tri četrtnine, prirejenih „južnih pujskov“.

V organizaciji posredništva je pri kmetijskih zadrugah urejenih 12 prevzemališč, kjer Agrosserta pujske prevzema redno vsakih 14 dni in jih isti dan dostavi pitališčem. Člani skupnosti imajo prevzem kot „južni pujski“ označenih pujskov zagotovljen, čim so se obvezali, da bodo vse prirejene pujske — izvzemši pujske za domače potrebe — pripeljali do prevzemališča in jih tam prodali. Vsakokratno število, ki ga bodo pripeljali do prevzemališča morajo teden dni prej sporočiti.

S pujski se trguje na sistemu takoiimenovane osnovne cene. Po tej ceni, ki je odvisna od povpraševanja za pujski in njihovih cen v avstrijskem merilu, se plačujejo pujski do teže 20 kg. Za težje pujske se cena zniža v toliko, v kolikor presegajo navedeno težo. Tako se plačuje 21. do 25. kg po šil 19.—, kilogrami nad 25 pa po šil. 14.—. Če je torej pujsek 23 kg težak in če osnovna cena znaša šil. 30.— za kg, je pujsek plačan s 657 šilingi.

Kvaliteto, ki so jo „južni pujski“ že dosegli, spoznamo na osnovi lanskega testa pri 1500 spitanih prašičih, ki so bili s to oznako kupljeni. 86 % teh prašičev je dobilo predikat „izraziti mesnati prašič“ in le pri 14 % je bilo razmerje med mesom in mastjo slabše.

Organizacija

Pristop v skupnost je prostovoljen in odvisen od tega, da kmetijska zbornica prizna kmetijo kandidata kot pripravno za zrejo „južnih pujskov“. Član postane, kdor se veže na izpolnjevanje pogojev za članstvo.

Uveljavljanje programa „južni pujski“ temelji na trojnem partnerstvu — skupnosti — kmetijska zbornica — kmetijska zadružna organizacija. Vsaka skupnost ima voljen odbor in najmanj eno člansko zborovanje na leto.

Pospesjevanje skupnosti je poverjeno oddelku za tržno gospodarstvo kmetijske zbornice, ki pri tem tesno sodeluje s strokovnjaki oddelka za živinorejo zbornice in strokovnjaki tovarne močnih krmil Raiffeisnove zveze.

Pospesjevanje zbornice obstoja iz

- priznavanja kmetij za zrejo „južnih pujskov“ in svinj, ki so potrebne za to zrejo,
- usmerjanja članov pri izbiri merjascev in plemenskih svinj pri nakupu,
- kontrole zreje svinj in pujskov, pri čemer pride letno dvakrat do obiska vsakega člana in kjer se ugotovi datum pripusta svinj in stopnja glistavosti ter nastala problematika prereje,
- usmerjanja časovno najbolj ugodni pripust svinj prvesnic in iz
- označevanja zrejenih pujskov med 4. in 6. tednom starosti.

Vsak član vodi o svojih svinjah in pujskih hlevsko knjigo. Za usluge, ki jih posreduje skupnost in zbornica, plačujejo člani letno članarino, ki je odvisna od števila priznanih svinj. Ta organizacija, v kateri delata le dve osebi polnopoklicno, zaenkrat zadostuje za izvajanje proizvodnega programa „južni pujski“.

2. Krožki za prirejo govejega mesa

Kakor za koncentracijo v prireji pujskov zahtevane kvalitete, obstajajo na Koroškem tudi za koncentracijo v prireji govejega mesa proizvodne skupnosti. Do njihove ustanovitve je prišlo podobno kot do ustanove skupnosti za zrejo pujskov v predelih dežele, kjer prevladajo manjše kmetije in kjer imajo kmetje težave pri vnovčenju goved, ki so namenjena za zakolj. Principielno delujejo te skupnosti na dveh področjih prireje govejega mesa. Na eni strani so to skupnosti, ki združujejo kmete, ki prirejajo mlada, do 400 kg teža goveda za dopitanje v pitališčih, na drugi strani pa so to skupnosti, ki združujejo kmete pri pitanju goved, pri dokupu mladih goved za dopitanje in pri vnovčenju opitanih goved.

Prva taka skupnost je bila leta 1968 ustanovljena kot Rožanski krožek za pitanje in vnovčenje goveje živine. Za njim sta bila ustanovljena Ziljski krožek za pitanje in vnovčenje goveje živine 1970 in krožek za prirejo in vnovčenje klavnih goved v Feldkirchnu 1973. Kakor pa vsa znamenja kažejo, bo prišlo v kratkem do ustanovitve podobnih krožkov v Podjuni in spodnji Labotski dolini in v območju Winklern v dolini Mele. Za njihovo ustanovitev se kmetje zavzemajo enako kot trgovina z živino in mesom. Razlogi so spričo koncentracije na trgu z mesom, spričo potrebe po izenačenih kvaliteti za izvoz in spričo občega poslabšanja strukture kmetij, ki živino za zakolj zrejajo in pitajo, jasni: s takim partnerstvom je edino mogoče izboljšati vpliv koroških pitanih goved na italijanskem in avstrijskem trgu in kmetu zagotoviti boljši izkupiček pri njihovi prodaji.

Rožanski krožek za pitanje in vnovčenje govedi

Trije razlogi so privedli do njegove ustanovitve. Prvič drobna struktura kmetij, drugič razmeroma nizka molznost krav, tretjič pa razmeroma velik delež njiv, kjer dobro uspeva koruza. Da bodo kmetje v tem predelu dežele izboljšali svoje dohodke in zasluzke, je treba organizirati povečano pitanje kvalitetnih goved s silarno koruzo kot glavno krmo na eni strani, na drugi strani pa si je treba zagotoviti dobrega kupca za spitana goveda.

Ta odločitev je bila jasna in je naletela med kmeti na dober odmev. Zgovorna priča o tem razvoj krožka in njegovih kapacitet po naslednjem pregledu:

Leto	Štev. članov	kmet. površ. ha	krmna površ. ha	število goved	od tega krav	goved mošk. spola
1968	51	—	—	685	348	223
1969	63	671	—	1010	466	378
1970	62	713	—	1072	440	481
1971	70	765	452	1253	508	540
1972	58	649	459	1184	440	543
povprečno na kmetijo						
1968	—	—	—	13,4	6,8	4,4
1969	—	10,7	—	15,9	7,4	5,7
1970	—	11,5	—	17,4	7,1	7,8
1971	—	10,9	6,5	17,9	7,3	7,7
1972	—	11,2	7,9	20,4	7,7	9,3

Ta porast proizvodnje je očividna in ne zahteva drugega komentarja kot tega, da člani krožka v prvih petih letih prizadevanj niso bili razočarani, ne pri oskrbi z mladimi biki, ne pri prodaji dopitanih. Pri enakem številu krav in telic na skoraj enaki kmetijski površini se je povprečni letni dohodek na člana povečal za 50.000 šil.

Kapacitete se večajo

Organizirano pitanje bikov more svoj cilj le doseči, če stremijo člani za izenačeno kvaliteto in če so s to kvaliteto na trgu stalno prisotni, tedensko najmanj z vagonom bikov na izvoz v Italijo, bolje pa z dvema ali tremi.

Za dosego take ponudbe je bil za Rožanskim ustanovljen še Ziljski krožek za pitanje in vnovčenje goveje živine. Njegov razvoj je lani trpel zaradi tega, ker je zaradi vremena pridelek silokoruze izpadel za 40 % pod pričakovanjem. Zaradi tega so morali kmetje jeseni število bikov na pitanju zmanjšati; odkupili so jih v glavnem kmetje Rožanskega krožka. Dosedanji razvoj v Ziljskem krožku vendar obeta, da bo do konca leta 1975 dosegel proizvodno raven Rožanskega.

Skupno s podobnim krožkom v območju Feldkirchen je bilo z organizirano prirejo govejega mesa sredi leta 1973 zajetih 328 kmetij s skupno 5.150 govedi, od katerih je bilo 2070 krav, kar omogoča leta 1974 ponudbo 800 do 1000 spitanih bikov.

Organizacija

Tudi v tem primeru se je uveljavilo trojno partnerstvo, kakor je bilo opisano v primeru proizvodnega programa „južni pujski“. Osnove za delo v krožkih daje vsakoleten točni popis govedi pri članih, vključeno popisa starosti goved na pitanju, mladih goved in datuma pripusta krav. Bistveno vpliva na zadovoljstvo partnerjev nakupovalec živine, ki je bil tako v rožanskem kot ziljskem krožku imenovan po sporazumu med upravnim odborom krožka, oddelkom za tržno gospodarstvo kmetijske zbornice

in Agrosserta kot partnerjem pri oskrbi z mladimi govedi za dopitanje in pri odkupu opitanih goved.

Med obveznostimi članov je treba iz poslovnika krožkov še omeniti, da so vezani, da ponudijo vsako govedo za zakolj najprej partnerju krožka, to je t. č. Agrosserti. Če se z njo glede cene ne more zediniti, lahko prodajo žival drugam. Za to obveznost jim partner jamči zanesljiv odkup vseh goved, vključno goved, ki so bila prisilno zaklana, če pristojni uradni veterinar ugotovi, da je njihovo meso užitno.

D. Zaključek

Sredi leta 1973 so proizvodne skupnosti v prireji mesa na Koroškem združevale 610 kmetov. Za osnovo svoje proizvodnje so imele 2070 krav in 2208 plemenskih svinj. S ponudbo na tej proizvodni osnovi so postale na trgu z mesom zelo zanimive in upoštevane. Te skupnosti so realen nastavek za sodobni marketing v kmečki proizvodnji. Dokazale so, da so v stanju zahtevam trga v pogledu na kvaliteto in v pogledu na stalnost ponudbe zadostiti v enaki meri kot pa pričakovanju članov v pogledu na zboljšanje zaslužka za svoje delo. Baš zadovoljstvo slednjih pa kaže, da ima spričo koncentracije v mesni industriji in v trgovini z mesom in mesnimi izdelki tudi v kmetijstvu načelo „ne produciraj osamljeno — vnovčuj skupno“ veliko na sebi.

Razmeroma nagli razvoj teh proizvodnih skupnosti pa je v veliki meri posledica tega, da se oddelek na tržno gospodarstvo kmetijske zbornice pri pospeševanju teh skupnosti na področju s tem povezanih investicij drži načela pravilnega vrstnega reda. To načelo pa se glasi: improviziraj — organiziraj — investiraj!

Milka Hartman

Sen pomladi

Ptiček poje v mladi zori
in čez gore sonce gre.
Bele rože v mojem dvori
v toplih žarkih se bude.
Mirte rahlo trepetajo
drage bisere solze.
Misli moje se podajo
k tebi, dragi, vrh gore.

Grede moje so bogate
cvetja bujnega za te.
V moje loze, moje trate
sije dobro sončece.
Pridi v moje majske dvore
kralj boš mojih mladih sanj.
Vseh krilatcev sladke zbore
zvabim nama v jasni dan.

Konec nekega poletja . . .

Tudi tisto poletje se je pričelo tako, kot vsa druga poletja v tem mestu. Z dišečimi cvetovi vrtnic v mestnem parku, z vriščem otrok po ulicah v poznih večernih urah in z glasnim mravljiščem prepotenih teles v mestnem kopališču. Ljudje so ob toplih jasnih večerih posedali pred hišami ali na balkonih, opazovali mimoidoče, spleтали okoli njih resnične in neresnične zgodbe, se pritoževali nad vročino, si želeli rahlega vetra ali včasih celo dežja. Tako so potekala skoraj vsa poletja v tem mestu, verjetno že od nekdanj in dogodki, veselji ali žalostni, ki so se zgodili v teh kratkih toplih mesecih, so povzročili nekaj dni graje, hvaljenja ali ogorčenja, potem pa se je zopet vse umirilo in dobilo svojo staro že navajeno obliko.

Tako je bilo tudi takrat, ko se je zgodilo tisto z Majo, sedemnajstletnim dekletom iz sosednje ulice.

Ko so jo prvič srečali tako, sprehajajoč se z roko v roki s starejšim fantom, z nekoliko temnejšo poltjo, kot je bila njena, so z zaskrbljenim presenečenjem strmeli za njima. Ko pa so videli dvakrat, večkrat in velikokrat, so začeli glasno govoriti o njenih komaj sedemnajstih letih o veliki sramoti, ki jo pripravlja mestu.

„Kaj pa misli to dekle“, so se jezno pogovarjale ženske med seboj pred cerkvijo, v mesnici, pekarni ali pri frizerju, „da privleče med nas tega divjaka, katerega brat tam nekje v Afriki še napol gol skače okoli ognja ali pa celo jé človeško meso!“

„Naše mesto je sicer majhno, toda ugledno“, so nadaljevale popoldan doma ob kavi ali čaju, „zato ne smemo dovoliti tega!“ In tudi niso . . .

Nekega dopoldneva je Maja pozvonila pri prijateljici in jo hotela povabiti s seboj na kopanje. Odprla ji je prijateljčina mati in še preden je Maja odprla usta, ji je ta zaničljivo vrgla v obraz.

„Kaj pa hočeš ti, ti . . . bi rada še našo speljala v to. Da si tako predrzna in prideš sem, ko se te še vsepovsod drži črna barva in ko že od daleč smrdiš po divjakih!“

Maja je še dolgo strmela v vrata, ki so se s treskom zaprla pred njo, potem pa se je s komaj zadržujočim jokom pognala navzdol po stopnicah proti domu, se zaklenila v svojo sobo in obupano zajokala.

„In to naj bi bili ljudje“, je šepetala med jokom, „kako vas sovražim, vse . . . vse, tudi sebe in svoje bele dlani!“

Zvečer, ko je zopet sedela poleg nje, ki mu je noč še bolj potemnila obraz, in stiskala njegove velike tople črne dlani, je z bolečino mislila na konec, ki bo nekoč moral priti in ki se ga je tako bala.

„Zakaj žalostna . . . Maja?“ ji je v svoji nerodni slovenščini pogledal v oči. „Jaz danes cel dan učiti slovenščine, da tebi povedati nekaj lepega . . . Ti najlepša . . . deklica na svetu . . . Jaz tebe ljubiti . . . Tvoja bela roka in moja živeti skupaj . . . Jaz tebe peljati domov . . . Ti . . . postati moja žena.“

Maja se je nežno izvila iz njegovega objema in mu resno pogledala v oči: „Joe poslušaj me. Tudi jaz te imam rada. Toda ti boš kmalu odšel domov, kjer verjetno čaka nate druga deklica, s katero boš bolj srečen kot z menoj. Jaz . . . težko bi se privadila tujih kra-

jev. Bila bi nesrečna tako sama v tujem svetu."

"Ne, name ne čakati nobena druga deklica... Ti ne nesrečna. Ne sama, jaz s teboj, jaz tebe vedno ljubiti."

"Vem, Joe. Toda razumi..."

"Ja, Maja... razumem," njegove oči so postale globoke in žalostne in glas se mu je tresel, kot bi jokal, ko je nadaljeval: "Razumem... Ti bela... jaz črn..." Prijel je njeno drobno belo roko in jo položil v svojo veliko in črno: "Velika razlika je med nama... ti bela... jaz črn!"

Dolgo je stal tako z njeno roko v svoji, potem pa položil drugo roko na obraz, da bi zakril vlažen blesk svojih oči, in se z dolgimi koraki potopil v toplo poletno noč.

Hotela je steči za njim, ga ustaviti, mu povedati, da ga resnično ljubi in da je prav nič ne moti njegova črna barva, toda ničesar takega ni naredila, samo sesedla se je na klopi in se s suhimi očmi zasirmela v prazno.

*

Ko se je Maja tistega večera vrnila domov, je v njeno sobo planila teta, pri kateri je stanovala, in se histerično pognala proti njej: "A tako... take stvari ti počenjaš za mojim hrbtom, ko jaz garam po cele dneve, da imaš ti kaj jesti in obleči. Tisto, kar ti daje občina, še za zvezke ni dovolj. In da tako sramotiš naše ime in svojo mater, ki je bila pridna in poštena žena. Ali veš kako te imenujejo v mestu? Črnska vlačuga! In veš kaj mi je danes rekla soseda? Če sem samo zato delala celo življenje, da bom še na starost zibala črnske pankrte. Ne, take umazanije ne bom več prenašala v svojem stanovanju. Takoj mi izgini izpred oči in se poberi s tistim divjakom v Afriko."

Toda Maja ni odšla nikamor, ne tistega večera in tudi drugega dne ne. Zaklenila se je v svojo sobo in po cele ure v norem, brezupnem pričakovanju strmela skozi okno. Iskala je veliko čr-

no postavbo. Ni je bilo. Ne danes, jutri in ne pojutrišnjem. Ko pa je prišla, pa je bilo že prepozno.

Takrat, ko je začutila prvo čudno slabost v svojem telesu, jo je spreletela sladka bolečina: "Moj bo, samo moj in Jov, ko se vrne," je veselo šepetala med solzami, potem pa se je glas kar naenkrat mrzlo zaokrožil, "in če se ne vrne, moj bog... kaj pa naj potem sama... z otrokom v tem mestu, med temi ljudmi in še s..." Stavka ni več dokončala. Njene oči so postale nekam čudno sive, brezizrazne. Kot nora se je pognala na ulico in stekla proti železniškim tirom. Samo za trenutke se je med oster žvižg lokomotive pomešal presunljiv človeški krik. Potem je zopet vse utihnilo in topla poletna noč je postala tiha in mirna. Kot da se ni ničesar zgodilo.

*

Vse to se je zgodilo v vročem kratkem poletju. Prišla je prva velika ljubezen, sramotna in prepovedana, ker je bila črna, potem spočetje brez rojstva in nazadnje smrt. In vse to v vročem kratkem poletju. In še preden so odpadli prvi porumeneli listi na mrzla jesenska tla, so ljudje pozabili na žalostni dogodek iz sosednje ulice, na veliko črno ljubezen in na veselo sedemnajstletno dekle, ki je še v začetku poletja živahno in brezskrbno stopala po mestnih ulicah z veliko šolsko torbo pod roko in s srečo v očeh.

*

Čez nekaj mesecev je bila v tem majhnem, toda uglednem mestu demonstracija proti vojni, lakoti in rasni diskriminaciji. Na velikem plakatu, ki je visel nad glavno ulico je med drugim z velikimi črkami pisalo tudi to: SMO PROTI RASNI DISKRIMINACIJI! BARVA NE POMENI NIČESARI! TUDI ČRNI LJUDJE MORAJO ŽIVETI! VSI SMO LJUDJE!

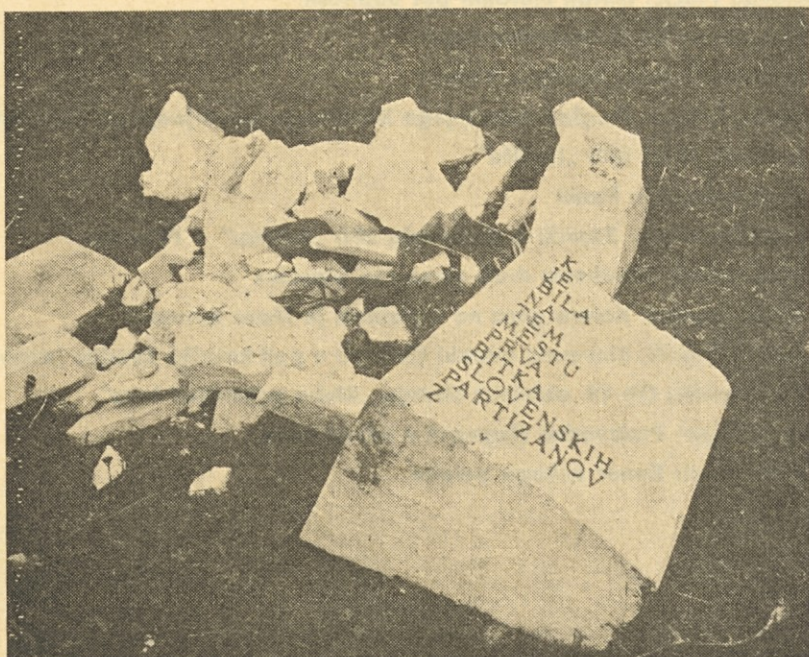


Dne 2. septembra 1973 je bil na Robežu pri Apačah odkrit spomenik ob 25-letnici prve bitke slovenskih partizanov z nemškimi nacističnimi enotami na Koroškem.

Komaj dva tedna pozneje je bil spomenik zločinsko razstreljen. Neposredni storilci so sicer prejeli formalno kazen, pravi krivci pa so ostali slej ko prej „neznani“ in nekaznovani.

K
O
R
O
Š
K
A

S
T
V
A
R
N
O
S
T



KAZALO

	stran
Koledarski del	1—29
Karel Destovnik-Kajuh: Slovenska pesem, Mostovi, Ljubezenska	30—32
Dr. Franci Zwitter: Koroški Slovenci na prehodu iz leta 1973 v leto 1974	33
Boris Race: Kako Slovenci v Italiji spremljamo položaj koroških Slovencev	37
Hajos Ferenc: Madžarska narodnostna skupnost v SR Sloveniji	39
Samo Pahor: Katalonci o Koroški	43
Jardi Costa i Roca: Koroška bolečina	43
Izidor Predan: Položaj beneških Slovencev	49
Milka Hartman: Pesmi	52, 59, 110, 118, 132
✓ Tone Zorn: Koroški Slovenci in ljudsko štetje dne 17. maja 1939	53
R. Vouk: Utrakvistična šola 1870—1891	60
Dušan Nečak: Buditeljska dejavnost Matije Majarja-Ziljskega	62
Misli o enotnem slovenskem kulturnem prostoru	67
(Janez Švajncer, Jaka Kurat, Joža Varl, Bogdan Pogačnik)	
Klavdij Plaćič: Izbrati moramo pot odprtosti	78
Emil Cesar: Karel Destovnik-Kajuh	81
Dr. Franc Sušnik: Prežihov Voranc	87
Marko Kravos: Pregled današnjega literarnega ustvarjanja pri Slovencih v Italiji	91
T. Ogris: 70 let SPD „Radiše“	96
Stanko Wrulich: Pesmi	105
Lovro Potočnik: Zapiski o delovanju SPD „Edinost“ v Pliberku	106
Lubo Urbajs: Idealizem družī slovenske planince	111
Anton Svetina: Katera gora na Koroškem je Mons Junensis?	113
Danilo Prušnik: Slovenski atletski klub, trn v peti koroške športne javnosti	115
✓ Karl Prušnik: Ob 10. obletnici obstoja „Kluba prijateljev lova“	119
Blaž Singer: Proizvodne skupnosti v prireji mesa	124
Anita Hudl: Konec nekega poletja . . .	133



Študijska knjižnica

DZ 05
KOROŠKI
1974

059(436.5=163.6)



1063573

KOROŠKA OSREDNJA KNJIZNICA
RUVNE

COBISS 8